

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

MISIR VE SUUDİ ARABİSTAN’IN EKONOMİK YAPILARI
İLE
KARŞILIKLI EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

KADİR TÜRK

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

MISIR VE SUUDİ ARABİSTAN'IN EKONOMİK YAPILARI
İLE
KARŞILIKLI EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

KADİR TÜRK

TEZ DANIŞMANI: YR. DOÇ. DR. KAMİL USLU

İstanbul, 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ.....	III
ŞEKİL LİSTESİ.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	i

BİRİNCİ BÖLÜM MISIR ARAP CUMHURİYETİ VE SUUDİ ARABİSTAN'IN GENEL YAPILARI

1. MISIR ARAP CUMHURİYETİ'NİN GENEL YAPISI

1.1.Coğrafi Konumu Ve İklimi.....	1
1.1.1.Coğrafi Konum.....	1
1.1.2.İklimi.....	1
1.2.Tarihi ve Siyasi Yapısı.....	2
1.2.1.Tarihi.....	2
1.2.2.Siyasi Yapısı.....	6
1.3.Nüfus Yapısı.....	8

2.SUUDİ ARABİSTAN'IN GENEL YAPISI

2.1.Coğrafi Konumu ve İklimi.....	9
2.1.1.Coğrafi Konum.....	9
2.1.2.İklimi.....	10
2.2.Tarihi ve Siyasi Yapısı.....	10
2.2.1.Tarihi.....	10
2.2.2.Siyasal Yapı.....	13
2.3.Nüfus Yapısı.....	15

İKİNCİ BÖLÜM MISIR ARAP CUMHURİYETİ VE SUUDİ ARABİSTAN'IN EKONOMİK YAPILARI

1.MISIR ARAP CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİK YAPISI

1.1.Mısır Ekonomisine Genel Bakış.....	17
1.2.Mısır'ın Ekonomik Reform Programı.....	19
1.3.Makro Ekonomik Çevre.....	21
1.3.1.GSYİH ve Büyüme.....	21
1.3.2.Enflasyon.....	22

1.3.3.İşsizlik.....	24
1.3.4.Bütçe.....	25
1.3.5.Ödemeler Dengesi.....	26
1.3.6.İç ve Dış Borçlar.....	27
1.3.7.İşçi Gelirleri.....	28
1.3.8.Özelleştirme.....	29
1.4.Başlıca Sektörler.....	31
1.4.1.Tarım.....	31
1.4.1.1.1990'lı Yıllarda Mısır'ın Tarımsal Performansı ..	32
1.4.1.2.Dış Ekonomik İlişkilerin Mısır'ın Pamuk ve Bahçecilik Ürünleri İhracat Potansiyeline Etkisi.....	33
1.4.1.3.2000 Yılı ve Sonrasında Mısır Tarım Sektörü.....	34
1.4.1.4.Tarıma Yönelik Mega Projeler.....	36
1.4.2.Sanayi.....	37
1.4.2.1.Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü.....	39
1.4.2.2.Sigara ve İçki Sanayi.....	43
1.4.2.3.Çimento Sektörü.....	44
1.4.3.Madencilik.....	46
1.4.3.1.Madencilik Politikası ve Mevzuatı.....	46
1.4.3.2.Metaller ve Endüstriyel Mineraller.....	46
1.4.3.3.Maden Üretimi.....	47
1.4.3.4.Madencilik Sektöründe Dış Ticaret.....	48
1.4.3.4.1.Madencilik Ürünleri İhracatı.....	48
1.4.3.4.2.Madencilik Ürünleri İthalatı.....	49
1.4.3.5.Petrol ve Doğal Gaz.....	49
1.4.3.5.1.Petrol.....	49
1.4.3.5.2.Doğal Gaz.....	52
1.4.3.6.Kömür Madenciliği.....	54
1.4.4.Hizmetler.....	54
1.4.4.1.Turizm.....	54
1.4.4.2.Süveyş Kanalı.....	56
1.4.4.3.Ulaşım ve İletişim Sektörü.....	58
1.4.4.4.Bankacılık Sektörü.....	59
1.4.4.5.Müteahhitlik ve İnşaat Sektörü.....	60
1.4.4.5.1.Yardımcı Sektörler.....	62
1.4.4.5.2.İnsan Kaynakları.....	62
1.4.4.5.3.Geleceğe Yönelik Beklentiler.....	62
1.4.4.6.Sağlık Sektörü.....	63
1.5.Yatırımlar.....	67
1.5.1.Yatırım Ortamı.....	67
1.5.2.Serbest Bölgeler.....	70
1.5.3.Nitelikli Sanayi Bölgeleri.....	72
1.6.Para ve Sermaye Piyasaları.....	73
1.6.1.Faiz Oranları.....	73
1.6.2.Sermaye Piyasası.....	73
1.6.3.Kur Oranları.....	74
1.7.Dış Ticaret.....	74
1.7.1.Ticaret Anlaşmaları ve Bölgesel Bütünleşme Hareketleri	75
1.7.1.1.COMESA (Doğu ve Güney Afrika Ülkeleri Ortak Pazar Anlaşmaları.....	75

1.7.1.2.GAFTA (Büyük Arap Serbest Ticaret Anlaşması.....	76
1.7.1.3.Agadir Deklarasyonu.....	77
1.7.1.4.AB-Mısır Ortaklık Anlaşması.....	77
1.7.2.Mısır'ın İhracatının Gelişimi ve Yapısı.....	79
1.7.3.Mısır İthalatının Seyri ve Yapısı.....	83
1.7.4.Serbest Bölgelerden Yapılan İthalat ve İhracat.....	86

2.SUUDİ ARABİSTAN'IN EKONOMİK YAPISI

2.1.Suudi Arabistan'ın Ekonomisine Genel Bakış.....	86
2.2.Mikroekonomik Çevre.....	89
2.2.1.GSYİH ve Büyüme.....	89
2.2.2.Enflasyon.....	91
2.2.3.İşsizlik.....	91
2.2.4.Bütçe.....	92
2.2.5.Ödemeler Dengesi.....	93
2.2.6.Özelleştirme.....	93
2.3.Başlıca Sektörler.....	96
2.3.1.Tarım.....	96
2.3.2.İmalat Sanayi.....	97
2.2.3.Madencilik.....	98
2.3.3.1.Petrol.....	99
2.3.3.2.Doğal Gaz.....	103
2.3.4.İnşaat.....	104
2.3.4.1.İnşaat Malzemeleri.....	105
2.3.4.2.İnşaat Sektörünün Finansmanı.....	106
2.3.4.3. İnşaat İzinleri ve Muhtemel İnşaat Harcamaları	106
2.3.4.4.İnşaat Sektörü Hakkında Genel Değerlendirme.....	107
2.3.5.Hizmetler.....	107
2.3.5.1.Turizm.....	107
2.3.5.2.Ulaşım ve İletişim Sektörü.....	108
2.3.5.3.Bankacılık ve Finanse Sektörü.....	110
2.3.5.3.1.Bankacılık.....	110
2.3.5.3.2.Özel Fonlar.....	111
2.3.5.4.Sağlık Sektörü.....	112
2.4.Yatırımlar.....	115
2.4.1.Yatırım Alanları ve Teşvikler.....	115
2.5.Para ve Sermaye Piyasaları.....	116
2.5.1.Sermaye Piyasası.....	116
2.5.2.Kur Oranları.....	118
2.6.Dış Ticaret.....	118
2.6.1.Bölgesel Bütünleşme Hareketleri.....	118
2.6.2.1.Suudi Arabistan-Dünya Örgütü (DTÖ)İlişkileri.....	120
2.6.2.Tarife ve Tarife Dışı Engeller.....	121
2.6.2.1.Korumacılık ve Ticari Engeller.....	121
2.6.2.1.1.Tarife Engelleri.....	121
2.6.2.1.2.Tarife Dışı Engeller.....	122
2.6.3.Suudi Arabistan'ın İhracat Gelişimi ve Yapısı.....	124
2.6.4.Suudi Arabistan'ın İthalatının Seyri ve Yapısı.....	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MISIR VE SUUDİ ARABİSTAN'IN EKONOMİLERİNİN KARŞILIKLI
OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE İLE EKONOMİK
İLİŞKİLERİ

1.İKİ ÜLKENİN EKONOMİK GÖSTERGELERİNİN KARŞILIKLI
DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1.Tarım Sektörü.....	134
1.2.Turizm Sektörü.....	135
1.3.Ulaşım ve İletişim Sektörü.....	136
1.4.Petrol ve Doğal Gaz.....	137
1.5.İnşaat Sektörü.....	138
1.6.Sanayi Sektörü.....	139

2.MISIR ARAP CUMHURİYETİ VE SUUDİ ARABİSTAN'IN TÜRKİYE
İLE OLAN İLİŞKİLERİ

2.1.Türkiye İle Mısır'ın Ekonomik ve Ticari İlişkileri.....	140
2.1.1.Türkiye'nin Mısır'a İhracatı.....	142
2.1.2.Türkiye'nin Mısır'dan ithalatı.....	143
2.2.Türkiye ile Suudi Arabistan'ın Ekonomik ve Ticari İlişkileri.....	144
2.2.1.Türkiye'nin Suudi Arabistan'a İhracatı.....	145
2.2.2.Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan İthalatı.....	146

SONUÇ.....	148
------------	-----

KAYNAKÇA.....	150
---------------	-----

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1 : Nüfus (Yıllara Göre).....	8
Tablo 2 : Ekonomik Göstergeler.....	17
Tablo 3 : GSYİH ve Büyüme.....	21
Tablo 4 : Toplam Eşya Fiyat Endeksi.....	22
Tablo 5 : Tüketici Fiyat Endeksi.....	22
Tablo 6 : İşgücü ve İşsizlik (Milyon Dolar).....	24
Tablo 7 : Kamu Bütçesi.....	25
Tablo 8 : Ödemeler Dengesi (Milyon Dolar).....	26
Tablo 9 : İç ve Dış Borçlar.....	27
Tablo 10 : İşçi Gelirleri (Milyon Dolar).....	28
Tablo 11 : Bazı Tarım Ürünleri Üretim Miktarı (1,000 Ton).....	34
Tablo 12 : Yıllara Göre Maden Üretimi.....	48
Tablo 13 : Petrol ve Doğal Gaz.....	51
Tablo 14 : Turizm Gelirleri (Milyon Dolar).....	54
Tablo 15 : Süveyş Kanalı Trafığı ve Gelirleri.....	56
Tablo 16 : Mısır Sağlık Sektörü İstatistikleri.....	64
Tablo 17 : Hastane ve Yatak Sayısı.....	65
Tablo 18 : Sağlık Personeli Sayısı.....	65
Tablo 19 : Önde Gelen Yabancı Sermayeli Firmaların Ülkelere Göre Dağılımı.....	69
Tablo 20 : Dış Ticaret (Milyar Dolar).....	75
Tablo 21 : Yıllar İtibariyle Mısır'ın İhracatı (Milyon Dolar).....	79
Tablo 22 : Mısır'ın Ülke Gruplarına Göre İhracatın Dağılımı.....	82

	Sayfa No
Tablo 23 : Mısır'ın İhracat Yaptığı Ülkeler.....	82
Tablo 24 : Yıllar İtibarıyla Mısır'ın İthalatı (Milyon Dolar).....	84
Tablo 25 : Mısır'ın Ülke Gruplarına Göre İthalatın Dağılımı (Milyon Dolar).....	84
Tablo 26 : Serbest Bölgeler (Milyon Dolar).....	86
Tablo 27 : Ekonomik Göstergeler.....	87
Tablo 28 : GSYİH, Fiyatlar, Emisyon.....	90
Tablo 29 : Ödemeler Dengesi (Milyon Dolar).....	93
Tablo 30 : Suudi Arabistan'da Hububat ve Hurma Üretimi (1,000 Ton).....	96
Tablo 31 : Kıyaslamalı Petrol İstatistikleri (2003).....	100
Tablo 32 : Suudi Arabistan'ın Ülke İçinde Sahip Olduğu Rafinerileri (2003 Yılı).....	102
Tablo 33 : Doğal Gaz.....	103
Tablo 34 : Sağlık Sektörü Göstergeleri.....	113
Tablo 35 : Son Beş Yılda Suudi Arabistan Dış Ticareti (Milyon Dolar)	118
Tablo 36 : Yıllara Göre İhracat (Milyon Dolar).....	124
Tablo 37 : Suudi Arabistan'ın İhracatında İlk 20 Ülke (Milyon Dolar)	125
Tablo 38 : Suudi Arabistan'ın Bölgeler İtibarıyla İhracatı (Milyon USD)	126
Tablo 39 : Suudi Arabistan'ın Maddelere Göre İhracatı (Milyon Dolar)	126
Tablo 40 : Suudi Arabistan'ın Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler.....	128
Tablo 41 : Suudi Arabistan'ın İthalatında İlk 20 Madde (2004).....	129
Tablo 42 : Suudi Arabistan'ın Ülkeler İtibarıyla İthalatı (Milyon Dolar)	131

Tablo 43 :	Suudi Arabistan'ın Arap Ülkelerine, Avrupa Ülkelerine ve ABD'ye İhracatı (Milyon Dolar).....	133
Tablo 44 :	Mısır ve Suudi Arabistan'ın Tarım Sektörü Göstergeleri.....	134
Tablo 45 :	Türkiye-Mısır Ticaret Hacmi (Milyon Dolar).....	141
Tablo 46 :	Türkiye'nin İlk 10 Madde İtibariyle Mısır'a İhracatı (Dolar).....	142
Tablo 47 :	Türkiye'nin İlk 10 Madde İtibariyle İthalatı (Dolar).....	143
Tablo 48 :	Türkiye-Suudi Arabistan Dış Ticareti (Bin Dolar).....	145
Tablo 49 :	Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin İhracatı (2003/04).....	146
Tablo 50 :	Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan İthalatı (2003/04).....	146

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 1 : Mısır'ın Genel İhracatı	80
Grafik 2 : Mısır'ın Genel İthalatı	85

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
AOC	Arabian Oil Company
COMESA	Doğu ve Güney Afrika Ülkeleri Ortak Pazar Anlaşması
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EGSMA	Mısır Jeolojik Araştırmalar ve Madencilik İdaresi
EİU	Economic Country Unit
EFCBC	Egyption Federation For Construction and Building Contractors
ETMF	Egyption Textile Manufactures Federation
GAFI	Mısır Yatırım Bankacılığı
GAFTA	Büyük Arap Serbest Ticaret Anlaşması
GCC	Körfez İşbirliği Konseyi
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	Uluslar Arası Para Fonu
İCO	Birleşmiş Milletler Çalışma Örgütü
İGEME	İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İSO	İstanbul Sanayi Odası
İTO	İstanbul Ticaret Odası
KİT	Kamu İktisadi Tesekkül
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki Şirketler
LE	Mısır Paundu
MAADEN	Suudi Arabistan Maden Şirketi
M.Ö.	Milattan Önce
MÜSİAD	Müslüman İş Adamları Derneđi
NCB	The National Commercial Bank
NEB	The National Commercial
NSB	Nitelikli Sanayi Bölgeleri
Nu	Numara

OPEK	Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu
s.	Sayfa
S.	Sayı
SAMA	Saudi Merkez Bankası
SABİC	Suudi Temel Endüstri Kurumu
SASO	Arabistan Standartlar Kuruluşu
SEC	Suudi Elektrik Şirketi
SEGAS	Spanish Egyptian Gas Company
SEZ	Özel Ekonomik Bölgeler
SPIMACO	Suudi Eczacılık Endüstrisi ve Tıbbi Gereçler Kurumu
STC	Suudi Telekom Şirketi
SWEC	Tuzlu Su Arıtma Şirketi

GİRİŞ

Ortadoğu ülkeleri içerisinde Mısır ve S.Arabistan siyasi, ekonomik, coğrafi ve demografik yönden farklılıklar gösteren iki ülkedir. Mısır, potansiyel ekonomik görünüşü itibariyle S.Arabistan'a göre avantajlı olduğu söylenebilir. Bu durum, Mısır'ın gerek nüfus yapısı gerekse de alternatif üretim yapısından kaynaklanmaktadır. S.Arabistan ise büyük coğrafi yapısına göre, nüfusu ve potansiyel yapısı Mısır'a göre çeşitlilik göstermemektedir.

İslam ülkelerini ihracat potansiyelleri ve kişi başına düşen milli gelirine göre üç gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta bulunan ülkelerin ihracatında tarım ilk sırayı almaktadır. Bu gruptaki ülkelere kişi başına düşen milli gelir bin doların altındadır.

İkinci grupta bulunan ülkeleri, OPEC üyesi olarak bilinen petrol ihracatçısı ülkelerdir. Bu ülkelere kişi başına düşen milli gelir oldukça yüksektir. Suudi Arabistan bu grupta bulunmaktadır. Üçüncü grupta bulunan ülkeler ise zengin petrol kaynaklarına sahip olmakla beraber, birinci ve ikinci gruptaki ülkelere göre daha fazla sanayileşmişlerdir. Mısır Arap Cumhuriyeti bu grupta bulunmaktadır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Mısır ve S.Arabistan'ın gelen yapıları, Nüfus, Coğrafi Konum, Tarih ve Siyasi Tarihleri incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Mısır ve S.Arabistan'ın makroekonomik göstergeleri incelenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde Mısır ve S.Arabistan'ın ekonomileri sektörel olarak karşılaştırılarak, potansiyel iş birliği imkânları incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde Mısır ve S.Arabistan'ın Türkiye ile olan ekonomik ilişkilerine değinilmiştir.

Çalışmamızda uygulanan araştırma metodu, konu ile ilgili kitaplar, makaleler, kütüphane taramaları, periyodikler ve güvenilir internet sitelerinden oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MISIR ARAP CUMHURİYETİ VE SUUDİ ARABİSTAN'IN GENEL YAPILARI

1.MISIR ARAP CUMHURİYETİ'NİN GENEL YAPISI

1.1. COĞRAFİ KONUMU VE İKLİM YAPISI

1.1.1. Coğrafi Konum

Mısır Arap Cumhuriyeti, Afrika kıtasının kuzey doğu köşesinde yer almakla birlikte, genellikle Asya olarak değerlendirilen Süveyş Kanalından Sina bölgesinin içerisine uzanır. Mısır'ın yüzölçümü 1.002.000 metre karedir (386.874 mil kare) ancak bu alanın yalnızca %5.5'inin daimi olarak yerleşik ve bayındır olduğu, geri kalanın ise çöl ya da bataklık olduğu söylenebilir. Mısır 22.-32. enlemler arasında bulunur. Kuzey ile güney arasındaki en uzun mesafe yaklaşık 1,024 km (674 mil), doğu ile batı arasında ise 1.240 km (770 mil)dir.

Konumu itibarıyla kare görünüme sahip olan ülkenin kuzey ve güney sınırlarını sırasıyla Akdeniz ve Kızıl Deniz oluşturmaktadır. Mısır'ın doğuda İsrail, güneyde Sudan Cumhuriyeti ve batıda Libya ile sınırları bulunmaktadır. Fiili sınırlar, genel olarak, doğrudan belirlenen noktalar arasında çizilen düz çizgiler şeklinde olup, normal olarak coğrafi özelliklere uygunluk göstermez. Haziran 1967 ile Ekim 1973 yılları arasında, İsrail ile fiili sınır Süveyş Kanalı idi. 1979 yılında imzalanan Barış Anlaşması sonrasında bu sınır, daha doğuda bir hat olarak kaydırıldı.

1.1.2. İklimi

Mısır ikliminin en temel özelliği, hiç değişiklik göstermeyen kuraklıktır. En batı bölümünde bulunan İskenderiye, yıllık olarak yalnızca 200 mm. Yağmur alırken, güneyin büyük kısmında bu rakam 80 mm ya da daha azdır. Birçok bölgede, yağmur

toplu olarak her iki ya da üç yılda bir düşebilir; dolayısıyla, Kahire de dahil olmak üzere Mısır'ın neredeyse genelinde evler pişirilmemiş, kerpiçten yapılır. Yaz döneminde sıcaklıklar son derece yüksektir. Kimi zaman sıcaklık 38°C-43°C' ye ve hatta güney ve batı çöllerinde 49°C' ye kadar yükselir. Akdeniz kıyısı, en fazla 32°C ile daha serindir. Ülkede zengin kesim, yazın üç ayını İskenderiye de geçirmektedirler. Kışlar genellikle ılıktır, ve yağış miktarı azdır. Zaman zaman soğuk dalgası gelişebilir ve hafif kar rastlanan bir durumdur. Geniş ve uzayıp giden çöl alanları nedeniyle, ekinlere büyük zarar veren sıcak kuru kum fırtınalarına, özellikle ilkbaharda oldukça sık rastlanır. Sıcaklığın iki saat içerisinde 20°C artması ve rüzgârın saatte 150 km. hıza ulaşması sık görülen olaylardır. Bir diğer durum ise, ilkbahar ve yaz başında Aşağı Nil bölgesinde görülen sabah sisleridir. Bu durumun bitkiler üzerinde, nem vermesi ve kısmen yağmuru ikame etmesi nedeniyle olumlu etkisi vardır. ¹

1.2.TARİHİ VE SİYASİ YAPISI

1.2.1. Tarihi

Firavunların memleketi olan Mısır'ın eski tarihi, M.Ö. 3000 yılında ülkenin iki bölümünü birleştiren ve ilk krallığı kuran Kral Hohırha dönemiyle yazılır. Daha sonra Aileber ile tanınan dönem başlar ve M.Ö. 322'de Makedonyalı İskender tarafından feth edilene kadar devam eder. Ardından Bataliselerin dönemi başlar ve daha sonra Roma ve Bizanslıların yönetimine geçer.

Daha sonra da, Amr Bin El'as liderliğinde fetih edilişi ile Mısır, İslam kimliğini alır. Mısır İslam devletleri arasında el değiştirir. Abbasilerin yıkılışından sonra Mısır'da Fatimiler devleti kurulur ve ardından Eyyübilere geçer, bu devlette 1517'de Osmanlıların Kahire'ye girmesi ile sona erer. 1797'nin Mayıs ayında Mısır kırk bin asker ile Napolyon Bonapart'ın liderliğinde Fransa'nın saldırısına maruz kalır. 3 Temmuz 1798'de Napolyon önce İskenderiye'yi, ardından Kahire'yi alır. Halk 2 Mart 1800'de büyük bir ayaklanma başlatır. Fransızlar, Osmanlıların tekrar

¹ The Middle East And Nort Africa ,2005, s.306.

saldırıya geçmesi ve İngilizlerin deniz filolarını vurması üzerine 1801’de Mısır’dan çekilmek zorunda kalırlar.

Ancak son vali olan Hüsrev Paşa’nın halkı ağır yükümlülükler altına sokması sonucu halk Ezher Ulemasını müdahaleye çağırır, Ulema mahkemeye vererek kendisini görevden alırlar ve yerine gelen de Osmanlılarla bağlantısını sürdürmüştür. Mehmet Ali Paşa 1849’da vefat eder. Ardından Hidivler dönemi başlar ve Hidiv İsmail döneminde Süveyş açılır. Süveyş Kanalı 173 km. boyunda, 60 m. genişliğinde ve 13 metre derinliğinde olarak, Fransız mühendisi Ferdinand Di Lisap tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak proje, Mısır hazinesini ağır borçları altına sokar. Açılışı muhteşem bir törenle 17 Kasım 1869’da Hidiv İsmail tarafından gerçekleşir. Ancak yoğun borçlanma yüzünden kanal hisselerinden Mısır payını İngiliz hükümetine 26 Kasım 1875’te satmak zorunda kalır. Kanalı, 26 Temmuz 1956’da Abdülnasır döneminde millileştirir. Ancak büyük borçları bahane eden İngilizler ve Fransızlar Bogos Mobai hükümetinde İngiliz Renos Wilson’ı maliye bakanlığına ve Fransız Di Bilinir’i Genel Çalışma Bakanlığına 1878’de getirirler. Halkın tepkisi üzerine 10 Mart 1879’da Bogos hükümeti istifa etmek zorunda kalır ve yerine Riyad Paşa hükümeti kurulur. Nacak Ahmet Urabis, asker arkadaşlarının ve halkın katılımıyla gerçekleşen tepki üzerine bu hükümet de istifa etmek zorunda kalır. Yerine Mehmet Şerif Paşa, hükümeti kurmakla görevlendirilir. Ahmet Urabi ve arkadaşları hakkında idam hükmü çıkartılır, halkın ayaklanması ise İngilizlerin yardımıyla bastırılır. Halkın tepkisini yumuşatmak için idam kararı nefi kararına çevrilir.

Mısır halkı, Hidiv ve onları destekleyen İngilizlere tepkisini devam ettirir. 21 Kasım 1920’de hükümet başbakanı Burus Gali, İbrahim Elveradani adlı Mısırlı genç tarafından katledilir. Mısır, Birinci Dünya Savaşından sonra İngiliz mandasına verilir. Ancak Mısır’daki partilerin İngilizlerle yaptığı görüşmeler sonucu 27 Şubat 1922’de İngilizler Mısır’ın bağımsızlığını dört şart koyarak kabul ederler.

Bunlar, Mısır’da İngilizlerin dolaşımını temin etmek, Mısır’ı herhangi bir saldırıya karşı savunmak, azınlıkların haklarını korumak ve Sudan meselesidir. Daha sonra Abdülhalik Serve başkanlığında bir hükümet ile 30 kanun adamından oluşan

Hasan Rüşdi Paşa başkanlığında bir konsey kurulur ve ülkeye yeni anayasa çıkartmak için Sultan Fuat'ı 15 Mart 1922'de Mısır Kralı ilan ederler.

Mısır bu tarihten itibaren saltanattan kraliyete geçer. Yeni anayasa 19 Nisan 1924'te ilan edilir. Ardından 15 Mart 1924'te parlamento seçimi yapılır. Bu seçimde Vafal Partisi kazanır ve parti başkanı Sedat Zaglül hükümeti kurar. Ancak iç kargaşalar yaşanmaya başlar ve İngiliz ordu komutanı Li Stak Serdar'ın ve Sudan valisinin 18 Kasım 1924'te öldürülmeleri üzerine anayasayı askıya alırlar, hükümeti de 1925'te fesh ederler. Mustafa Mehhez'in Vafal Partisi başkanlığına gelmesi kendisine ilk koalisyon hükümetini kurması 1927'de teklif edilir. Ardından Muhammed Mahmud hükümeti, 3 yıl süreyle parlamentoyu ve anayasayı askıya alır. 1929'da bu hükümet istifa eder. İkinci Dünya Savaşına kadar bu çekişme devam eder. 1952'de Mısır ordusu Abdülnasır liderliğinde bir askeri darbe ile krallığı devirir ve Cumhuriyet rejimine geçilir. Abdülnasır Cumhurbaşkanlığı ve ordu komutanlığına arkadaşlarını saf dışı bıraktıktan sonra atanır. Arap milliyetçiliğinin simgesi haline gelen Abdülnasır, Bağdat Paktı'nın 1955'te Irak, İran, Türkiye, Pakistan ve İngiltere arasında imzalanması sonucunda İsrail'e karşı hazırlık içinde olunması gereğini hissetmesi, Suriye'nin de o dönemde aynı endişeleri taşıması iki ülkenin 1958'de Birleşmiş Arap Cumhuriyeti kurmasına neden olur. Ancak Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı 1956'da millileştirmesi üzerine hisse sahipleri olan İngilizler ve Fransızlar İsrail ile üçlü bir saldırı gerçekleştirirler.

1958'de İsrail-Arap çatışmasının ilki meydana gelir. Araplar yenilgiye uğrar ve Sina bölgesini İsrail'e kaptırır. Ardından Haziran 1967'de İsrail ile tekrar savaş başlar. Bu savaşta yenilgiyle sonuçlanır. 28 Eylül 1978'de Abdülnasır vefat eder. Yerine 15 Aralık 1970'te Enver Sedat seçilir. Sedat 1973 savaşında İsrail birliklerini Sina yarımadasından geri püskürtür. Daha sonra Enver Sedat, Arapların ve Mısır halkının iradesine rağmen İsrail ile barış yolunu seçer ve 1977'de İsrail'e tarihi ziyaretini gerçekleştirir, böylece İsrail ile 30 yıllık düşmanlığa son verir. 1978'de Camp David Washington'da barış anlaşması imzalarlar. Bu durum üzerine Bağdat yönetimi Arap devletlerinin cumhurbaşkanlarını ve krallarını 27 Martta toplar ve Mısır'ı Arap Birliği üyeliğinden çıkarırlar ve diplomatik ilişkilerini

kesmeyi kararlaştırırlar. Ancak Enver Sedat'ın 1981'de askeri bir tören esnasında öldürülür Yerine Hüsnü Mübarek'in gelmesi bu ilişkileri yeniden yumuşamaya dönüştürür.²

Mısır'ın katkısı ile 4 Mayıs 1994 tarihinde Kahire'de, Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail arsında Gazze bölgesinin yönetimi konusunda bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmanın bir sonucu olarak İsrail, bölgesindeki askerlerini çekmiştir. Diğer yandan Ürdün-İsrail yakınlaşması Mısır'ın çabaları ile gerçekleşmiştir.

Mısır, 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkan Körfez Krizi sırasında da etkin rol oynamıştır. İşgalden hemen sonra tüm Arap ülkelerinin liderlerini çağrıda bulunarak bir zirve toplantısı düzenlenmiştir. Bu zirveye yirmi Arap ülkesinden 12'si katılmış ve Irak'a derhal Kuveyt'ten çekilmesi için çağrıda bulunan bir karar yayınlanmıştır. 1991 yılı Ocak ayında Körfez savaşının başlaması ile birlikte, Irak'a karşı ABD'de Bush yönetiminin 2000 yılında iktidara gelmesinden sonra, ilişkilerde soğuma olmuştur. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından dolayı iyice gerilen ilişkiler sonucunda ABD, Mısır yönetiminden halkına daha fazla politik özgürlük vermesini istemiştir. İlişkilerindeki tüm bu olumsuzluklara karşın Mısır yine de ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden biridir.

8 Eylül 2005'te yapılan ve anayasa değişikliği sonucunda seçimlere birden fazla adayın katılmasına olanak veren ilk çok adaylı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden (halkoyu ile yapılmaktadır) yine Hüsnü Mübarek galip çıkmıştır.

Mısır'ın en büyük ticari ortağı olan AB ile ilişkileri ise Haziran 2004'de yürürlüğe giren ve politik, sosyal ve ekonomik alanlarda işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan Ortaklık Anlaşması ile yeni bir döneme girmiştir.³

² USLU, Kamil; “Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkeleri Sosyo Ekonomik Yapıları ve Türkiye İlişkileri”, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1998, s.62-64.

³ DEİK, “Mısır Ülke Bülteni”, Eylül 2005, s.2.

1.2.2. Siyasi Yapısı

Mısır Arap Cumhuriyeti'nde halen yürürlükte bulunan Anayasa, 11 Ekim 1971 tarihinde halk oylaması ile kabul edilmiştir. Anayasa; yasama, yürütme ve yargı erklerinin ayrılığı ilkesine dayanan bir Başkanlık sistemini ve çok partili bir demokratik sistemi öngörmektedir.

Mısır Devlet Başkanı, genel halk oylaması ile 6 yıllık bir süre için seçilir. Devlet Başkanlığı için halk oylaması ile 6 yıllık bir süre için seçilir. Devlet Başkanlığı için halk oylamasına sunulacak kişinin, Halk, Halk Meclisinin en az 1/3'ü tarafından aday gösterilmesi ve adaylığın en az Meclis Üyelerinin 2/3'ü tarafından onaylanması gerekmektedir. Anayasaya göre bir kişi birden fazla dönem başkanlık yapabilir.

Yasama organı olan Halk Meclisi; aynı zamanda genel politika, bütçe ve kalkınma planlarını da onaylar. Toplam üye sayısı 454 olan Meclisin 444 üyesi genel seçim ile halk tarafından seçilmekte, 10 üye ise Başkan tarafından atanmaktadır. Halk Meclisindeki üyelerin görev süreleri 5 yıldır. Seçim sistemine göre ülke çeşitli seçim bölgelerine ayrılarak, genel seçimler yapılır. Her seçim bölgesinde seçilenlerin yarısının işçi veya köylü kökenli olması gerekmektedir.

Mısırdaki mevcut partiler şunlardır; Ulusal Demokrasi Partisi, Yeni Waft Partisi, Sosyalist İşçi Partisi, Müslüman Kardeşler İttifakı, Tagammu Partisi, Liberal Parti, Nasırcı Parti.

Yürütme gücü büyük ölçüde Devlet Başkanının elindedir. Başkan kendi yardımcılarını, Hükümet üyelerini ve üst düzeydeki askeri komutanları atar. Yürütmenin bir kanadını oluşturan Bakanlar Kurulu bugünkü duruma göre toplam 33 Bakandan oluşmaktadır. Ülke idari olarak 26 vilayete bölünmüştür.

Yargı sistemi; Fransız yargı sistemine dayanmakta ve mahkemeler “Normal mahkemeler”ve “idari mahkemeler”olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ayrıca çıkarılan kanunların Anayasaya uygunluğunu denetleyen bir de Anayasa Mahkemesi vardır.⁴

Haziran 2004’de yeni bir Başbakan ve kabine göreve gelmiştir. Sıkı disiplini ile tanınan teknokrat Başbakan Ahmet Nazif’in görevlendirilmesi, iş dünyası ve Mısır da yatırımı olan ülkeler tarafından övgüyle karşılanmıştır. Ülkenin kronik ekonomik problemlerinin çözüleceği umulmaktadır. Nazif ile birlikte Sanayi ve Dış Ticaret Bakanlığı’na Unilever’in Mısır’daki ortağı ve CEO’su Rachid Mohamed Rachid’in Turizm Bakanlığı’na önemli bir oteller zincirinin genel müdürünün, Yatırım Kurumunun başına yatırım bankacılığı yapmış bir kişinin getirilmesi, iş dünyasının bakış açısını ve profesyonelliğini devlet kurumlarına yansıtacak bir yönetimin atanması şeklinde değerlendirilmiştir.

1981’den beri ülkeyi yöneten Hüsnü Mübarek 26 şubat 2005’de çok adaylı açık bir seçim yapılması için Anayasanın 76. Maddesinin değiştirilmesini sağlamıştır. Daha sonra yapılan referandumda bu değişiklik lehine oy çıkmıştır. 7 Eylül 2005’de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimine 10 aday katılmıştır. Seçime katılım oranı düşüktür. Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek oyların % 88.6’sını, Ghad Partisi Başkanı Ayman Nour % 7.6’sını, Wafd Partisi Lideri Noamma Gomaa %2.9’unu almıştır. Böylelikle uzun süredir konuşulan Hüsnü Mübarek’in yerine kimin geçeceği konusu bu dönem için cevaplanmıştır. Oğlu Gamar Mübarek iktidardaki Ulusal Demokrat Partinin Politik Sekreter yasının başkanı konumundadır. Gelecekte babasının yerini alacağı beklenmektedir.⁵

⁴ Akgür Muhsin, a.g.e, s.12.

⁵.İGEME, “**Mısır Ülke Raporu**”, <http://www.igeme.gov.tr>, (25 Mayıs 2006)

1.3. NÜFUS YAPISI

Tablo 1. Nüfus (Yıllara Göre)

	2000	2001	2002	2003	2004
Toplam Nüfus(milyon)	67.29	68.58	69.91	71.27	72.64
Değişim Oranı(%)	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Country Profile 2005, <http://www.eiu.com>, s.68, (21.03.2006)

Mısır'ın nüfusu, 2005 yılı verilerine göre:71.8 milyondur. Nüfusun 2010 yılında 81 milyon, 2020 yılı da ise 98 milyar olacağı tahmin edilmektedir. Bu nüfusun yaklaşık %46.7'si kentlerde yaşamaktadır. Ülkenin yıllık nüfus artış oranı %2.0 civarındadır. Ölüm oranı 1000'de 6.4 dür. 2005 verilerine göre ortalama ömür 69.8 (yıl)'dır.⁶

Ülkedeki nüfus yoğunluğu 58.2 kişi/km² 'dir. Ancak ülkenin %96'sı çölle kaplı olduğundan, nüfusun %99'u geri kalan %4'lük alanda yoğunlaşmaktadır. Ülke nüfusu Nil Nehri bölgesinde yoğunlaşmıştır.

Ülkenin en fazla nüfusa sahip olan şehri başkent Kahire olup, şehrin nüfusu 7 milyon civarındadır. Bu rakam resmi kayıtlara göre hesaplanan nüfus miktarı olup, fiili nüfusun 15 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. 1996 yılı tahminlerine göre önemli nüfusa sahip diğer şehirler ise; İskenderiye 3.5 milyon, Giza 4.6 milyon, Dekahliye 4.3 milyon, Şarkiye 4.3 milyon, Kelyabiye 3.1 milyon, Garbiye 3.5 milyon, Behera 4.0 milyon, Meniye 3.4 milyon ve Suhag 3.1 milyondur.

⁶ The Economist Intelligence Unit, "Country Profile Egypt", 2005, <http://www.eiu.com>, (21 Mart 2006)

Hükümet, Kahirede'ki nüfus yoğunluğunu azaltmak için şehrin dışında 50–60 kilometre mesafelerde uydu kentler inşa etmektedir. Halen Kahire yakınlarında üç adet kentin inşaat çalışmaları devam etmekte olup, bu uydu kentlerin altyapı çalışmalarının büyük bir bölümü tamamlanmıştır. Ayrıca bu kentlerin hemen yanında organize sanayi bölgeleri de oluşturulmaktadır. Bu sanayi bölgelerinin de önemli bir bölümü faaliyete geçmiş durumdadır.

Mısır'ın sahip olduğu çalışma yaşındaki aktif nüfus %15.3 civarındadır. Bu nüfusun %28.8'i tarım, ormancılık, ve balıkçılık, %13.7'si imalat sanayii, %7.8'i inşaat, %9.8' ticaret, restoran ve otel işletmeciliği, %7.2'sitaşıma, depolama ve haberleşme ve %20.3'de çeşitli hizmetler alanında çalışmaktadır. Aktif nüfusun yaklaşık %10'u işsiz durumdadır.

Ülke nüfusunun %94'ü Müslüman dır. Nüfusun diğer ise Hristiyan ve çok az miktarda Yahudi'den oluşmaktadır. Özellikle başkent Kahire'de önemli sayıda Hristiyan bulunmaktadır ve bu kesime mensup işyerleri büyük ölçüde Cumartesi ve Pazar günleri kapalı olmaktadır.⁷

2. SUUDİ ARABİSTAN'IN GENEL YAPISI

2.1. COĞRAFI KONUMU VE İKLİM YAPISI

2.1.1.Coğrafi Konumu

Suudi Arabistan 2.25 milyon km² yüz ölçümüne sahiptir. Bu genişlik Arap Yarım Adasının yaklaşık 4/5 ine tekabül etmektedir. Körfez terminalleri vasıtası ile Asya'ya Kızıl Deniz terminalleri vasıtası ile de Afrika ve Avrupa Kıtalarına geçiş hattı durumundadır.

Doğusunda Basra Körfezi, Batısında Kızıldeniz, Kuzeyinde Ürdün, Irak, Kuveyt, Güneyinde Yemen, Umman, Batısında Birleşik Arap Emirlikleri ile ortak sınırları vardır. Bahreyn'e ise 26 km.lik kara yolu ile denizden bağlıdır.⁸

⁷ Akgür Muhsin, a.g.e., s.6-13.

⁸ DTM, <http://www.dtm.gov.tr/Rapor/Arabistan.htm>, (10 Şubat 2006).

2.1.2. İklimi

İklim koşulları bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Rub Al-Khali bölgesi çok sıcak ve kuru, Asir dağları bölgesi ise nispeten soğuk ve nemlidir. Ülkenin Çöl iklimine sahip olması nedeniyle gece ve gündüz sıcaklıkları arasında büyük farklılıklar oluşmaktadır.

2.2.TARİHİ VE SİYASİ YAPISI

2.2.1. Tarihi

Arap yarımadası, Arapların anayurdu olarak kabul edilmektedir. Arap yarımadasının büyük bir kısmını oluşturan Suudi Arabistan Kraliyet devleti, bölgede büyük Arap kabilelerinden kabul edilen Aneze kabilesine mensup Al-Suud Kraliyet ailesinin yönetimindedir.

Al-Suud ailesinin, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yürütmüş oldukları silahlı mücadele sonucunda ve Osmanlı devletine karşı İngilizler ile iş birliği yapmaları neticesinde, Birinci Dünya savaşı akabinde Necd bölgesinde hakimiyet sağlamışlardır.

Al-Suud ailesinin siyasi sahnede baş göstermeleri, 18.Yüzyılda Şeyh Muhammed bin Abdülvahap'ın Arap yarımadasında başlatmış olduğu “dini hareketi”, Der’iyye’de Al-Suud ailesinin benimsenmesi, dini tarikatları koruyan ve teşvik eden Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmeleri ve bu yolda siyasi bir mücadele yürütmeleri ile gerçekleşmiştir.

Al-Suud ailesi, Necd bölgesinde Osmanlı devleti taraftarı olan Al-Reşit ve Hicaz bölgesinde Mekke Emir’i şerif Hüseyin bin ailesi ile 1926 senesine kadar mücadele etmişlerdir. 1766 senesinde vefat eden Muhammed bin Suud, birinci Al-Suud devletinin kurucusu kabul edilmektedir. Muhammed bin Suud’un yerini büyük oğlu Abdülaziz alır ve babasının başlatmış olduğu Vahabi hareketini yayma ve çevresindeki Al-Reşit ve Hicaz Emirlikleri ile, dolayısıyla Osmanlı Devleti ile mücadeleyi sürdürmüştür.

1803 senesinde öldürülen Abdülaziz'in yerine oğlu Suud bin Abdülaziz geçmiştir. Yürüttüğü silahlı mücadele sonucu, 1805-1813 yılları arasında Hicaz bölgesini ele geçirmiş ve bölgede hakimiyet kurmuştur.

Osmanlı Devleti Al-Suud ailesinin Hicaz'da ve Necd bölgesinde sağlamış oldukları hakimiyete son vermek için, Mısır valisi Mehmet Ali Paşayı görevlendirmiştir. Bölgeye oğlu İbrahim Paşa önderliğinde 1811-1818 yılları arasında askeri güç gönderen Mehmet Ali Paşa, bu ailenin kurmuş olduğu hakimiyete son vermiştir.

Der'iyye'de (Necd) 1814 senesinde vefat eden Suud bin Abdülaziz'in yerini Mehmet Ali Paşanın ordusu ile çarpışmaya devam eden büyük oğlu Abdullah bin Suud almıştır. Osmanlı ordusunun Al-Suud kalesi olan Der'iyye'ye girmeyi başarmış ve Abdullah bin Suud tutuklanarak İstanbul'a gönderilmiştir. Yargı önüne çıkarılan Abdullah bin Suud, İstanbul'da idam edilmiştir.

Bu mağlubiyetten sağ olarak kurtulan Türki bin Abdullah bin Muhammed bin Suud, 1819 senesinde Riyad'tan firar etmeyi başarmıştır. Osmanlı hakimiyetine karşı yeni bir silahlı hareket başlatan Türki bin Abdullah aile içi çekişme sonucu, 1833 senesinde öldürülmüştür. Babasının yerine geçen Faysal bin Türki, babasının katilini yakalatmayı başarmış ve kendini Necd bölgesinin imamı ve hakimi ilan etmiştir.

İbrahim Paşa önderliğinde Osmanlı ordusuna mağlup düşen Faysal bin Türki, 1838 yılında tutuklanarak Mısır'a gönderilmiştir. Beş sene Mısır'da tutuklu kalan Faysal bin Türki 1843 senesinde Mısır'dan firar etmeyi ve Necd bölgesine aynı yıl içinde 22 Temmuz Riyad'a girerek) tekrar hakim olmayı başarmıştır.

1866 senesinde vefat eden Faysal'ın yerini almak için iki oğlu Abdullah ve Suud arasında silahlı bir mücadele başlamış, üçüncü kardeş olan Abdurrahman bin Faysal Riyad'da imam ve hakim olarak ilan edilmesinin ardından kardeşi Abdullah yanında yer almıştır.

Al-Reşit ailesiyle yeniden çatışmalara giren Abdurrahman, 1883 senesinde yeni bir yenilgiye uğrayarak Kuveyt Emiri'ne sığınmıştır. Silahlı mücadeleyi bırakan ve Kuveyt Emiri'nin yanında yaşamını sürdürmeye karar veren Abdurrahman'ın oğlu Abdülaziz, babasının bu kararına karşı, Necd bölgesinde silahlı mücadeleye devam kararı almış ve 1901 bölgeye yeni bir hareket başlatarak, Al-Reşit'in Riyad temsilcisini öldürmüştür.

Ancak kendi imkanlarının Osmanlı Devleti'ne yetmeyeceğini anlayan Abdülaziz, bölge üzerinde yeni planlar peşinde olan İngilizler ile işbirliği yapmanın, kendisi için kaçınılmaz olduğunu görerek, 2 Mayıs 1904 tarihinde İngiliz hükümetine bir mektup göndererek Osmanlılara karşı sürdürdüğü silahlı mücadelesinde kendisine yardımcı olunması talebinde bulunmuştur.

İngilizler bu isteği ilk yıllarda gizlice desteklerken, 1914 yılında Birinci Dünya savaşının başlamasıyla, Al-Suud'a bütün imkanlar sağlanmıştır. Bu destekle birlikte bölgede Al-Suud hakimiyeti giderek belirginleşmiştir. Bunun karşılığında 1915 senesinde Abdülaziz, içinde İngilizlere büyük tavizler verilen "el-Katif" adı ile bilinen bir işbirliği antlaşması imzalamıştır.

1922-1926 yılları arasında Al-Suud ile Al-Haşim arasında yoğun bir mücadele yaşanmıştır. Al-Suud ailesi Necd bölgesinde hakimiyet sağladıktan sonra, 1924 senesinde Eylül ayında Hicaz bölgesinde saldırıya geçmiş ve El -Haşim ile 'El-Hüda' adı ile bilinen çarpışmadan galip çıkan El-Suud'lular, Ekim 1924'de Mekke'ye ve Aralık 1925 tarihinde de Medine'ye girmişlerdir.

Bu durum karşısında Cidde de sıkışıp kalan Şerif Hüseyin bin Alinin oğlu ALİ Bin Hüseyin, İngilizlerin arabuluculuğu ile Abdulaziz Al-Suud ile yapılan antlaşma gereğince Hicazda Kraliyet hakkından vazgeçmiş ve Irakta kardeşi Faysal'ın yanına gitmek zorunda kalmıştır. 8 Ocak 1926 tarihinde Abdulaziz kendisini Hicaz kralı ve Necd Sultanı olarak ilan etti. Kral Abdulaziz 22 Eylül 1932

tarihinde çıkardığı bir kararla, devletin ismini Suudi Arabistan Kraliyet devleti olarak değiştirmiştir.⁹

1953 yılında Kral Abdulaziz'in ölünden sonra yerine en yaşlı oğlu Suud Bin Abdülaziz geçmiştir. Kral Suud yetersiz olduğundan 1964 Kasım ayında yerine kardeşi geçmiştir. Faysal Bin Abdülaziz, Suudi Arabistan'ın modernizasyonu çalışmalarına katılan ilk Kraldır. 1953 yılının Ekim ayında Arap-İsrail savaşı başladığı sırada İsrail'e mali destek sağladığı için; Suudi Arabistan ve diğer petrol üreten Arap ülkeleri, ABD ve diğer batı ülkelerine petrol satışını kesmesine neden olmuştur. Ancak gelirinin azalması neticesinde 1974 yılında Suudi Arabistan ve ABD, aralarında ekonomik ve askeri alanlarda işbirliği imzalamıştır. Bu anlaşma ile Suudi Arabistan, ABD'ye kesintisiz olarak petrol vereceğinin garantisini vermiştir.

1975 yılında Kral Faysal'ın suikasta kurban gitmesi neticesinde, yerine yedi yaşındaki erkek yeğeni Halit Bin Abdülaziz Suud geçmiştir. 1979 yılında Sünni Müslümanlardan Juhaiman İbni Seif Al-Otaibi 250 silahlı adamı ile birlikte Mekke'deki Büyük Camiyi işgal etmiştir. Bunun neticesinde Danışma Kurulu kurulmuş ve daha liberal prensiplerin oluşmasını sağlamıştır. Çünkü bu kurul üyelerinin büyük bir çoğunluğu akademik ve iş çevrelerinden gelmekteydi. 1982 yılında Kral Halid'in ölümünden sonra yerine Kral Fahd geçmiştir. Kral Fahd, Lübnan iç savaşını sona erdiren Taif anlaşmasında etkili olarak rol almıştır.¹⁰

2.2.2. Siyasal Yapı

Suudi Arabistan İslami esaslar çerçevesinde şeriat hükümleri ile yönetilmektedir. Şeriat; Kuran-ı Kerim ve Hadis'den oluşmaktadır. İlk defa 1953 yılında oluşturulan Bakanlar Kurulu Yasama ve Yürütme yetkisini elinde bulundurmaktadır. Bakanlar Kurulu, Kral tarafından atanmakta olup yalnızca Kral'a karşı sorumludurlar. Kral, Bakanlar Kurulu kararlarını 30 gün içerisinde veto etme yetkisine sahiptir. Bakanlar genellikle kraliyet ailesi üyelerinden veya görevlerinde çok üst konumlara gelmiş bürokratlardan oluşmaktadır.

⁹ MARUFOĞLU Sinan, "Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkeleri Sosyo Ekonomik Yapıları ve Türkiye İlişkileri", Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1998, s.196-197.

¹⁰ İGEME, "Suudi Arabistan Ülke Profili", 2006, s.3.

1992 yılında Kral tarafından yayınlandığında politik reform olarak nitelendirilen “**Hükümetin Temel Yasası**” beş ana bölümden oluşmaktadır.

- Hükümet şekli (Monarşi),
- Suudi ailesinin özellikleri,
- Ekonomik prensipler, haklar ve yükümlülükler,
- Devlet otoriteleri,
- Mali konular.

Danışma Konseyi; ilk defa 1993 yılında oluşturulmuş bulunan Kral tarafından atanan 60 kişiden oluşmakta ve 4 yıllık bir süre ile sınırlı bulunmaktaydı. Ancak, ilgili mevzuat gereği 1997 yılında Konsey üyelerinin yarısının yenilenmesini müteakip Kral, yeni bir emirle Konsey üyelerinin sayısını 90’a çıkarmıştır.¹¹

Suudi Arabistan beş idari bölgeye ayrılmaktadır;

- **Doğu Vilayeti:** Basra Körfezine kıyısı olan ve petrol kaynakları bakımından zengin olan bölgedir. Büyük petrol tesisleri bu bölgede bulunmaktadır.
- **Hicaz Bölgesi:** Mekke, Medine, Cidde ve Yanbu'yu kapsar, Kızıl Deniz boyunca uzanan bölgedir.
- **Asir Bölgesi:** Güneyde bulunan dağlık alanları kapsar, diğer bölgelere oranla daha fazla yağış alır, bu nedenle tarıma elverişli bir bölgedir.
- **Nejd Bölgesi:** Ülkenin orta bölgelerini kapsar, Suud Ailesinin doğup büyüdüğü yörelerdir. Bu bölgede bulunan Riyad Şehrinin Başkent olması ile bölgenin önemi daha da artmış bulunmaktadır.¹²

¹¹ T.C Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, <http://www.dtm.org.tr/türkce/distic/S.Arabistan.htm-523k>, (20 Şubat 2006)

¹² <http://www.foreigtrade.gov.tr/Dünya/Rapor/Arabistan.htm>, (20 Şubat 2006).

2.3. NÜFUS YAPISI

Suudi Arabistan`ın toplam nüfusu 21,6 milyon olup bu rakamın 6 milyonunu ülkede yaşayan yabancılar oluşturmaktadır. Nüfus artış hızı % 3,55`dir. Nüfusun %92`si şehirlerde oturmaktadır.

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı ise şu şekildedir:

0-14 yaş	% 43
15-64 yaş	% 54
65 ve üstü	% 3

Resmi dil Arapça olmakla birlikte İngilizce çok yaygın olarak kullanılmaktadır. 1998 yılı rakamlarına göre; 1.000 kişiye 143 telefon ve 50 kişisel bilgisayar düşmekte ve 2000 yılı rakamlarına göre de ülkede 300.000 internet kullanıcısı bulunmaktadır.¹³

Suudi Arabistan toprakları Arap yarımadasının 4/5`ini kaplamakta olup,yaklaşık 2.15 milyon km2 yüzölçümüne sahiptir. Ülkenin sınırları tam olarak saptanamamaktadır. Ülke beş bölgeden oluşmaktadır. Nüfusun %35`i Hicazda, Mekke ve Medine gibi kutsal şehirlerin bir liman ve ticaret merkezi olan Cidde ve Taif in bulunduğu batı bölgesinde yaşamaktadır.

Birleşmiş milletler ve İLO verilerine göre çalışma yaşına gelen nüfus %3.6 oranında büyümektedir. Ülkede çok sayıda yabancı işçi bulunmaktadır. Bu nedenle, hükümet Suudi vatandaşları için iş yaratma hususunda sıkıntı çekmektedir. IMF ye göre işgücü 1989 yılında 6.1 milyonken, 1994 de 6.9 milyona ulaşmıştır. EIU tahminlerine göre 2000 yılı itibariyle işgücü 9 milyon düzeyine ulaşacaktır. Resmi makamlarca ülkede yaşayan yabancı işgücünün azaltılmasına yönelik çeşitli önlemler alınmaktadır.

¹³ <http://www.dtm.org.tr/türçe/distic/S. Arabistan htm-523k>, (20 Şubat 2006).

Kamu sektöründe ücretler, deneyim ve nitelikler çerçevesinde belirlenmektedir. Özel sektör ücretler, kamu sektörü ücretlerine göre daha yüksek olmakla birlikte sektörde minimum bir ücret belirlenmemiş ve iş güvenliği sağlanmamıştır. Çalışan Suudi vatandaşı sayısının artırılmasına yönelik hükümet politikaları çerçevesinde yabancı işgücünün azaltılmasına yönelik uygulamalar yapılmaktadır.¹⁴

Ülkede 44 kabile bulunmakta olup, ekonomi ve ticari hayatta bu kabilelerin payı büyüktür. 1994 yılında ülkede yaşayan toplam nüfusun (yabancılar dahil) 17 milyon, yabancı nüfusun ise 4 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Önemli miktarda Suudi vatandaşlığına geçmiş olan etnik topluluklar mevcuttur. Bu topluluklar esas itibarıyla Afrikalı, Yemenli, Türkistanlı ve Güney Doğu Asyalılardan oluşmaktadır. Osmanlı döneminden kalan Türkler ve evlilikler sonucu oluşan nesiller de dikkate alındığında küçümsenmeyecek miktarda Türkçe konuşan insanların yaşadığı görülmektedir. Osmanlı döneminden kalan Türklerin bilhassa Mekke ve Medine şehirlerinde yerleştikleri dikkati çekmektedir. Suudi Arabistan'da Hint ve Pakistanlılar olup bunların çoğu Hac maksadı ile gelerek ülkelerine geri dönmemiş kimselerdir.¹⁵

¹⁴ İGEME, "Suudi Arabistan Ülke Raporu", Ocak 2001, s.6.

¹⁵ <http://www.foreigntrade.gov.tr/Dünya/Rapor/Arabistan.htm>, (20 Şubat 2006).

İKİNCİ BÖLÜM

MISIR ARAP CUMHURİTETİ VE SUUDİ ARABİSTAN'IN EKONOMİK YAPILARI

1. MISIR ARAP CUMHURİYETİ' NİN EKONOMİK YAPISI

1.1.MISIR EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

Tablo 2. Ekonomik Göstergeler

YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004
GSYİH(Milyar \$)(Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)	98	90	84	71	72
Kişi Başına GSYİH(\$)	1.145	1.302	1.191	987	982
Reel GSYİH Büyüme Oranı(%9)	5,1	3,5	3,0	1,8	2,7
Enflasyon Oranı(%)	2,7	32,3	2,7	4,3	10,5
Nüfus (Milyon Kişi)	67,8	69,1	70,5	71,9	73,3
Para Birimi : Mısır Paundu (EGP)					

Kaynak: <http://www.sis.gov.eg/pdf/Economy/050200000000000010004.pdf>, (16.05.2006)

1976 ile 1986 arasında hızla büyüyen Mısır ekonomisi petrol fiyatlarının düşmesi ile birlikte durgunluğa girmiştir. İMF'nin gözetiminde 1990'ların başında uygulaya koyduğu yapısal reformlarla ekonomide tekrar istikrarı yakalamaya çalışan Mısır, yıllık %15-20 olan enflasyon oranı 1990'ların başında tek haneli rakamlara indirmiş, dış borcunu ve bütçe açığını azaltmış, 1991/92'de %1.9 olan büyümeyi 1999/00'de %5.1'e çıkartmayı başarmıştır.

2000'lerin başında tekrar yavaşlayan ve %3 seviyelerinde kalan büyüme, 2004'ten (%4.4) itibaren turizm gelirlerindeki artışa, yeni doğal gaz kaynaklarının keşfine ve ihracattaki artışa paralel olarak tekrar yükselme trendine girmiştir. Fakat bu olumlu gelişmelerin şu anda %10.5 olarak kaydedilen işsizlik üzerinde henüz olumlu bir etkisi olmamıştır.

Mısır 74 milyonluk nüfusu ile Orta Doğu Bölgesinin en kalabalık ülkesi ve Suudi Arabistan'dan sonra Ortadoğu'nun en büyük ekonomisi olan Mısır, sanayileşme sürecine girmiş olmakla birlikte tarım hala GSYİH (%16.4) içinde önemli bir yere sahiptir. Nüfusun %30'u halen tarım sektöründe çalışmaktadır. Doğal gaz ve petrol üretiminin yanı sıra (GSYİH'nin %8'i), hazır giyim ve tekstil ile turizm sektörleri ülkenin önemli ihracat girdisini oluşturmaktadır. Çimento, çelik, kimyasallar, ilaç ve bazı tüketim ürünleri sanayinin diğer alt sektörleridir. Bugüne kadar devlet kontrolünde olan Mısır Lirası, Ocak 2003 sonunda dalgalı kur sistemine geçilmesiyle dolar karşısında %25 oranında değer kaybetmiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak ihracatta önemli bir artış meydana gelmiştir.

Ülkenin en önemli döviz girdileri, yurtdışında yaşayan Mısırlıların ülkelerine yaptıkları döviz transferleri, petrol ihracatı ve Süveyş Kanalı gelirleridir. Süveyş Kanalı gelirleri, sanıldığından çok daha çabuk artmaya başlamıştır, Körfez'i terk eden Mısırlı işçiler tekrar işlerinin başına dönmüş, ihracat gelirlerinde de beklenen azalma olmamıştır.

Mısır ekonomisi, genel olarak bulunduğu bölge dolayısıyla dışardan gelecek etkilere karşı duyarlı olmasına rağmen önümüzdeki dönem için olumlu bir görünüm sergilemektedir. Turizm, doğal gaz, Süveyş Kanalı'ndan elde edilen gelir gibi ülkenin klasik gelir kaynakları ile Körfez ülkelerinde sürmekte olan yenilenme faaliyetlerinin sonucunda canlanan inşaat sektörü ülke ekonomisinin lokomotifi konumundadır.

2003/04 mali yılında %4.3 olan büyüme, 2004/05 döneminde %4.8 olmuştur. Mısır'ın ortalama nüfus artışı (%2) dikkate alındığında kişi başına düşen milli gelir 2003/04 döneminde %2 artmıştır ve bu artışın ve ekonomideki olumlu gidişatın genel olarak devam etmesi beklenmektedir. Hükümetin gelir vergisini %32'den %20'ye çekmesinden, yasal ve idari reformlara hız vermesinden sonra oluşan olumlu ortamda yatırımların ve özel harcamaların artacağı ve ekonominin canlılığa kavuşacağı tahmin edilmektedir. Hükümet harcamalarını kısma ve ekonomideki payını küçültmeye devam ederken, özel sektörün ekonomideki yeri giderek artmaktadır. Ülkeye son yıllarda egemen olan enflasyonist etki kontrol

altına alınmıştır. Enflasyonun 2005-2006 yıllarında %5-5.5 civarında seyretmesi beklenmektedir. Dış ticarete ise ihracatın artış göstermesi olumlu bir faktördür. Fakat ithalatın da artış göstermeye devam etmesi dış ticaret açığının devam etmesine neden olacaktır.

Hükümetin genel olarak ekonomi politikasına bakıldığında öne çıkan politikaların, daha öncede bahsedildiği gibi devletin ekonomideki rolünü küçülterek özel sektöre yer açmak, yılda 700.000 kişiye iş imkanı yaratarak %10'larda seyreden işsizliği azaltmak, ihracata özel bir Önem vererek 2010 yılına kadar ihracatın GSYİH' da ki payını %40'a yükseltmek olduğu görülmektedir.

Mısır, 2004 yılında Amerika'dan 575 milyon dolar değerinde insani yardım almıştır. Ancak, ABD ve Mısır arasında imzalanan bir anlaşmaya göre Mısır'a yapılan ekonomik yardımların her yıl %5 oranında azaltılarak 2010 yılında 400 milyon dolara düşmesi öngörülmektedir. Bu şekilde azalan söz konusu yardımların ABD ile ticaretin geliştirilmesi ve bu çerçevede, Mısır'dan ABD'ye daha fazla ihracat yapılması ile telafi edilmesi amaçlanmaktadır. Askeri yardımın ise etkilenmemesi beklenmektedir.

Mısır'ın düşük seviyelerde olan dış borcu ekonominin en önemli avantajlarındanıdır. Mart 2004 itibariyle dış borç 29.4 milyar dolardır. Mısır poundunun dolar karşısında değer kaybetmesi nedeniyle dış borç 2000 yılında GSYİH' nın %30'u oranındayken Mart 2004 itibariyle GSYİH' nın %39.7'sine yükselmiştir.¹⁶

1.2. EKONOMİK REFORM PROGRAMI

Mısır İMF ile 1991 yılında stand-by anlaşması imzaladı. Bu tarihten itibaren ekonomik reform programını uygulamaya koydu. Bu program çerçevesinde İMF ve Dünya Bankasından 300'er milyon dolarlık krediler sağlayan Mısır, makro ekonomik dengeleri sağlamayı amaçlayan bir stabilite çalışması içine girdi. Reform programı çerçevesinde bütçe açıklarının azaltılması yönünde alınan kararlar

¹⁶ DEİK, a.g.e., 2005, s.2-4.

beklenen etkiyi gösterdi. Bütçe açığı önemli ölçüde geriledi. 1990-1991 mali yılında GSYİH' nın %17'si olan açık, bir sonraki mali yılda %4.1'e gerilemiştir.¹⁷

1991 yılından itibaren, bankacılık ve finans sektöründe uygulanan kanunlar güçlendirilmiştir. Bu kapsamda küçük bankaların mali güçleri artırılmış, döviz rezervi problemi düzeltilmiş, kambiyo kontrolleri kaldırılmış, döviz bozdurma işlemleri kolaylaştırılmıştır. Yabancı bankalardan altı tanesine Mısır paundu ile işlem yapma yetkisi verilmiştir.

1992 yılında kabul edilen Sermaye Piyasası Kanunu ile Sermaye Piyasasında yeni bir dönem başlamıştır. Bunun sonucu olarak yatırımcılar Mısır piyasasına ilgi göstermişler, hisse senetlerinin değerleri artmıştır.

1993 Temmuz ayında başlayan üç yıllık bir dönem içinde, tüm ithal yasakları ve tarife dışı engellerin tamamına yakını kaldırılmıştır. 1993 yılında azami %100 olan gümrük tarifeleri %70'e düşürülmüş olup, gümrük oranlarındaki düşürme işlemleri 1995 ve 1996 yıllarında da devam etmiştir. Sadece alkol, tütün ve otomobillerle ilgili veriler değiştirilmemiştir.

Reform programlarında özelleştirmeye önemli bir yer verilmektedir. Ancak özelleştirme yavaş ilerlemektedir. 1991 yılında yürürlüğe giren bir kanunla ülke sanayinde %70'lik payı olan 314 kamu sektörü kuruluşunun yeniden yapılandırılarak ekonomiye kazandırılması amaçlandırılmıştır.¹⁸

Kamunun, sanayi sektörünün büyük bir kesimini elinde tuttuğu Mısır'da, reform programlarının uygulamaya girmesinden önceki döneme kadar özel sektör, tekstil ve gıda işleme alanlarında faaliyet gösteriyordu.

1991'de alınan karar ile Suziki, General Motors ve Peugeot marka otomobillerin özel sektörce yerel üretime başlaması sayesinde taşıt üretiminde de kamu sektörünün tekeli kırıldı ve otomotiv sanayinin yeniden büyümesi sağlandı.¹⁹

¹⁷ İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Ağustos 1995, S. 953, s.34.

¹⁸ Akgür Muhsin , a.g.e., s.17-18.

¹⁹ İSO, a.g.e, s.34.

1.3.MAKRO EKONOMİK ÇEVRE

1.3.1. GSYİH ve Büyüme

Tablo 3. GSYİH Bileşenleri (Cari Fiyatlarla)

Mısır Paundu (milyar/LE)	2004	2005
Tarım ve Balıkçılık	68,790	73,153
Madencilik(petrol,doğal gaz& diğerleri)	57,447	77,856
İmalat(petrol rafinerisi& diğerleri)	83,651	95,692
Su	1,787	1,974
Elektrik	6,875	7,689
İnşaat	18,503	20,233
Taşımacılık ve Haberleşme	28,416	31,472
Süveyş Kanalı	15,889	20,846
Ticaret	50,692	57,820
Finans	24,405	26,393
Sigorta	10,691	11,471
Restoran ve Oteller	12,662	17,847
Taşınmaz Mallar	16,036	17,847
Devlet Hizmetleri	46,293	51,271
Eğitim,Sağlık& Personel Hizmetleri	13,744	14,876
TOPLAM(GSYİH) Mısır	455,881	526,059

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Country Profile Egypt, 2005, s.71.

2005 Yılında 78.3 milyon dolar düzeyinde gerçekleşen GSYİH' nin bileşenlerine bakıldığında, reel sektörün %52, hizmetler sektörünün %31.2 ve sosyal

hizmetler(kamu) sektörünün %16.8'lik paya sahip olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen milli gelir ise 980 dolar olarak gerçekleşmiştir.

Reel sektörün bileşenleri incelendiğinde, tarım sektörü %13.9, madencilik (petrol, doğal gaz ve diğerleri) %14.7, imalat sanayi(petrol rafinerisi ve diğerleri)%18.2, elektrik sektörü %1.4, inşaat sektörü %3.8'lik paya sahip bulunmaktadır.

GMYİH içinde %31.2 paya sahip olan hizmetler sektörünün bileşenleri ise şu şekildedir; %6 İletişim ve Ulaşım, %11 Ticaret, %4 Süveyş Kanalı, %5 Mali Sektör, %2.2 Sigorta, %3 Restoran ve Oteller.

GSYİH 2005 yılında 2004 yılına göre artış göstermiştir. 2004 yılında 455 milyar (LE) iken, 2005 yılında 526 milyar (LE) olarak gerçekleşmiştir. 2003/04 mali yılında %4.3 olan büyümenin 2004/05 döneminde %4.6 ve takip eden dönemde de %4.8 olması beklenmektedir. Mısır'ın ortalama nüfus artışı dikkate alındığında kişi başına düşen milli gelir 2003/04 döneminde %2 artmıştır.²⁰

1.3.2.Enflasyon

Tablo 4. Toptan Eşya Fiyat Endeksi.

	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2003/2004	2004/2005
TEFE	1,6	1,3	3,5	11,8	11,3

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Country Profile Egypt, 2005, s.39.

Tablo 5. Tüketici Fiyat Endeksi.

Grup	Ağırlık	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2003*
GENEL	1000,0	2,5	2,2	2,7	5,2
- Gıda ve içecek	502,2	1,8	0,9	4,2	7,5
- Hazır Giyim	97,1	1,8	2,2	2,5	2
- Konut ve Yakıt	92,9	3,0	0,3	0,0	0,9
- Mobilya deterjan ve hizmetler	50,1		1,1	2,2	4,9
- Tedavi	40,7	1,8	2,0	1,4	0,2
- İletişim ve Nakliye	61,7	3,6	0,0	2,3	1
- Eğitim ve Eğlence	91,5	7,7	12,4	0,5	0,9
- Diğerleri	63,8	1,8	3,5	0,3	3

Kaynak: <http://www.economy.gov.eg/english/Downloads/Toçdownload.stm>, s.29, (22.05.2006)

* 2003 ilk 10 ay.

²⁰ The Economist Intelligence Unit, **Country Profile Egypt**, 2005, s.19.

Tüketici fiyat enflasyonu 1973 yılına kadar kendi halinde giderken, 1973-1980 yıllarında ortalama %11-14 arasında bir yıllık ortalama göstermiş ve 1989 Aralığında %28.5 ile en yüksek noktaya ulaşmıştır. Fiyat artışı kesinlikle tümünden ithal edilmemişti ve ülke içindeki koşulların etkisini yansıtmaktaydı. Enflasyon, 1995'e kadar yüksek seyretti. Bunun nedeni, bütçe açığını azaltmak amacıyla alınan, bazı sübvansiyonların aşamalı olarak kaldırılması ve elektrik fiyatlarında artış yapılması gibi önlemlerin fiyatları etkilemesiydi. Bununla beraber, talep zayıflığı, ticaretin liberalleşmesi, Mayıs 2000'e kadar sürdürülen sabit kur, sıkı vergi ve para politikası, temel mal ve eşyaların üzerindeki fiyat kontrollerinin sürdürülmesi ve 1990'ların sonlarındaki ekonomik düşüş, enflasyonun 1996'da %7.2 iken 2001 yılında %2.3'e gerilemesine neden olmuştur.

Mısır paundunun değer kaybetmesiyle birlikte tecrübe edilen ve para arzında keskin yükselmelere neden olan ve giderek artan mali açık, enflasyonun 2002 yılında %2.7'ye ve 2003 yılında %4.5'a çıkmasında önemli rol oynadı. 2003 yılının Ocak ayında paranın başarısız dalgalanmasını izleyen Mısır poundundaki hızlı değer kaybı, ithalat maliyetini artırdı ve enflasyonun 2004 yılında %11.3 ortalamasına yükselmesine neden oldu. (Daha sonraki yükselen revizyonlar, Temmuz-Aralık enflasyonunun, tüm seneye ait veriler mevcut olmamakla birlikte, daha da yüksek olduğunu ve %16.9 ile %18.2 arasında değiştiğini göstermektedir.)

Resmi veriler, tüketici fiyat enflasyon oranları arasındaki keskin farklılık tarafından ortaya konulan ve 2003 yılında %14.4 ve 2004 yılında %17.1 ortalamasında olan toplam fiyat endeksi tarafından kaydedilen, on yılın ilk yarısındaki artan fiyatlarla ilgili net veriler yansıtma konusunda yetersizdi. Bunun nedeni kısmen, tüketici fiyat endeksi sepetinin yaklaşık dörtte üçünün fiyatları nadir olarak değişen sübvansiyonlu ürün ve hizmetlerden oluşmasındandı. Bu şartlar altında, Tüketici fiyat endeksi yalnızca Mısır'ın en fakir kesiminin karşılaştığı fiyat artışlarının değerlendirilmesinde kullanılıyordu. 2005 yılı enflasyonu, 2003 yılı

devalüasyonunun etkisinin atlatılmasının ardından, seninin ilk yarısında %5'in altında bir ortalamada seyretti.²¹

1.3.3. İşsizlik

Tablo 6. İşgücü ve İşsizlik. (Milyon Dolar)

	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
İşgücü	18,9	19,5	19,7	20,2
İş Sahibi	17,4	17,8	17,9	18,2
EKONOMİK İŞ ALANLARINA GÖRE				
- Reel Sektör	9,0	9,2	9,2	9,3
- Hizmetler	2,8	2,9	2,9	3,0
- Kamu Hizmetleri	5,6	5,7	5,8	5,9
İŞVERENLERE GÖRE				
- Kamu	4,8	4,9	n.a.	5,3
- KİT'ler	1,1	1,0	n.a.	0,9
- Özel Sektör	11,3	11,7	n.a.	5,1
İşsizler	1,5	1,6	1,8	2,0
İŞSİZLİK(%)	7,9	8,4	9,0	9,9

Kaynak: Mısır Ülke Raporu, s.52, <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay> cfm.doc., (25.06.2006)

Yaklaşık %2 oranında artış hızına sahip olan ve 70 milyonluk nüfusu bulunan Mısır ekonomisinin en önemli sorunu, yüksek nüfus ve işsizlik problemidir. Yılda yaklaşık 500-600 bin kişi işgücüne katılmaktadır. Özel sektörün yeni iş alanları yaratamaması, artan işgücünün devlette istihdamını beraberinde getirmektedir. 2002/2003 itibariyle devlet memurlarının sayısı 6 milyona ulaşmıştır.

Resmi rakamlara göre 1999/2000 döneminde %7.9 olan işsizlik oranı 2002/2003 yılında %9.9 olarak gerçekleşmiştir (Tablo-6). Gayri resmi kaynaklara göre bu oranın daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

Toplam iş sahibinin (18.2 milyon) %51'i reel sektörde, %16.5'i hizmetler sektöründe, %32.4'ü ise kamu hizmetlerinde çalışmaktadır. Reel sektör içerisinde tarım sektöründe çalışanların oranı ise yaklaşık %30, sanayide çalışanların oranı ise %21 düzeyindedir.

²¹The Economist Intelligence, **Country Profile Egypt**, 2005, <http://www.eiu.com>, (21 Mart 2006).

1.3.4. Bütçe

Tablo 7. Kamu Bütçesi.

(Milyon Mısır Poundu)	1999/00	2000/01	2001/02	2002/2003	2003/2004
Toplam Gelirler ve Yardımlar	75.399	76.139	78.968	86.079	96.580
Toplam Gelirler	73.626	74.568	75.255	83.041	93.655
Gelir Vergisi	20.104	21.235	21.625	22.808	27.622
Vergi Dışı Gelirler	22.883	21.418	22.334	23.963	26.406
Toplam Harcamalar ve Krediler	88.600	96.121	101.153	111.707	123.750
Toplam harcamalar	86.464	95.942	100.739	111.086	123.487
Maaşlar	22.180	25.217	28.238	31.549	35.234
Savunma Harcamaları	8.516	9.713	10.218	11.215	12.433
Faiz Ödemeleri	18.597	20.907	22.903	26.449	31.146
Bütçe Açığı			-22.185	-25.429	-27.170
Bütçe Açığı/GSYİH(%)			-5,9	-6,1	-5,9

Kaynak: <http://www.sis.gov.eg/pdf/Economy/050200000000000000001004.pdf>, (16.05.2006)

1999/00-2003/04 döneminde ekonomik durgunluk nedeniyle bütçe gelirleri artış hızı, harcamaların artış hızının çok altında kalmıştır. 1999/00 döneminde toplam gelirler ile toplam harcamalar arasındaki fark harcamalar lehine 13 milyar Mısır poundundan, 25 milyar Mısır Pounduna yükselmiştir. Bu artışta, memur maaşları ve faiz ödemelerinin etkili olduğu görülmektedir(Tablo-7).

Memur maaşlarının toplam harcamalar içindeki payı %28 civarındadır. Bütçenin üzerinde bulunan diğer önemli bir yük ise devletin bazı hizmet ve ürünlere sağladığı sübvansiyonlardır. Bunlar arasında, buğday, un, şeker, yemeklik yağ, benzin, ilaç, taşıma ve eğitim yer almaktadır.

1.3.5. Ödemeler Dengesi

Tablo 8. Ödemeler Dengesi. (Milyon \$)

	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
Cari Denge	-1.163,10	-33,40	-8,50	1.926
Cari Denge(Transferler hariç)	-5.842,60	-3.775,60	-4.081,70	n.a.
Ticari Denge	-11.472,30	-9.363,10	-8.000,80	-6.574,8
İhracat	6.387,70	7.078,20	6.643,40	8.205,2
- Petrol ve ürünleri	2.272,90	2.632,40	1.903,60	3.160
- Diğerleri	4.114,80	4.445,80	4.739,80	5.044
İthalat	-17.860,00	-16.441,30	-14.644,20	-14.779
- Petrol		-3.171,90	-2.429,00	-2.313
- Diğerleri		-13.269,40	-12.215,20	-12.466
Hizmetler Dengesi	5.629,70	5.587,50	3.919,10	4.892
Gelirler	11.425,60	11.696,40	9.617,50	10.447
- Nakliye	2.634,70	2.704,30	2.714,90	2965
- Süveyş Kanalı	-1.780,80	-1.842,50	-1.819,80	-2.236
- Turizm	4.313,80	4.316,90	3.422,80	3.796
- Yatırım gelirleri	1.832,50	1.849,60	937,60	641
Ödemeler	-5.795,90	-6.108,90	-5.698,40	5.555
- Nakliye	-456,50	-428,70	-419,20	393
- Yatırım gelirleri	-900,70	-778,10	-842,40	805
Transferler	4.679,50	3.742,20	4.073,20	3.608
- Resmi	932,40	769,30	1.143,60	2.944
- Özel	3.747,10	2.972,90	2.929,60	634
Mali ve Sermaye İşlemleri	-1.199,20	-541,70	-1.037,70	-2.787
- Doğrudan Yabancı yatırımlar(net)	1.656,10	509,40	428,20	700,6
- Yurtdışında yatırımlar	-42,50	-27,30	-15,20	-30
- Mısır'da Portföy yatırımları	472,60	260,50	45,30	-405
- Dışarda Portföy Yatırımları	-12,20	-4,60	-3,20	-16
- Diğer net yatırımlar	-3.273,20	-1.279,70	-1.492,80	-3.036
Hata	-664,40	-296,30	599,10	1.407
Genel Denge	-3.026,70	-871,40	-447,10	546
Rezervdeki Değişimler	3.026,70	871,40	447,10	-546

Kaynak: [http://www.cbe.org.eg/public/All%20Motly%20Statiskal%20Bulletin%20Jung%202006,\(07.04.2006\)](http://www.cbe.org.eg/public/All%20Motly%20Statiskal%20Bulletin%20Jung%202006,(07.04.2006))

2002/03 mali yılında ödemeler dengesinin ilk defa artı vermesi nedeniyle, Mısır devlet çevrelerinin övgüsüne mahzar olan gelişmelerden birisi ödemeler dengesindeki bu olumlu gelişme olmuştur. Özellikle turizm ve Süveyş Kanalı

gelirlerindeki artış, ödemeler dengesinde olumlu sonucu beraberinde getirmiştir(Tablo-8).

1.3.6. İç ve Dış Borçlar

Tablo 9. İç ve Dış Borçlar.

	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
Toplam İç Borçlar*	245.523,0	290.777,0	329.800,0	370.619,0
İç Borç/GDP (%)	72,2	81,1	86,4	90,6
Toplam Dış Borçlar**	27.783,0	26.560,0	28.661,0	28.747,0
Dış Borç/GDP (%)	28,3	28,3	33,2	42,4
Kişi Başına Dış Borç 8\$)	426,4	399,5	422,2	415,3

Kaynak: [http://www.cbe.org.eg/public/All%20Motly%20Statiskal%20Bulletin%20Jung%202006,\(07.04.2006\)](http://www.cbe.org.eg/public/All%20Motly%20Statiskal%20Bulletin%20Jung%202006,(07.04.2006)

* Milyon Mısır Poundu

** Milyon \$

Mısır'ın yabancı dış borçları gözle görülür bir biçimde artmıştır. 2001'de 26.1 milyar dolar ve 1990'da 28.3 milyar dolar olduğuna bakılırsa uzun dönem borçları 28.7 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Borçlar Mısır'ın toplam ihracat bedelinin %11.7'sine ulaşmıştır. Kısa dönem borçları ise 2002'de 1.9 milyar dolardı.²²

1999/00 döneminde, iç borçlar 245,5 milyar Paunddan, 2002/2003'te 370.5 milyar Paunda yükselmiştir. Bu dönemde, dış borçların ise genel düzeyini koruduğu gözlenmektedir. Dış borçlar aynı yıllarda, 27.8 milyar dolardan 28.7 milyar dolara yükselmiştir.

Toplam iç borçların GSYİH' ya oranı 1999/00'de %72'den, 2002/03 döneminde %91'e yükselmiştir. Toplam dış borçlardaki aynı oran ise %28.3'ten %42.4'e yükselmiştir(Tablo-9). Dolayısıyla, cari koşullarda Mısır'ın toplam borcu GSYİH' sına aşmış(%114.2) bulunmaktadır.

²² [http://www.sis.gov.eg/En/Economy/introduction/Economic Reform htm](http://www.sis.gov.eg/En/Economy/introduction/Economic%20Reform%20htm), (16 Haziran 2006).

1.3.7. İşçi Gelirleri

Tablo 10. İşçi Gelirleri. (Milyon \$)

ÜLKE	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
S. Arabistan	737,6	681,3	612,4	634,4
Kuveyt	410,9	222,3	246,0	254,3
BAE	283,0	301,9	312,7	302,9
Katar	41,7	44,4	42,2	48,5
Bahreyn	19,4	12,7	54,2	23,8
Umman	12,1	11,0	11,3	14,9
Libya	3,3	2,6	3,0	1,6
Lübnan	16,4	14,6	10,3	18
ABD	1.018,8	1.048,8	955,9	1.026
Fransa	46,6	48,8	47,3	63,3
Almanya	91,2	96,6	89,1	125,9
İtalya	33,6	34,6	32,4	48,3
Hollanda	9,9	16,5	12,0	22,4
İngiltere	113,1	95,7	116,0	124
Yunanistan	4,0	5,6	5,2	7,9
İspanya	5,1	3,1	3,4	10,7
İsviçre	135,1	105,4	119,9	97,7
Japonya	6,6	14,0	8,6	9
Kanada	9,6	6,2	5,9	8,3
Diğerleri	69,3	76,6	85,6	120,8
TOPLAM	3.067,3	2.842,7	2.773,4	2.963

Kaynak:[http://www.cbe.org.eg/public/All%20Motly%20Statiskal%20Bulletin%20Jung%202006,\(07.04.2006](http://www.cbe.org.eg/public/All%20Motly%20Statiskal%20Bulletin%20Jung%202006,(07.04.2006)

Mısır yurt dışına göç veren bir ülkedir. Yurt dışında resmi kayıtlara göre 2 milyon civarında Mısırlı çalışmaktadır. Bu çerçevede işçilerin kazançlarının ülkeye döviz halinde transferi ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. 1999/00 döneminde 3.1 milyar dolar olan işçi gelirleri, 2002/03 döneminde 2.96 milyar dolara gerilemiştir.

İşçilerin gelir transferinin yapıldığı başlıca ülkeler arasında sırasıyla, ABD, Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt, Almanya, İsviçre, Fransa, Katar ve İtalya yer

almaktadır. İşçi gelirlerinin yaklaşık üçte biri ABD’den transfer edilmektedir(Tablo-10).²³

1.3.8. Özelleştirme

Mısır’da kamu işletmelerinin özelleştirilmesinin temelinde 1991 tarih ve 203 sayılı KİT Kanunu (Public Business Enterprise Law) bulunmaktadır. Söz konusu Kanun ile 314 kamu işletmesi 17 ana Holding altında toplanmıştır. Anılan Kanun ile ayrıca, bugün için sayısı 10’na düşürülen kamu Holdinglerinin üzerindeki devlet müdahalesinin azaltılması, bütçeden ayrılan kredilerin kısıtlanması ve yeni yatırımlara izin verilmemesi öngörülmüştür.

Bahse konu Kanuna ek olarak, kamunun hissesi bulunan 518 Ortak Yatırım Şirketinde devlet hisselerinin satılması amacıyla, 1996 yılında 341 sayılı Başkanlık Kararı uygulamaya konulmuştur.

KİT’lerde üst düzey bürokratların ve siyasilerin sahip olduğu çıkarlar, benzer şekilde KİT’lerden beslenen çıkar grupları, yüksek nüfus ve işsizlik sorunu, mali yetersizlik, yabancı yatırımcının bölgedeki gelişmelerden dolayı çekingen durması ve benzer birçok nedenden dolayı Mısır’da özelleştirme istenilen düzeyde yürümemiş ve bu yüzden IMF, Dünya Bankası, AB ve ABD’nin eleştirilerine hedef olmuştur. Özelleştirmenin yavaş ilerlemesinin yanında kamu reformunda yeterli adımların atılmaması nedeniyle, IMF ve Dünya Bankası kredi musluklarını kapatmış veya daha temkinli davranmaya başlamışlardır.

Özelleştirmenin kurumsal yapısı ise şu şekildedir. KİT Bakanlığı, KİT’lerin özelleştirilmesi, yeniden yapılandırılması, işgücü ve hukuki konularında sorumlu bakanlıktır. Bakanlar Düzeyinde Özelleştirme Komisyonu; özelleştirme ile ilgili çeşitli bakanlıklar arası koordinasyonun sağlanması, özelleştirmenin önündeki problemlerin tespiti ve çözüm önerilerinin getirilmesi ve satışlarda karar alma mekanizmasının hızlandırılmasından sorumludur. Kamu İşletmeleri Ofisi, 1991 yılında kurulmuş ve KİT Bakanlığında koordinatör olarak çalışmaktadır. Dörtlü

²³ “Mısır Ülke Raporu”, <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm.doc>, (25 Haziran 2006).

Komisyon, Kamu İşletmeleri Ofisi, Sermaye Piyasası Kurulu, Merkezi Muhasebat Komitesi ve Kahire Menkul Kıymetler Piyasası Başkanlığından oluşmakta ve satılacak işletmelerin satış şekli, piyasa değeri gibi konularda görev üstlenmiştir. Son olarak, daha önce belirtildiği üzere özelleştirilecek Kamu Holding Şirketleri bulunmaktadır.²⁴

Tüm ekonomik sektörlerden, devlete ait yaklaşık 700 kuruluş satışa çıkarılacak. Tamamen devlete ait altı bankada olduğu gibi , özel/kamu ortak yatırımlarında bulunan azınlık hisselerinde spin off yapılacaktır.

Bu işlemlerin ilki, Citigroup'un mali danışman olarak tayin edildiği İskenderiye bankasında halka arz olacak. Aynı zamanda, bankacılık sektöründeki konsolidasyon planlandığı şekilde ileriye doğru hareket ediyor. Birçok banka birleşmesi tamamlandı. Yakın zamanda gerçekleştirilen en son örnek, kısmen devlete ait olan Misr International Bank'ın (MIBank) çoğunluk hissesinin, Societe General Bank (NSGB) tarafından alınmasıdır. Bunun yanı sıra, yerel ve yabancı yatırımcılar, Mohieldin tarafından açıklanan sigorta sektörüne yönelik planları ilgiyle takip etmekte. Devlete ait bulunan, dört sigorta şirketinin hepsi, bu planlara göre yalnızca on sekiz ay içerisinde satılacaktı. Bu oldukça hırslı ancak başkanın deyimleri göz önüne alındığında hiç de hayal olmayan bir hedefti.

Kamu şirketinin satılması, aynı zamanda hükümetin, özellikle kısa dönemde, mali hesaplarını olumlu etkileyecek bir gelişme olacaktır. 30 Temmuz da sona eren 2004/05 mali yılında, hükümet, devlete ait varlıkların satışından yaklaşık 1 milyon dolar kaybetti. Bu yıl rakamın belirgin şekilde yüksek olması bekleniyor. Özelleştirme gelirleri şimdilik, en son gerçekleştirilen vergi indirimleri sonucu oluşması beklenen gelir kaybını dengeleyecektir. Vergi indirimlerinin kısa vadeli olası negatif etkilere rağmen, hükümet bu noksanlığı, daha gelişmiş bir tahsilat sistemi ile telafi etmeyi ümit ediyor.²⁵

²⁴ “Mısır Ülke Raporu”, http://www.müsavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc61187819 (31 Mart2006)..

²⁵ MEED, (16-22 September 2005), s.32-33.

1.4. BAŞLICA SEKTÖRLER

1.4.1. Tarım

Mısır devleti, 1980’li yıllarda tarım sektörüne yönelik reform sürecini başlatmıştır. 1980’lerin stratejisi, girdi ve ürünlerde fiyat serbestisinin sağlanması ile birçok üründe üretim alanlarının devlet tarafından kontrolü uygulamasına son verilmesidir.

Mısır Arap Cumhuriyetinin en önemli tarım ürünleri arasında; pamuk, pirinç, narenciye, patates, soğan-sarımsak, hurma, mango ve bahçecilik ürünleri(çilek, şeftali, üzüm, kavun, karpuz) yer almaktadır. Özellikle uzun elyafli Mısır pamuğu dünya pazarlarında talep görmektedir. 2000 yılında dünya uzun elyafli pamuk pazarında Mısır’ın payı %40 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Buğday, şeker kamışı ve mısır üretimi de yüksek olmakla birlikte ülke ihtiyacını karşılamamaktadır. Mısır yılda yaklaşık 6 milyon ton buğday, 5 milyon ton mısır ve 500-600 bin ton şeker ithal etmektedir. Özellikle buğday üretimindeki yetersizlik Mısır’ı dünyanın 3. büyük buğday ithalatçısı yapmaktadır. Bu ürünlere ilave olarak, ithal edilen diğer tarım ve gıda ürünleri arasında bakliyat, yemeklik yağ, çay, tütün ve süt tozu yer almaktadır.

1990’lı yılların stratejisi ise tarımsal alan ve su kaynaklarının en verimli şekilde kullanılması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi ile üretim ve çiftçi gelirlerinin artırılması unsurlarından oluşmuştur. Bugün, Mısır’da tarım sektörü tamamen özel sektör tarafından piyasa koşullarında ve ihracata dönük olarak işlemektedir.

Tarım sektöründe çalışan nüfusun (%30) milli gelirden %16.5 oranında paya sahip olması nedeniyle, tarım sektörünün devletin ekonomi politikalarında öncelikli yerini korumasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, ülke coğrafyasının sadece %4’ünün tarıma elverişli olması nedeniyle, mevcut tarımsal alanların en etkin biçimde değerlendirilmesi, buna ilave olarak yeni tarımsal alanların kazanımı projelerini gündeme getirmektedir. Ayrıca, Mısır’ın Akdeniz sahilleri dışında çok az

yağış alması nedeniyle, ülke tarımı sulamaya bağımlıdır. Bu nedenle, sulama tekniklerinin geliştirilmesi ve yönetimi önem kazanmaktadır. Dönemsel olarak tarım politikaları aşağıda değerlendirilmektedir.

1.4.1.1. 1990'lı Yıllarda Mısır'ın Tarımsal Performansı:

- Tarım sektörünün GSMH' daki payı 1985/86 yılında %25.6'dan 1998/99 yılında %17.4'e düşmesine rağmen, tarım sektörü birçok açıdan Mısır ekonomisi için önem taşımaktadır. Birincisi, toplam işgücünün yaklaşık %30'u bu sektörde çalışmaktadır. İkincisi, 1990'larda petrol hariç toplam ihracat içinde tarım sektörünün payı %12.8'dir. Toplam nüfusun %55'i kırsal alanda yaşadığından, yoksullukla mücadelede sektörün önemli bir yeri bulunmaktadır.
- Mısır, tarım alanlarında gübre kullanma açısından bölgede birinci, dünyada ise ön sıralarda yer almaktadır. Gübre üretimi altı özel şirket tarafından yapılmakta ve yılda 6.6 milyon ton üretimle ülke ihtiyacının %90-95'ini karşılamaktadırlar.
- 1990'lı yılların başlarında tarım sektöründe aşağıdaki gelişmeler olmuştur.

-Pamuk, portakal ve domates ana tarımsal ürün ihraç kalemleri olup, toplam tarım ürünleri ihracatının %90'ını oluşturmuştur.

-Pamuk ihracatı düşmüştür.

-Mısır, dünya pazarlarında pamuk fiyatlarını belirleyici olmaktan çıkmıştır.

-Pamuk sektöründe özel sektörün katılımı ve sektörün liberalleştirilmesi önemli bir konu başlığı olmuştur.

-Portakal ihracatı eski SSCB ülkelerine yönlendirilmiştir(%60).

-Yeni pazar bulunması ve kalitenin artırılması gündeme gelmiştir.

-Pirinç, soğan, hurma, domates, limon, enginar (%10) ihracatında hacimsel artış olmuştur.

- AB, tarım ürünleri açısından en büyük ticaret ortağı olmuştur. Pamuk %30, pirinç %50, sebze %45 ve meyve %2.5.
- 1990'ların ortalarında devlet pamuk üretim, ihracat ve pazarlamasının serbestleştirilmesini ön plana almıştır. Sektörün anlık bilgilendirilmesi ön plana çıkmıştır.
- Bu dönemde tarım ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı %5'den %10 düzeyine yükselmiştir.
- 1990-1998 döneminde tarım ürünlerinin işlenmemiş olarak ihracatından, düşük düzeyde olmakla birlikte işlenmiş tarım ürünleri ihracatına yönelik gözlenmektedir.

1990'lı yılların tarım politikasına ilişkin diğer önemli bir gelişme ise artan talebe karşılık, bahçecilik ürünleri üretimine ağırlık verilmeye başlanmasıdır. Patates, narenciye gibi geleneksel ürünlerin yanında, çilek, yeşil fasulye ve üzüm gibi ürünlerin üretimi gelişmeye başlamıştır. Buna ilave olarak, taze sebze ve meyve ihracatının yanı sıra yarı işlenmiş, kurutulmuş meyve ve sebze ihracatı da yükselmeye başlamıştır.

1.4.1.2. Dış Ekonomik İlişkilerin Mısır'ın Pamuk ve Bahçecilik Ürünleri İhracat Potansiyeline Etkisi

- Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü verilerine göre Mısır ihracat profilinin göreceli olarak konsantrasyonu yüksektir. S. Arabistan dışında Mısır'ın ilk on ihraç pazarı ABD ile bazı AB üyeleridir(özellikle İtalya, Almanya, Fransa ve İngiltere). Mısır tarım ürünleri ihracatında ülke konsantrasyonunun yanı sıra ürün konsantrasyonu bulunduğu da söylenebilir.

- AB, Mısır ihracatının yaklaşık yarısını, ithalatının ise %40'ını oluşturmaktadır. Taraflar arasında imzalanan Ortaklık Anlaşmasının Mısır ticaretini olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Mısır'ın rakiplerinden çoğu (Fas, Tunus ve İsrail) Ab ile anlaşmaya varmışlardır. Bununla birlikte, patates dışında birçok üründe Mısır AB'ye ihracatında kotaların çok uzağında kalmaktadır.
- 503 nolu AB Direktifi Mısır'dan ithal edilen patatesten brown rot hastalığı bulunmaması şartını koşmaktadır. 1997 yılında bir iki pozitif vaka nedeniyle patates ithalatı durdurulmuştur. Bunun akabinde AB'ye patates ihracatı %45 oranında gerilemiştir.
- Mısır'ın COMESA ülkelerine ihracatı 1999 yılında bir önceki yıla göre %140 oranında artış göstermiştir.
- Mısır net tarım ürünleri ve gıda ürünleri ithalatçısı olmaya devam etmektedir.

DTÖ'de Mısır, 'ortanın altı' gelir düzeyine sahip 52 ülke arasında yer almaktadır.

1.4.1.3.2000 ve Sonrasında Mısır Tarım Sektörü

Tablo 11. Bazı Tarım ürünleri Üretim Miktarları*.

	2001/2002	2002/2003	2003/2004
Buğday	6.625	6.845	7.178
Arpa	101	153	152
Mısır	6.557	6.563	6.227
Pirinç	5.227	6.104	6.174
Fasulye	406	337	330
Mercimek	4	3	3
Pamuk	833	760	593
Keten	78	130	131
Yer Fıstığı	205	191	196
Susam	35	37	37
Soya Fasulyesi	15	18	29
Ayçiçeği	44	35	31
Şeker Kamışı	15.573	16.031	16.245
		(Devam ediyor)	

Şeker Pancarı	3.168	3.709	3.709
Sebzeler	15.040	16.379	18.399
Soğan	1.525	1.714	2.375
Meyveler	6.410	6.902	6.754

Kaynak: <http://www.cbe.org.eg/Montly/Statistical>, (22.05.2006)

*1000 Ton

2000’li yıllara gelindiğinde buğday, mısır, pirinç, sebze ve meyve üretiminde önemli aşamalar kaydedilmekle birlikte, Mısır bazı temel tarım ürünlerinde halen ithalata bağımlı kalmıştır. Özellikle buğday, mısır, şeker, yemeklik yağ ve bakliyat konusunda ciddi ithalat yapılmaktadır. Buna karşılık, pirinç, narenciye, soğanlı bitkiler, patates gibi ürünlerde dünya tarım pazarlarında rekabet eden ülkeler arasına girmiştir.

2000-2002 yıllarında bazı tarım ürünleri üretiminin seyri Tablo-11’de yer almaktadır. Buğday üretimi, 6,6 milyon tona, mısır üretimi 6,5 milyon tona, pirinç üretimi 5,2 milyon tona ulaşmıştır. Diğer taraftan, şeker kamışı üretimi 15 milyon ton, şeker pancarı üretimi ise 2002 yılında 3 milyon tona ulaşmıştır. Buna mukabil, yağlı tohumlar ve bakliyatta da dışa bağımlılık sürmektedir.

Mısır Arap Cumhuriyeti’nde, tarım sektörünün karşı karşıya bulunduğu temel sorunlar aşağıda sıralanmaktadır.

- Sulama tekniklerinin geliştirilmesi gerekmektedir.
- Temel tarım ürünlerinde dışa bağımlılık sorunu aşılamamıştır.
- Yeni yerleşim alanlarının geliştirilmesinde karşılaşılan sorunlar, mevcut tarım alanlarının konutlara tahsisi sonucu tarımsal alanlar daralmaktadır.
- Mısır’da donduruculu karayolu taşımacılığı eski ve gelişmemiştir.
- Çabuk bozulabilir ürünler için havayolu taşımacılığı çoğu zaman bulunmamaktadır.

- Uzun süren analiz ve inceleme gereklilikleri nedeniyle ithalatta ürünlerin limandan çıkışı zaman almaktadır. İhracatçılar ise çoğunlukla boş konteynır bulamamaktadır.²⁶

1.4.1.4. Tarıma Yönelik Mega Projeler

Mısır hükümetince yürütülen yeni tarım alanlarının geliştirilmesine yönelik başlıca mega projeler arasında Toshka, East Owainat, North Sinai Geliştirme Projeleri yer almaktadır.

Toshka Projesi: 3.2 milyon feddanlık alanı kapsayan bu proje ile Güney Vadisinde 5 milyon kişinin yaşayacağı yeni yerleşim alanları, 540 bin feddanlık tarıma elverişli alanın kazanımı, bölge ihtiyaçlarının karşılanması ve ihracat amaçlı olarak hayvancılık, tavukçuluk ve balıkçılık çiftlikleri projelerinin kurulması ve turizmin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Projenin içerisinde kazanılan toprakların sulanması amacıyla 24 adet pompa istasyonu (Mubarek pump station) ve 52 km uzunluğunda El-Sheikh Zaied Kanalı bulunmaktadır.

İslah edilen arazilerden 100.000 feddanı El-Mamlaka for Agriculture Development Company, 120.000 feddanı South Valley Company ve 200.000 feddanı Egyptian Company for Land Reclamation and Development şirketlerine verilmiştir. 22.893 örnek üzerinde yapılan toprak analizlerinde, toplam alanın %99.4'ünün tarıma elverişli olduğu sonucuna varılmıştır.

1000 feddanlık pilot projenin 280 feddanlık bölümünde üzüm, mango, palm ağacı ve diğer sebzelerin organik üretim denemesi yapılmaktadır.

Bölge yatırıma açık olup, 100.000 feddanlık kısım toptan veya parçalı olarak yatırımcılara teklif edilmektedir. Bazı yatırım girdilerinin fiyatları ise şu şekildedir: azami fiyatı 50 Mısır Poundu(LE)/feddan, su 16 cent/m³, işletme maliyeti 350 LE, elektrik 3,4 cent/Kwh.

²⁶A.g.e., http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc61187819, (31 Mart 2006).

East Owainat Projesi: Batı Çölünün Güney Batı bölgesinde Toshka'ya yakın bir alanda 500 bin feddanlık toprağın ıslahına yönelik bir projedir. Bölgede 5000 feddanlık alanda deneysel üretim yapılmaktadır.

Sina Kuzey Kalkınma Projesi: Port Said kentinden Sina Yarımadasının Kuzeyindeki El Arish kentine kadar ki alanda 620 bin feddanlık alanın ıslahına yönelik bir projedir.

Nil suyunun El-Salam(1995) ve El-Sheikh Gaber Kanalları aracılığıyla Sina Yarımadasına taşınması suretiyle sulama işleminin yapılması hedeflenmektedir. El-Salam Kanalı Süveyş kanalının altından geçen 4 tüneli(1998) kapsamaktadır.

Bütün bu projelerin gerçekleştirilmesi halinde, bölgede tarım ve tarıma dayalı sanayide önemli gelişmeleri beraberinde getirecektir.²⁷

1.4.2. Sanayi

Sanayinin madencilik sektörü ile birlikte milli gelir içindeki payı %20 düzeyindedir. Toplam işgücünün %21'i sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Mısır'ın sanayi sektörü; sektörde bulunan firmaların küçük ve orta ölçekli oluşu, genelde eski teknolojiye dayalı, yeni teknolojik gelişmelere ayak uyduramayan, yüksek gümrük duvarları ve bürokrasisi arkasında rekabetten uzak bir ortamda üretim faaliyetlerine alışmış, sermaye birikimi yetersiz olan, rekabeti sevmeyen kadrolar tarafından yönetilen, bu nedenle dış pazarlarda rekabet edemediğinden ülkeye ihracat katkısı düşük kalmış bir sektör olarak tanımlanabilir.

Devlet, ülke sanayisinin bu niteliklerinin düzeltilmesi amacıyla uluslararası kuruluş ve ülke gruplarının da yardımını yanına alarak, Sanayinin Modernizasyonu Programı(1997-AB ile birlikte), yabancı yatırımların teşvik edilmesi, KOBİ'lerin yönetici kadrolarının eğitilerek dış pazarlarda rekabet edecek kabiliyetlerinin geliştirilmesi, özelleştirme programının hızlandırılarak devletin üretim

²⁷<http://www.sis.gov.eg/En/Economy/Sektors/Agriculture/050301000000000001.htm>, (16 Haziran 2006).

faaliyetlerinden çekilmesi, buna ilave olarak ihracatın desteklenerek sanayinin dışa açılması yönünde adımlar atmaktadır. İhracatın artırılması amacıyla bazı teşvik programları ve fuarların desteklenmesi bu adımlara örnek olarak gösterilebilir. Buna ek olarak, yapılan tercihli ticaret anlaşmaları ile ülke sanayisinin uzun dönemde kademeli gümrük indirimleri ile rekabete açılması uygulamaları bulunmaktadır. Örneğin, AB ile yapılan Ortaklık Anlaşmasında 12-19 yıllık süreyi kapsayan sanayi ürünlerinde kademeli tarife indirimi öngörülmektedir.

1991 yılında uygulamaya konulan Ekonomik Reform ve Yapısal Uyum Programı çerçevesinde, devlet elinde bulunan KİT'lerin özelleştirilmesi başlatılmıştır. 2002 yılı itibariyle bakıldığında, kamu sektörü şeker, pamuk ipliği, yün iplik, alüminyum, tuz, fosfat, soda ve araç lastiği üretiminde halen önemli bir paya sahip bulunmaktadır.

Mısır bölgenin en büyük ilaç sektörüne sahiptir. Sektörde Glaxo, Bristol, Aventis gibi dünya ilaç devlerinin ortak yatırımları bulunmaktadır. Sektör hammadde açısından ithalata bağımlıdır. Devletin ilaç fiyatları üzerindeki kontrolü ve genelde jenerik ilaçların üretiliyor olması sektörün zayıf yanlarını oluşturmaktadır.

Diğer gelişen bir sanayi dalı ise gıda işleme sanayiidir. Mısır'ın iklimi, zengin toprak yapısı ve ucuz işgücü nedeniyle tarımda belirli bir avantaja sahiptir. İşlenmemiş tarım ürünleri ihracatının yanı sıra, yaratabileceği iş alanı ve büyüme kapasitesi nedeniyle gıda sanayine ağırlık vermeye başlanmıştır. Yıllık gıda sanayi üretiminin 4.6 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Yüksek nüfus ve artan gelirler ile birlikte sektörün daha da büyüyebileceği tahmin edilmektedir. Sektörün en önemli sorunu, paketleme ve ambalajlamadan kaynaklanan sunum ile uluslararası standartlara uygun üretim problemleridir. Makine parkının yetersizliği, sektörde kullanılan makineler bakımından önemli bir pazar olarak görülmektedir.

Mısır'ın otomotiv sanayii montaja dayalıdır. Sektörde 21 civarında yerli ve yabancı montaj fabrikası bulunmaktadır. Otomobil ithalatında gümrük vergilerinin yüksek olması nedeniyle, CKD parçalar düşük gümrüklerde getirilerek üretim

gerçekleştirilmektedir. Opel, Mercedes, BMW, Toyota, Nissan, Isuzu, Jeep Cherokee vb. yabancı, Al Nasır, Hashim Auto gibi yerli firmalar montaja dayalı üretim gerçekleştirmektedir. Bu şirketler iç pazara yönelik olarak düşük kapasitelerle çalışmaktadır. Gümrük oranlarının yüksekliği montaj sanayiini koruyan en önemli unsurdur. Gümrük vergilerinin düşürülmesi halinde birçok firmanın (14 civarında tahmin ediliyor) üretimi durdurarak çekilebileceği uzman çevrelerce ifade edilmektedir. 2003 yılı itibariyle kayıtlı olmak üzere, piyasada 3.6 milyon adet araç bulunmaktadır. Yıllık araba satışları 60 bin adet olup, bunun %35'i ithalat, %65'i yerli üretimden karşılanmaktadır.

1.4.2.1. Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü

Mısır Arap Cumhuriyeti'nde tekstil ve konfeksiyon sektörü, eski bir tarihe sahip olan ve bugünde Mısır ekonomisinde önemli bir yeri bulunan sektörler arasında yer almaktadır. Sektörün stratejik önemi, yatırım, işgücü, kredi ve ihracat gelirlerinde sahip olduğu büyüklüklerden ileri gelmektedir. Sektör, gıda işleme sanayinden sonra toplam sanayi üretiminde %27'lik pay ile ikinci sırada yer almaktadır. Sektörün GSYİH içindeki payı ise %3 dolaylarındadır. Tekstil ve konfeksiyon sektörü aynı zamanda yıllık 1 milyar dolar olan ihracat geliri ile petrolden sonra ikinci önemli ihraç kalemini oluşturmaktadır. 2003 yılında sektörün toplam ihracat içindeki payı %15 olarak gerçekleşmiştir. Sektör ihracat gelirlerinin ülkenin toplam döviz gelirleri içinde ki payı %6 düzeyindedir. Buna ek olarak, imalat sanayindeki istihdamın %25'ini, toplam istihdamın %7'sini oluşturması nedeniyle, tekstil ve konfeksiyon sektörü istihdam yaratan önemli sektörler arasında yer almaktadır.

Mısır, uzun ve ekstra uzun elyafı pamuk üretimi ile meşhurdur. Pamuk üretimi çok eski tarihlerden beri yapılmakla birlikte, modern manada pamuk yetiştirilmesi ve pamuk üretim alanlarının genişletilmesi 1800'lü yılların başlarında Mehmet Ali Paşa döneminde başlamıştır. İklim şartlarının müsait oluşu, işgücü maliyetlerinin düşüklüğü ve coğrafi olarak Mısır'ın birçok pamuk tüketim pazarlarına yakınlığı nedeniyle, pamuk üretimi zaman içerisinde gelişerek, Mısır için stratejik ürün haline gelmiştir. Bugün pamuk, Mısır'da "beyaz altın" olarak

adlandırılmaktadır. 1960 ve 1970'li yıllarda Mısır, dünya pamuk pazarının %80'nine sahip olmuştur. Bilahare, bu pazar payının önemli bir kısmını ABD'de üretilen Pima pamuğuna kaptırmıştır. Bugün, uzun ve ekstra uzun lifli pamuğun %55 Mısır, %40 ise ABD tarafından sağlanmaktadır. Mısır'ın pamuk üretimi yaklaşık 300 bin ton civarında olup, bu üretimin önemli bir bölümü uzun ve ekstra uzun elyafı pamuk oluşturmaktadır.

Egyptian Textile Manufacturers Federation(ETMF) kayıtlarına göre, halihazırda Cotton and Textile Holding Company(HC)'ne ait 39 kamu şirketi ile 4.491 özel tekstil ve konfeksiyon şirketi bulunmaktadır. Buna ek olarak, kayıtlı olmayan işletmelerin dışında, ETMF'ye üye olmayan 375.874 mikro ve küçük ölçekli özel atölyeler bulunmaktadır.

1920-1950 yılları arasında tekstil ve konfeksiyon üretiminin özel sektör önderliğinde gelişmiştir. 1961 yılında Gamal Abdul Nasser'ın kamulaştırma politikaları çerçevesinde, sektörde faaliyet gösteren tesislerin çoğu kamunun kontrolüne geçmiştir. Bu dönemde, üretilen tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin büyük bir bölümü eski Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkelerine pazarlanmıştır. Bununla birlikte, üretim kalitesi ve kapasite kullanım oranında söz konusu dönemde bir ilerleme kaydedilememiştir. Diğer taraftan, kamunun ağırlıklı olduğu eğirme ve dokuma fabrikalarında aşırı istihdam, kötü yönetim ve yetersiz fonlama sorunları ortaya çıkmıştır. 1974 yılında uygulamaya konulan Open-Door Policy neticesinde, kamuya ait tekstil şirketlerinin performansı gerilemiş, özellikle boyama ve hazır giyimde olmak üzere, özel sektörün sektördeki payı giderek büyümüştür. Günümüzde, kamu sektörünün pamuk eğirme alanındaki payı %90, dokuma alanındaki payı %60, örme alanındaki payı %40 ve giyim sektöründeki payı ise %30 düzeyindedir. Kamu işletmeleri son on yıldır finansal, verimlilik ve pazarlama problemleri ile karşı karşıya bulunmaktadır. Söz konusu sorunlar, kötü yönetim, yeni makinelere yatırım yapılamaması ve aşırı istihdamdan ileri gelmektedir. Kamu şirketlerinin yerel bankalara borcunun 1.7 milyar dolar olduğu ileri sürülmektedir.

Kamuya ait tekstil işletmelerinin büyük bir bölümü aşırı istihdam ve kötü yönetim nedeniyle kayıp üretmektedir. Bu işletmeler daha ziyade lint, iplik ve kumaş gibi girdilerin üretimi ve bir üst üretim sürecine tedarikini sağlayan işletmeler olurken, ihracata yönelik ev tekstili ve hazır giyim gibi yüksek katma değerli tekstil ürünleri özel sektör tarafından üretilmektedir. Bu nedenle, kamu işletmelerinin özelleştirilmesinin ihracata yönelik çalışan özel sektörünün önünün açılması bakımından gerekli olduğu karar mercilerince anlaşılmış bulunmaktadır. 2004/05 Mali Yılı Özelleştirme Programına, 23 eğirme ve dokuma şirketi alınmıştır. Özelleştirmenin cazip hale getirilmesi için, vergi tatilleri, defter değeri satışı, erken emeklilik, borç ve stokların silinmesi ve arazinin kiralanması gibi olanaklar sunulmaktadır.

Mısır tekstil ve konfeksiyon sektörü, üretim girdileri açısından yüksek kaliteli ham pamuk ile düşük maliyetli işgücü ve enerji avantajına sahip bulunmaktadır. Üretimin ana girdisi olan ham pamuk, üretim maliyetinin yaklaşık %53'ünü oluşturmaktadır. İşgücünün toplam maliyet içindeki payı ise %17 düzeyindedir.

Mısır Hükümeti iş ve yatırım ortamının geliştirilmesi amacıyla son yıllarda yatırım, ihracat, entelektüel haklar ve özel ekonomik bölgeler ile ilgili yeni yasaları uygulamaya koymuştur. Diğer taraftan, diğer Arap, Afrikalı ve AB gibi çevre ülkelerle yapmış olduğu çeşitli tercihli ticaret anlaşmaları, yerli pazara ek olarak çevre ülke pazarlarını da kapsayan geniş bir potansiyeli bünyesinde taşımaktadır.

Tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatı, Mısır'ın döviz kazandıran ana sektörler arasında yer almaktadır. 2003 yılında petrol dışı toplam ihracat içinde tekstil ve konfeksiyon sektörünün payı %25 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ham ve yarı işlenmiş pamuk ürünlerinin ihracat içindeki payının yüksek olduğu, buna karşılık katma değeri yüksek konfeksiyon ürünlerinde ihracatın yeterince gelişmediği anlaşılmaktadır. Pamuklu tekstil ürünleri ihracatının yaklaşık %50'si, hazır giyim ihracatının %90'ı AB ve ABD pazarlarına yapılmaktadır. Ülke bazında ihracat incelendiğinde, ABD birinci sırada yer alırken, bunu İngiltere ve İtalya izlemektedir. Bu üç ülke Mısır'ın toplam tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatının üçte ikisini

oluşturmaktadır. Arap ülkeleri ise tekstil ürünlerinde %1, konfeksiyon ürünlerinde %2'lik bir paya sahip bulunmaktadır.

Genel ithalat içinde tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin payı incelendiğinde, sektör ithalatının yaklaşık %50'den fazlasının sentetik iplik ve kumaştan oluştuğu, 2003 yılında 274 milyon dolar olan toplam tekstil ithalatının genel ithalat içindeki payının %2.5 gibi çok düşük düzeyde kaldığı gözlenmektedir.

Tekstil ve konfeksiyon sektöründe kamu sektörünün önemli bir paya sahip olması, sektörün yarattığı işgücü ve döviz gelirlerine katkısı ile Mısır'ın geleneksel olarak önde gelen sanayi dalını oluşturması nedeniyle, bu sektör ithal yasakları ve yüksek gümrük oranları ile koruna gelmiştir. 1991 yılında alınan bir kararla tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithaline yasak getirilmiştir. 2001 yılı sonunda, Mısır DTÖ'ye vermiş olduğu taahhütler çerçevesinde, tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatında uyguladığı ithal yasağını kaldırmış, buna karşılık söz konusu ürünler ithalatında adet başına getirilmiş olan spesifik vergilerle (oransal olarak %52.000'e ulaşan) yüksek koruma devam etmiştir. ABD'nin 2003 yılı sonlarında Mısır'ı söz konusu ürünler ithalatında uyguladığı yüksek koruma oranları nedeniyle, DTÖ'ye şikayet hazırlığı başlatmasının akabinde, 21.1.2004 tarihinde üretilen 2004/35 sayılı Başkanlık kararı ile tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde söz konusu astronomik gümrük vergileri, kumaşta %22, konfeksiyonda %40 olarak belirlenmiş, tekstil fabrikalarının diğer girdilerinde ise gümrük muafiyeti getirilmiştir. Ancak, bilahare alınan 2004/68 sayılı karar ile Mısır'a tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihraç etmek isteyen yabancı firmaların bir takım çevre ve çalışma standartlarını sağladığına dair inceleme tamamlandıktan sonra, İthalat ve İhracat Koruma Genel Müdürlüğüne kayıt yaptırması halinde, Mısır'a tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihraç etmesi hükmüne bağlanmıştır.

Mısır tekstil ve konfeksiyon sanayinde verimsiz çalışan kamu işletmelerinin ağırlığın halen yüksek olması, sektörün sahip olduğu makine parkının eski teknoloji ürünleri olması nedeniyle kaliteli ve uluslararası standartlarda ürün üretilmemesi, sektörün uzun süre korunmuş olması nedeniyle rekabete alışkın bir yapıya sahip bulunmaması ve pazarlama teknikleri konusunda yeterince gelişmemiş

olması sebebiyle ve bugüne kadar AB ve ABD gibi büyük pazarlarda kota korumasına sahip olan söz konusu sektörün, 2005 yılında DTÖ Anlaşması çerçevesinde kotaların kalkmasının akabinde, uluslararası pazarlarda ciddi bir rekabetle karşılaşacağı düşünülmektedir.

Mısır, söz konusu yeni rekabet ortamına uyum sağlamak amacıyla, tekstil ve konfeksiyon sektörünün uluslararası pazarlarda rekabet gücünün artırılması, yabancı yatırımların teşvik edilmesi ve sektörün kademeli olarak rekabete açılması amacıyla, özellikle 2004 yılında yeni tarife programı ve sanayinin modernizasyonu konusunda bir takım tedbirler almıştır. 2004 yılı başından itibaren söz konusu ürünler ithalatında uygulanan tarifeler ve tarife dışı engeller konusunda bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklikler arasında, 2003 yılı sonuna kadar tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatında uygulanan spesifik gümrük vergilerinin kaldırılarak yerine maksimum %40 olan “ad valorem” vergilerin getirilmesi, tekstil sanayi girdilerinde gümrük muafiyeti uygulanması, buna karşılık sektörün bu değişikliklerden olumsuz etkilenmesini önlemek bakımından, söz konusu ürünler ithalatında çevre ve çalışma standartları gibi bazı tarife dışı engellerin uygulamaya konulması yer almaktadır.²⁸

1.4.2.2. Sigara ve içki sanayi

Bu sektörün temel özelliği tekel konumunda iki firmanın üretim yapmasıdır. Mısır’da yerli ve yabancı marka sigara üretimi yapan tek şirket, Eastern Tobacco’dur. Anılan şirket, yerli sigaraların yanı sıra Philip Morris ve British-American Tobacco lisanslarıyla yabancı markaları da üretmektedir. Bu şirket, sigara konusundaki vergiler, düzenlemeler vs. ile yeni üreticilerin girmesini engellediğinden tekel durumundadır.

Nüfusun yüksek oluşu ve sağlıklı yaşama bilincinin düşük olması nedeniyle, Mısır sigara konusunda önemli bir pazardır. Bugün için yıllık sigara tüketimi 64 milyon adet/yıl civarındadır. Tüketimin %86’sını ucuz olan yerli

²⁸“Mısır Tekstil ve Konfeksiyon Sektör Raporu”, <http://www.musavirlikler.gov.tr>, (17 Mayıs 2006).

sigaralar oluşturmaktadır. Dünya Bankasının raporuna göre Kuzey Afrika ve Orta Doğu Bölgesinde en yüksek sigara tüketimine sahip ülke Mısır'dır.

Sektör girdisinin %50'si ithal edilmektedir. Ancak, sigara üzerindeki gümrük vergilerin yüksek olması nedeniyle sigara ithalatı düşük düzeylerde veya yok denecek kadar azdır. Biracılık sektöründe tek üretici olan Al-Ahram Beverages Co.(ABC) 1997 yılında özelleştirilmiştir. Anılan şirket 2003 yılında Heineken tarafından satın alınmıştır. Mısır'da alkollü içecekler sektörü %1680 gibi yüksek gümrük vergileri ile korunmaktadır. Aynı zamanda hükümet bu sektörde vergi tatili uygulamasını yapmayacağını ilan ederek, yeni firmaların pazara girişini engellemiştir.

Alkollü içecek üretiminin %80-85'i Mısırlılar tarafından, kalan kısmı ise turistlerce tüketilmektedir. Alkolsüz bira üretimi 1997 yılından sonra artmaya başlamıştır. Bu ürünün üretimi yine ABC tarafından yapılmakta olup, ithalatında gümrük vergisi %88'dir.

1.4.2.3. Çimento Sektörü

Mısır'ın hızlı büyüyen sanayi sektörlerinden birisi de çimento sektörüdür. Çimento üretimi 15 yıl içinde 30 milyon tona ulaşmıştır. Mısır'da halihazırda 70 sanayi bölgesinde 23 fabrika bulunmaktadır. Üretimdeki bu gelişmeler Mısır'ı çimento ithal eden ülke konumundan, çimento ihraç eden ülke konumuna taşımıştır. ABD'ye beyaz çimento ihraç eden ülkeler arasında Mısır 8'inci sıraya yükselmiştir.

Sektördeki bu gelişmeler yabancı yatırımcıların ilgisini çekmiştir. Nitekim, Sermaye Piyasası Kurulu ve Dış Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan bir çalışmada, çimento sektöründe yabancı ataklarına karşı uyarılar yer almıştır. Bu çalışmaya göre, sektörün 1/3'ü yabancı firmaların elinde bulunmaktadır. Yabancı payında gözlenen bu artışta, Ocak ayında serbest kur rejimine geçişin ana faktör olduğu belirtilmektedir. Buna ilave olarak, Afrika ve Avrupa pazarlarına yakınlıktan kaynaklanan pazar ve maliyet avantajı ile Mısır beyaz çimentosunun Amerikan pazarlarında etkili olması etken olarak gösterilmektedir. Ayrıca, Gayrimenkul Yasası yabancılara toprak sahibi olma imkanı getirdiğinden, çimentoya olan talebin

artacağı beklenmektedir. Anılan çalışmaya göre, 14 çimento fabrikası sermaye piyasasına kayıtlı olup, toplam hisse değeri 435 milyon LE, piyasa değeri 9.01 milyar LE dolayındadır. Fransız Cement, Francais Suez Cement'te, yine Fransız Vika şirketi ise Sina Cementte hisselerini artırma girişiminde bulunmaktadır. Anılan şirketlerin pazar payları aşağıda gösterilmektedir.

-National Cement Company	% 7.9
-Helwan Cement	% 8.0
-Egyptian Cement	% 19.0
-Sinai Cement	% 4.2
-Egypt-Qeuna	% 3.5
-Misr Beini Suef	% 3.0
-Torah ve Suez Companies	% 22.1
-Asiyut Cement	% 14.2
-Alexandria	% 4.9
-Al Ameria	% 8.3
-Beni Suaf	% 4.9

Mısır'ın ham çelik üretimi incelendiğinde; 1975 yılında 375 bin ton olan çelik üretiminin 1980 yılında 968 bin tona yükseldiği, 1987 yılına kadar bu düzeyini koruduğu, 1987 yılında üretimin 1.4 milyon tona yükseldiği ve bu tarihten itibaren ise istikrarlı bir yükseliş göstererek 1996 yılında 2.6 milyon tona çıktığı gözlenmektedir. 2000 yılında 2.8 milyon ton olan üretim miktarı, 2002 yılında %54 oranında artışla 4.3 milyon tona ulaşmıştır. Mısır önemli 64 çelik üreticisi ülkeler arasında yapılan sıralamada, 2000 yılında 36., 2001 yılında 33. ve 2002 yılında 30. sırada yer alarak bu grafikteki yerini sürekli yükseltmiştir. Mısır, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde demir-çelik üretiminde birinci sırada yer almaktadır.

1.4.3. Madencilik

Mısır'da metalik ve metalik olmayan birçok maden yatağı bulunmaktadır. Bunlar arasında, demir, titanyum, krom, nikel, molibden, tungsten, bakır, çinko, kurşun, altın, niyobyum, talk, fosfat, kireçtaşı, mermer, sülfür, jips ve diğer süsleme

taşları yer almaktadır. Bunlardan çok azının üretimi yapılmaktadır. Üretimi yapılan maden ve mineraller arasında, fosfat, demir, talk, jips, tuz, mermer ve süsleme taşları, kireçtaşı, kil, kömür yer almaktadır, diğerleri daha detaylı bir program ve yatırım gerektirmektedir.

Mısır'da madencilik ile ilgili araştırma ve üretim işlemleri Mısır Jeolojik Araştırma ve Madencilik İdaresi (The Egyptian Geological Survey and Mining Authority-EGSMA) tarafından yürütülmektedir. EGSMA 1896 yılında oluşturulmuş ve jeolojik hizmetler ve mineral araştırması görevini üstlenmiş bir kamu kurumudur.

1.4.3.1. Madencilik Politikası ve Mevzuatı

Maden ve taş ocakçılığı araştırma, işletme ve sahiplik düzenlemeleri, 1956 tarih ve 86 sayılı kanun ile yapılmıştır. Bu kanuna göre, Mısır'da ve karasularında bulunan tüm madenler devlete aittir. Söz konusu kanunda ki maden araştırma ve üretimine ilişkin düzenlemeler, maden ve taş ocakçılığı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

1.4.3.2. Metaller ve Endüstriyel Mineraller

EGSMA tarafından keşfedilen ve çoğunluğu üretime geçen madenler listesi aşağıda yer almaktadır.

- Demir cevheri-Aswan (133 milyon ton),
- Demir cevheri-Bahariya(255 milyon ton)
- Kireçtaşı ve dolomit-Bani Khalid(39.3 milyon ton) ve Abu Rawash(7.7 milyon ton)
- Silis-Um Heglig(15 milyon ton), Doğu Aswan(2.8 milyon ton) ve batı Idfu (2.5 milyon ton)
- Fosfat yatakları-Nile Vadisi(229 milyon ton), Kızıldeniz(40 milyon ton) ve Abu Tartur(700 milyon ton)
- Kaolin yatakları-Kalabsha(16.5 milyon ton)

- Kireçtaşı - İskenderiye'nin batısı (12 milyon ton)
- Cam kumu-Abu Darag, Kuzey ve güney Sina
- Jibs yatakları-İskenderiye'nin batısı(15 milyon ton)
- Kömür-Maghara(51.8 milyon ton)
- Nefelin-siyenit-Abu Khrug(26 milyon ton)
- Kalay-Tungsten-niobium-tantalum yatakları-Batı Çölü
- Bakır-Çinko-Kurşun Yatakları- Batı çölü
- İlmenit yatakları-Abu Ghalaga(41 milyon ton)
- Demir cevheri-Batı Çölü(53 milyon ton)
- Stronsiyum-Kızıldeniz sahilleri(2.2 milyon ton)
- Barit-Baharyia(162,000 ton)
- Molibden-Homr Akarem.
- Feldspat

1.4.3.3. Maden Üretimi

Mısır'ın 1994-2002 yılları arasında ürün bazında madencilik üretim miktarı aşağıdaki tabloda görülmektedir. Söz konusu tablonun incelenmesinden de görüleceği üzere, ürün çeşitlemesi olarak fosfat kayası, demir cevheri, tuz ve endüstriyel mineraller belli başlı üretim kalemlerini oluşturmaktadır.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 12) görüldüğü gibi; Mısır'ın sahip olduğu maden zenginliklerinden mevcut teknoloji ve mali imkanlar da göz önüne alınarak, ağırlıklı olarak, fosfat, demir cevheri, tuz ve endüstriyel mineraller(mermer-granit, kil ve inşaat malzemeleri) değerlendirilmektedir.

Tablo 12. Yıllara Göre Maden Üretimi

ÜRÜN	BİRİM	2002/01	2001/00	2000/99	1999/98	1998/97	1997/96	1996/95	1995/94
Fosfat	000 ton	1.641	1.295	1.177	1.165	1.059	1.428	1.238	1.044
Demir Cevheri	000 ton	2.399	3.226	2.932	3.002	3.001	2.744	2.098	2.433
Tuz	000 ton	1.381	2.578	1.990	2.588	2.488	2.024	1.632	1.193
Kaolin	000 ton	125	226	205	314	286	259	293	233
Kuars	000 ton	103	69	63	103	94	90	99	76
Granit	1000 m3	24	29	26	39	36	25	28	16
Mermer	1000 m3	203	414	376	148	135	128	58	25
Kireçtaşı	Milyon m3	15	46	41	27	25	23	18	18
Kum	Milyon m3	19	22	20	21	20	21	17	14
Çakıl	Milyon m3	10	11	10	13	12	12	10	9
Beyaz Kum	1000 m3	1.120	740	673	631	574	505	456	366
Kil	1000 m3	3.860	8.859	8.053	10.687	9.715	15.482	11.358	10.509
Jips	1000 m3	668	2.229	3.027	2.666	2.423	1.839	2.092	2.361
Dolomit	1000 m3	1.508	1.795	1.632	3.768	3.444	1.324	1.515	866

Kaynak:Kahire Büyükelçiliği Tic. Müşavirliği, Ekim 2003, Mısır Madencilik Sektörü [http://www.musavirlik.gov.tr/Mısır Maden Raporu, \(17.05.2006\)](http://www.musavirlik.gov.tr/Mısır Maden Raporu, (17.05.2006))

1.4.3.4. Madencilik Sektörü'nde Dış Ticaret

Madencilik sektöründe koruma oranları incelendiğinde,. doğal olarak yerli üretimin bulunduğu madencilik ürünlerinde korumanın yüksek olduğu görülmektedir. Blok ve işlenmiş mermerin, madencilik ürünleri arasında en yüksek vergi ile korunan ürünler olduğu görülmektedir. Maden cevherlerinde ise gümrük vergileri %5 olarak belirlenmiştir.

1.4.3.4.1. Madencilik Ürünleri İhracatı

2000-2002 yılları arasında madencilik ürünleri ihracatı incelendiğinde, en önemli ihraç kalemleri arasında, blok ve levha mermer, kum, fosfat ve tuz ihracatının yer aldığı görülmektedir. Özellikle blok ve levha mermer ihracatının inceleme döneminde sürekli bir artış gösterdiği ve 2002 yılında söz konusu ürünler ihracatının toplam madencilik ihracatı içinde yaklaşık %50 paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. 2000 ve 2001 yıllarında kok ihracatının da, madencilik ürünleri ihracatı içinde önemli bir paya sahip olduğu gözlenmektedir.

Diğer taraftan, Mısır'ın işlenmiş mermer ihracatı konusunda adeta bir sıçrama yaptığı ve 2002 yılında 159 milyon dolarlık bir ihracata ulaştığı gözlenmektedir.

1.4.3.4.2. Madencilik Ürünleri İthalatı

Madencilik ürünleri ithalatına bakıldığında, 2002 yılında mineral maddeler ithalatının 24 milyon Dolar, maden cevher ve konsantreleri ithalatının 100 milyon Dolar ve yakıt mineralleri ithalatının ise 35 milyon Dolar olmak üzere, toplamda 160 milyon Dolar bir madencilik ithalatının söz konusu olduğu görülmektedir. Önemli ithal kalemleri arasında, manyezit, blok ve levha mermer, alüminyum cevher ve konsantreleri ve kömür ithalatının yer aldığı görülmektedir.

Mısır'ın madencilik ürünleri bakımından dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almadığı, özellikle mineral maddeler (mermer, fosfat, tuz, kum ve kil) bakımından belirli bir potansiyel bulunduğu, mevcut maden cevherlerinin teknoloji ve yatırım imkanlarının yetersizliği nedeniyle değerlendirilemediği, madencilik ürünleri dış ticaretinin ise toplam dış ticaret içinde önemli bir paya sahip olmadığı anlaşılmaktadır.²⁹

1.4.3.5. Petrol ve Doğal Gaz

1.4.3.5.1. Petrol

Petrol sanayi, ihracat gelirlerinin yaklaşık %40'nı oluşturması ve milli gelirde %10'luk bir paya sahip olması nedeniyle, ülke ekonomisinde önemli bir role sahiptir. Petrol gelirleri döviz kazandıran dört ana sektörden biridir.

Ham petrol kaynakları (3,7 milyar barrel) bakımından kendi kendine yeterli olarak kabul edilen Mısır'da, enerji kaynakları bakımından yükselen sektör doğal

²⁹ Kahire Büyükelçiliği Tic Müşavirliği, “**Mısır Madencilik Sektörü**”, Ekim 2003
<http://www.musavirlik.gov.tr/Mısır Maden Raporu>, (17 Mayıs 2006).

gaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Petrol rezervlerinin giderek azaldığı ifade edilmektedir. Bu nedenle, Mısır'ın geleceğinin petrolden ziyade doğal gazda olacağı söylenebilir. 1990 yılından bugüne yapılan araştırmalar sonucunda keşfedilen doğal gaz rezervleri 62 triyon m³'e ulaşmıştır.

Diğer taraftan, doğal gazın tüketime sunulması yönünde ilerlemeler kaydedilmiştir. Örneğin, 1982 yılında 988 km olan doğal gaz hattı, 2002 yılında 4.250 km'ye ulaşmıştır. Buna ilave olarak, araçlarda LPG kullanımı teşvik edilmeye başlanmıştır. LPG kullanan araç sayısının 40 binlere ulaştığı belirtilmektedir.

Petrol ve doğal gaz araştırmalarına giderek ağırlık verilmiş, özellikle Avrupalı ve ABD'li şirketler bu araştırmalarda etkin olmaktadır. 2001/02 itibariyle petrol sektörüne yapılan toplam yatırım 28.3 milyar dolara ulaşmıştır.³⁰

1974 yılında petrol ihracatı yalnız %4 iken, 1976 yılından beri petrol geliri artış göstermektedir. Ham petrol üretiminde 1980 sonunda yaklaşık olarak ortalama günlük üretim 600.000 varil iken, 1977'de ise günlük üretim 470.000 varil olarak gerçekleşmiştir. 1981/82 yıllarında petrol gelirlerindeki artış 3.431 milyon dolar olmuştur. Bu ise Mısır'ın toplam ihracatının %60'ı kadardır.

1979 yılında petrol ihracat geliri 960 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1982/83 yıllarında ise toplam olarak petrol satışı düşmüştür ve 2.977 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1983/84'de petrol geliri 3.127 milyon dolar 1984/85 yıllarında ise 3.30milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1983/84'de ortalama petrol üretimi 785.000 varil, 1984/85'de ise ortalama petrol üretimi 900.000 varil olarak gerçekleşmiştir. Ortalama günlük petrol üretiminin %50'si milli, yabancı üretimdeki payı ise %25-30 dolaylarında olmuştur. 1986 yılında petrol fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle petrol üretimi de düşmüştür. Ortalama olarak üretim 750 bin varil olmuştur. Aynı yıl içinde petrol ihracatı 150 bin varil olarak gerçekleşmiştir. 1989 yılında Mısır'da hazır petrol rezervleri yıllık 4.500 milyon varil olarak gerçekleşmiş,

³⁰A.g.e., http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc 61187819, (31 Mart 2006).

bu son 14 yılın en yüksek seviyesidir. 1991 yılında ise verilere göre petrol üretimi 6.200 milyon varil seviyesine çıkmıştır.³¹

1996-2003 yılları arasında Mısır'ın ham petrol ve doğal gaz üretimi ile toplam tüketim aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu tablonun incelenmesi neticesinde, iki önemli tespit yapılabilir. Bunlardan birincisi, ham petrol üretiminin yıllar itibariyle giderek azalırken, doğal gaz üretiminin artmasıdır. İkincisi ise, toplam tüketimin giderek toplam üretim değerine yaklaşıyor olmasıdır. Yurtiçi enerji talebinin %2-10 arasında artış gösterdiği tahmin edilmektedir.

Tablo 13. Petrol ve Doğal Gaz

Mali Yıl	Ham Petrol	Doğal Gaz	Toplam Üretim	Toplam Tüketim
1996/1997	41,8	12,9	54,7	30,4
1997/1998	40,7	13,2	53,9	32,0
1998/1999	40,2	11,8	52,0	34,3
1999/2000	38,2	14,8	53,0	36,6
2000/2001	36,0	18,0	54,0	40,6
2001/2002	32,0	19,6	51,6	n.a.
2002/2003	33,3	20,5	53,8	43,0
2003(1-10)	30,6	18,5	59,1	36,8

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Country Profile 2005, <http://www.eiu.com>, (21.03.2006)

* Milyon ton

Ana petrol rafinerileri arasında; Cairo Petroleum Refining Co.(145000 bbl/gün), El Nasr Petroleum Co.(146300 bbl/gün), Wadi Feran(8550 bbl/gün), Tanta (35000 bbl/gün), Alexandria Petroleum Co.(100000 bbl/d), Suez Oil Processing Co., Assiyut Petroleum Refining Co., Middle East Oil Refinery(MIDOR) yer almaktadır.

Son yıllarda Mısır'ın doğal gaz konusunda bölgede etkin bir rol oynama gayreti içine girdiği gözlenmektedir. 2003 yılının Temmuz ayında Mısır-Ürdün-Suriye-Lübnan doğal gaz hattı projesinin ilk aşaması olan Mısır-Ürdün hattı uygulamaya alındı. Söz konusu projenin bilahare Türkiye, Kıbrıs ve Avrupa'ya taşınması planlanmaktadır. Diğer önemli bir konu ise petro-kimya sektöründe yatırımların artırılması projeleridir.

³¹ USLU, Kamil;, a.g.e., s.72.

1.4.3.5.2. Doğal Gaz

İspatlanmış doğal gaz rezervlerinin 2004 yılı sonunda, dünya genelinin %1'ini oluşturan 65.5 trilyon kübik feettir. Potansiyel rezervler ise 40-60 trilyon kübik feet civarındadır. Hükümet politikası doğal gaz kullanımını, özellikle güç istasyonlarında, teşvik etmek ve böylelikle ihraç edilmek üzere daha petrol açığa çıkarmak yönündedir. Hali hazırda, Mısır'ın, esas olarak Nil Deltası ve Batı Çölünden elde edilen günlük 3.6 milyar kübik feet olan gaz üretiminin %65'i, elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Geri kalan rezervlerin çoğu gübre üretimi ve diğer endüstrilerde hammadde olarak kullanılmaktadır. İhraç edilmek üzere petrol açığa çıkartma çabaları içerisinde, petrol bakanlığı gaz üretimini teşvik etmiştir. Gaz taşıma ve dağıtım ağını genişletmek amacıyla dört özel-sektör şirketi ile imtiyaz sözleşmeleri imzalanmıştır.

Mısır'ın ihracatı arttırma yönündeki acil ihtiyacı dikkate alındığında, gaz için yabancı alıcıları emniyet alma konusundaki çabalar daha da acil bir hale gelmiştir. Hali hazırda bir dizi ihracat planı geliştirilmektedir. 2003 yılı ortalarında, Mısır ilk gazını Ürdün'e, İsrail sularının eteklerinden Akabe Körfezi boyunca geçen deniz altı boru hattı yoluyla ihraç etmiştir. Mısır, Ürdün ile 2003 yılında 1.1 milyar kübik metre/yıl gaz temin etmeyi ve bu rakamı 2008 yılında 2 milyar kübik metre/yıl'a çıkarmayı taahhüt ettiği 30 yıllık bir anlaşma imzalamıştır. Söz konusu ihracat hacmi küçüktür ancak Mısır, Ürdün bağlantısının, Suriye, Lübnan, Türkiye ve muhtemelen Kıbrıs'a genişletilmesi planlanan 850 km'lik boru hattının ilk aşaması olacağını ummaktadır. Mısır boru hattı yoluyla, toplam 10 milyar kübik metre/yıl gaz ihracatını hedeflemektedir. Mısır, 2004 yılının başında, projenin ikinci aşamasını hayata geçirmek amacıyla, Ürdün, Lübnan ve Suriye ile bir anlaşma imzalamıştır. Satışlara başlamak için (2004 sonu) hedefler henüz tam olarak karşılanmamış olmakla birlikte, Mısır ve Kıbrıs, Temmuz 2005'te, gaz satışını da kapsayan bir Ön Anlaşma (Mutabakat Belgesi) imzaladılar. Mısır, Rusya ve geniş Türkiye pazarına yönelik diğer üreticiler tarafında ciddi rekabet ile karşılaşmaktadır.

Mısır, 2005 yılının ortalarında, konuşmalar başladıktan yedi yıl sonra, İsrail ile gaz satışına ilişkin bir anlaşma imzaladı. Şubat'ta, Mısır ve İsrail hükümetleri

anlaşmayı destekleyen bir Mutabakat Belgesi imzaladılar. Mısırlı satıcı East Mediterranean Gas (devletın elinde bulunan EGPC ile bir ortak yatırım (%60)) İsrail'den Merhav Group (%20) ve Mısırlı iş adamı Hussein Salem (%20) ile alıcı İsrail Electric Corporation arasında yapılan ticari anlaşma, süreci ileriye taşıyacak şekilde Temmuz ortasında başlatıldı. Anlaşma, 2006 sonlarından başlamak üzere, 15 yıl boyunca 1.7 milyar kübik metre/yıl gaz teminini sağlamakta ve beş yıllık bir süre uzatım opsiyonunu da kapsamaktadır.

Mısır, 2003 yılı sonunda, üç yıllık bir aradan sonra, İsrail'e gaz satışı görüşmelerini yeniden başlattı. İsrail ve Filistinliler arasında süren şiddetin ortasında, uzun süre boyunca ABD tarafından teşvik edilen anlaşma için Mısır hükümetinin adım atmasının siyasi açıdan zor olduğu genel kanıydı. Ancak, EGPC, İsrail'e, Kuzey Sina'da bulunan El-Ariş boru hattı yoluyla doğal gaz ihraç etme erken kararını "yineleme ve yeniden değerlendirme" isteğinde olduğunu söyledi. Anlaşma, uzun yıllardır Filistin Liderliğini sürdüren Yaser Arafat'ın Kasım 2004 yılındaki ölümünden sonra ilişkilerin ısındığı bir ortamda sonuçlandı.

Mısır ilk sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatını, Ocak 2005'te, Spanish-Egyptian Gas Company'nin (SEGAS) üretimi ile (5 milyon ton/sene-Damietta fabrikası) İspanya'ya yaptı. Union Fenosa Gas (UFG; İspanyol güç devi Union Fenosa ve Eni of Italy ortak mülkiyeti) fabrikanın %80 hissesine sahiptir. Geri kalan %20'lik hisse ise EGPC ve EGAS yoluyla Mısır hükümetinde bulunmaktadır. Mayıs'ta, Mısırın ikinci sıvılaştırılmış doğal gaz fabrikasından satışlar başladı. Egyptian LNG (ELNG) olarak bilinen fabrika, BG Group ve Petronas (Malezya) tarafından 1.1 milyar dolar maliyet ile Idku'da kuruldu. Fabrika altı trene kadar destekleyebilmektedir. (gaz sıvılaştırılmasında ayrı bir birim) Gaz de France, ilk trenin 3.6 milyon t/yıllık toplam üretimini 20 yıllık bir kontrat üzerinde almayı taahhüt etti. BG Gas Marketing tarafından alınacak ikinci tren için üretim Eylül ayında başladı. İki tren, şirketlerin offshore West Delta Deep Marine alanındaki taahhüt altına girmemiş gaz rezervlerinden beslenmektedir. Fabrika, diğer gaz üreticilerinin, kendi gazlarını pazara sunmaları için kullanabilecekleri bir sıvılaştırılmış doğal gaz tesisi olarak kullanılmak üzere bir geçiş tesisi olarak

milyar dolara ulaşmıştır. Turist gelişleri 2004 yılında %34'lük bir yükseliş ile ikinci bir rekor kırmış ve 8.1 milyon ziyaretçi rakamına ulaşmıştır.

Mısır turizm endüstrisi, milli ve bölgesel güvenlik ile ilgili uluslar arası kaygılar nedeniyle, ziyaretçi sayısında keskin düşüşler yaşamaya açıktır. Son yıllarda, Eylül 2000 yılındaki ikinci intifada'nın ardından Filistin ve İsraililer arasında yaşanan şiddetin artmasının etkisi olmuştur. 11 Eylül 2001 deki saldırılar sonrasında da toplu iptaller yaşanmıştır. Ziyaretçi sayısı, aynı zamanda, Irak Savaşına bir tepki olarak, önceki altı ayda tecrübe edilen seviyelerin üçte ikisine gerilemiştir. Ancak, turizm konusundaki en belirgin caydırıcılığı oluşturan, son iki on yıl içerisinde ziyaretçilere yönelik yaşanan saldırılar olmuştur. Turistlerin ülkeye gelişleri, 1990'ların ortalarında, belirli aralıklarla, terörist saldırılar nedeniyle kısıtlanmıştır. Bu gruplar, ekonominin zarar görmesinde en etkin yöntem olarak turistleri hedef almıştır. Özellikle Kasım 1997'de yaşanan ve 58 yabancı turistin katledildiği Luksor saldırısı, ziyaretçi gelişlerinde keskin bir düşüşü de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, yedi yıllık bir sessizlikten sonra Kasım 2004'ten bu yana turist tesislerinde yeniden yaşanan saldırılar yetkililer için önemli bir endişe kaynağı olmaktadır. Mısır turizmi bu tip olaylar karşısında kuvvetli bir toparlanma kabiliyeti göstermiş olmakla birlikte, devam etmesi durumunda olumsuz etkilerin ekarte edilmesi çok daha zor olacaktır.

Siyasi zorluklara karşın turizm sektöründe son dönemde yaşanan kuvvetli performans kısmen devletin katkılarıyla gerçekleşmiştir. Belirlenen turizm bölgelerinde, uzun zamandır yatırımcılara yönelik olarak sürdürülen vergi tatilleri dışında, hükümet endüstriye verdiği destek konusunda giderek daha da sağduyulu davranmakta, kilit Avrupa ve Körfez ülkelerinde yoğun pazarlama faaliyetlerinde bulunmakta ve yabancı uçak şirketlerine ciddi finansal teşvikler sunmaktadır. Hükümet aynı zamanda turizm yazarlarının ve seyahat acentelerinin ziyaretlerine sponsorluk yapmış, Alman ve İtalyan ziyaretçilere yönelik pasaport gösterme zorunluluğunu kaldırmıştır ki şu anda kimlik göstermek yeterlidir. Hepsinin ötesinde, Mısır poundunun dolar karşısında yaşadığı değer kaybı (yalnızca 2003 yılında %25, 2000 başından bu yana toplam düşüş %45) ve hatta Euro karşısındaki

daha hızlı düşüşü, Mısır'ın, Yunanistan ve Türkiye gibi diğer Akdeniz ülkeleri üzerinde fiyat rekabetini oldukça arttırmıştır. Mısır endüstrisi, aynı zamanda, çoğu doğu Avrupa'dan gelen ziyaretçileri çekmek amacıyla yaptığı ciddi indirimler ile, dönemsel düşüşlerinde üstesinden gelmektedir. Ancak düşük nitelikli bir bölge olarak değerlendirilmekten korkan hükümet bu stratejiye karşı çıkmaya başlamıştır.

Mısır'ın, ziyaretçi sayılarındaki dönemsel düşüşlere karşı kuvvetli mukavemet göstermesindeki en önemli rolü, geniş arkeolojik zenginliği oynamaktadır. Mısır'ın firavunlar dönemine ait geçmişinin, özellikle Avrupa ve ABD'de oluşturduğu sürekli cazibe turistleri ülkeye çeken en temel unsurdur. Ancak, Nil Vadisini yılın herhangi bir döneminde gezebilecek turist sayısında doğal bir limit bulunmaktadır. Bunun yerine, son dönemde en büyük gelişmeyi gösteren alan, Kızıl Denizdeki güneş, deniz ve kum tatilleri ile dalış tatilleridir. Mısır, özellikle kumsal tatilleri konusundaki doğal avantajları ile övünmektedir: Süveyş'ten Sudan'a uzanan ve Sina Yarımadasını çevreleyen uzun sahil şeridi; kış sezonunda bile Avrupalı turistlere sunulabilen ılık hava koşulları, ve Kızıl Denizdeki ılık sular. Bunun ötesinde, Kızıl Deniz, Avrupa'ya en yakın ve dünyanın en iyi reef dalış imkânlarını sunmaktadır. Sahil tatillerinin 2000 yılında gelen ziyaretçilerin yaklaşık %40'ını çektiği tahmin edilmektedir ki bu rakam büyük olasılıkla o dönemden bu yana artış göstermiştir.³³

1.4.4.2. Süveyş Kanalı

Tablo 15. Süveyş Kanalı Trafığı ve Gelirleri

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam Gemi(adet)	13.490	14.141	13.986	13.447	15.667	16.850	18.176
ToplamYük(Milyon.ton)	385,0	439,0	456,1	444,7	576	621	671
TOPLAM GELİR(Milyon.\$)*	1.824	1.943	1.911	1.964	2.606	3.085	3.458

Kaynak : <http://www.economy.gov.eg/english/Downloads/Tocdovloads.stm>, (22.05.2006)

*Denizcilik Sektörü Dahil

Neredeyse 150 yıldır Süveyş Kanalı Mısır'ın en çok gözde coğrafi, tarihi, siyasi dönüm noktası olmuştur. Doğudan Batıya bir hat görevi görmüştür. Dünya ticaretinin bir atardamarı olarak, dünya insanları arasındaki iletişimin, refahın,

³³ A.g.e., s.53.

barışın yükselmesi gibi büyük bir rol oynar. Süveyş Kanalı Doğu ve Batı arasındaki yolculuğun ve ticaretin akışında önemli rolü vardır. Mısır hazinesine her sabah yaklaşık 5.3 milyon dolar ekleyerek Mısır'ın borçlarını ödemesinin bir yolunu bulur.

Bugünkü Kanalın Karakteristikleri:

- Genel uzunluk :190.250 km.
- Serbest geçit samandırasından Port-Said deniz fenerine 19.500 km.
- Bekleme alanından güney girişine 8.500 km.
- Port-Said'den İsmailia'ya 78.500 km. ismailia'dan Port-Tawfik'e 83.750 km.
- Çift parçalarının uzunluğu 78.000 km.
- Su seviyesinde genişlik (Kuzey/Güney) 345/280 m.
- Samandıralar arası genişlik 215/195 m.
- Kanal derinliği 22.5 m.
- Çapraz ayrılabilir alan 4800/4350 m²
- Maksimum tonaj 210.000 ton
- İzin verilebilir yüklü tanker hızı 13 km/sa

Kanalın Avantajları:

- Dünyanın kilitsiz en uzun kanalı
- Diğer su yollarıyla karşılaştırıldığında kaza oranı neredeyse sıfır. Yol gösterim gece ve gündüz devamlıdır.
- Geniş gemi boyutlarında güvenilir derinlik ve genişlik
- VTMS bulunmaktadır. Bu Gemi Trafik Kontrol Sistemidir.
- Kanal bütün mamut tankere servis olanağı tanıyabilmekte ve ağırlayabilmektedir.

- Seddah (Saud Arabia) ve Constanza Limanı arası Good Hope Burnundan geçerek 11.771 mildir. Süveyş Kanalından geçerek 1.698 mildir.
- Eğer Afrika kıyıları rotası ile karşılaştırılırsa Rotherdam'dan Tokyo'ya olan yolculukta Süveyş Kanalının kullanımı % 23'lük bir mesafe kazandırır.

Süveyş Kanalı gelirleri, Mısır'ın döviz kazandıran dört ana sektörden birini oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1990-2002 yılları arasında söz konusu Kanaldan geçen gemi sayısı, taşınan toplam yük ve ülkeye sağladığı döviz gelirlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. 1999 yılında 1.8 milyar dolar olan Süveyş Kanalı gelirleri, 2005 yılında yaklaşık 3.458 milyar dolara ulaşmıştır.³⁴

1.4.4.3. Ulaşım ve İletişim Sektörü

Ülkede 45.600 km karayolunun, 42 bin km'si asfalt kaplı, 3.600 km'si stabilize edilmiştir. 2001 itibariyle ülkede 9.432 km uzunluğunda demiryolu bulunmaktadır. Kahire'de 45 km uzunluğunda günlük 2 milyon yolcu kapasiteli metro, şehir içi ulaşım hizmeti vermektedir.

Mısır'da; Kahire, Aswan, Sharm el Sheikh, Dahlia, Luxor, Abu Simbel, New Valley, Hurgada, East Oweinat, 6th October Hava Limanları gibi 60'ın üzerinde sivil ve askeri amaçlı hava limanı bulunmaktadır. Kahire'den anılan hava limanlarına düzenli seferler mevcuttur. Kahire hava limanı hariç diğer hava limanları 1000-5000 yolcu kapasitelidir. Kahire hava limanının yıllık 9 milyon yolcu kapasitesini, 12 milyon yolcu kapasiteye çıkarma çalışmaları sürmektedir. Mısır hava yollarına ait 54 adet uçak bulunmaktadır.

Mısır'da telefon hizmetleri devlet kuruluşu olan ve özelleştirilmesi planlanan Telekom Egypt tarafından verilmektedir. 2003 yılı itibariyle abone sayısı 8 milyona ulaşmıştır. Sabit hat kapasitesi 10.5 milyondur. Ülkede her türlü posta telefon, fax, e mail, hizmetleri mevcuttur. 17 Ocak 2002'den itibaren PTT herkese internete bağlanma olanağı sunmuştur.

³⁴<http://www.sis.gov.eg/En/Land&People/S.Canal/0310000000000002.htm>, (16 Haziran 2006).

GSM cep telefonları konusunda, Mobinil(France Telecom, Motorola ve Orascom Telecom) ve VodafoneEgypt (Vodafone ve yerel şirket Alkan ortaklığı) faaliyet göstermektedir. Mobinil'in pazar payı %53, Vodafone'un ise %47 düzeyindedir. 2003 yılı sonunda cep telefonu kullananların sayısı 5.17 milyon, Internet kullananların sayısı ise 1.7 milyon kişiye ulaşmıştır. Mısır'da uydu sistemleri ile dünyanın değişik kanallarını izlemek mümkün bulunmaktadır.

Ülkede 12 adet liman bulunmakta olup, 1998 yılında çıkarılan 22 sayılı Kanun ile bunların bir kısmının özelleştirilmesi hedeflenmiş ancak, beklenen sonuçlar alınmamıştır. Diğer taraftan, anılan kanun yerli ve yabancı şirketlerin yap-işlet-devret şeklinde liman hizmetleri vermelerine imkan tanımaktadır. Limanlarda hizmet kalitesi ve ekipman kapasitesi düşük olup, devlet bunun yükseltilmesi yönünde en azından iyi niyet göstermektedir. Ayrıca sektör bölgede bulunan Beyrut, Haifa limanlarının yoğun rekabeti ile karşı karşıyadır. Bu limanlarda faaliyet gösteren 13.500 adet gemi bulunmaktadır. Sektörün yıllık iş hacmi 1.9 milyar dolar dolaylarındadır.

1.4.4.4. Bankacılık Sektörü

Mısır bankacılık sistemi, tepede Merkez Bankası denetiminde olan üç grup bankalardan oluşmaktadır: Ticari bankalar, iş ve yatırım bankaları ve özel statülü bankalar.

Ticari bankalar kamu bankaları ile özel ve ortak girişim bankaları olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Dört büyük kamu bankası (National Bank of Egypt, Banque de Caire, Banque Misr ve Bank of Alexandria), Mısır bankacılık sektöründeki tasarruflarda yaklaşık %60, kredilerde ise %51 paya sahiptir. Bu dört bankanın 919 şubesi bulunmaktadır. Özel ve ortak girişim bankalarının sayısı 24 olup, bunların 375 şubesi bulunmaktadır.

Özel statülü bankalar, sanayi, gayrimenkul ve tarım sektörlerine yönelik faaliyet gösteren bankalardır. Egyptian Industrial Development Bank 14 şube ile sanayi sektörünün geliştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. The Arab Egyptian Real Estate Bank gayrimenkul sektörüne yönelik olarak 26 şube ile hizmet

vermektedir. Tarım alanında ise, Principal Bank for Development and Agricultural Credit 1.034 şube ile hizmet vermektedir.

Merkez Bankası kaynaklarına göre 1 Nisan 2003 tarihi itibariyle, sektörde 57 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan, 4'ü kamu bankası olmak üzere 28 adet ticari banka, 11'i ortak yatırım bankası olmak üzere 26 adet yatırım bankası, 15 adet yabancı bankaların şubesi ve 3 adet özel statülü banka bulunmaktadır. Arab International Bank ve Nasser Social Bank özel kanunlara tabi olup, Merkez Bankası denetimi dışında tutulmuşlardır.

2003 yılında sektöre ilişkin en önemli gelişme, Merkez Bankasının bağımsızlığını da teyit eden 2003 tarih ve 88 sayılı yeni bankacılık yasasının Haziran ayında parlamentodan geçmesi ve 16 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmesidir. Yeni yasa ile Para Politikaları Koordinasyon Konseyi oluşturulmuş ve para politikasında enflasyon hedeflemesine geçilmesi kararlaştırılmıştır.

Tüm bankaların minimum sermaye yeterlilik oranı %10 olarak belirlenmiştir. Mart ayında kamu bankalarına sermaye aktararak güçlendirilmesine çalışılmıştır. Diğer taraftan, Merkez Bankası kredi risk bilgi sistemi oluşturulmuş ve Haziran 2003 itibariyle 37 banka bu ağa bağlanmıştır.

Mısır ödeme sisteminin modernizasyonu yönünde bazı adımlar atılmıştır. 2006 yılına kadar Mısır bankalarının ödenmiş sermayesinin minimum 500 milyon LE, yabancı banka branşlarının ise 50 milyon dolar olması öngörülmektedir.³⁵

1.4.4.5. Müteahhitlik ve İnşaat Sektörü

Mısır'ın müteahhitlik sektörü 1980 yılından itibaren, devletin altyapı, konut ve çeşitli projelere yapmış olduğu yatırımlar ile birlikte gelişmeye başlamıştır. 1990 yılının ilk yarısında, hükümetin IMF ve Dünya Bankası ile yapmış olduğu anlaşmalar çerçevesinde devreye sokulan Ekonomik Reform ve Yapısal Uyum Programlarının da etkisiyle (kamu yatırımları sınırlandırılmıştır), sektörün büyüme

³⁵A.g.e., http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc_61187819, (31 Mart 2006).

hızında yavaşlama gözlenmiştir. 1996-2000 döneminde ise turizm ve enerji sektörüne yapılan yatırımlar nedeniyle, sektördeki büyüme sıçrama göstermiştir.

Mısır'ın Beş Yıllık Kalkınma Planında (2002/03-2006/07), en yüksek büyümenin %8.3 ile bu sektörde gerçekleşeceği, anılan dönemde toplam sektör yatırımlarının 59 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Sektörün GSYİH içindeki payı %5 dolaylarında ve işgücünün 1.5 milyonluk kısmı(%8.3'ü) bu sektörde istihdam edilmektedir. Mısır müteahhitlik sektörünün gelişimi ve rekabet gücü; müteahhitlik şirketleri, devlet politikası ve stratejisi, üretim faktörleri, kurumsal yapılanma ve yan sanayinin gelişimi olmak üzere beş temel faktörden etkilenmektedir.

Mısır müteahhitlik sektörü, konut ve şehir planlaması konusunda uzmanlaşmış birkaç firmanın elinde bulunmaktadır. Sektörün önemli oyuncularını, Arab Contractors, Orascom, Egyptian Contracting ve Industrial and Engineering Projects'ten oluşmaktadır. Diğer taraftan, sektördeki işin %70'i yerel, %30'u ise yabancı müteahhitlik şirketleri tarafından üstlenilmektedir. Sektörde özel sektörün payı ise %65 düzeyindedir. Sektörde faaliyet gösteren şirketler incelendiğinde, bu şirketlerin öncelikle küçük ve orta ölçekli olduğu ve sofistike projeleri yürütebilecek sermayeye sahip olmadıkları gözlenmektedir.

Egyptian Federation for Construction and Building Contractors(EFCBC)'ye üye firmaların çoğunluğu küçük ölçekli olup, üye firmalar kompleks olmayan projeleri yürütebilmektedir. Diğer taraftan, söz konusu şirketler düşük işgücü maliyetleri nedeniyle emek-yoğun teknikleri, yeni teknolojilere tercih etmektedir. Bu nedenle de, komplike olmayan konut ve altyapı projelerini üstlenebilmektedir. Yabancı şirketler ise daha büyük olmaları ve yeni teknoloji kullanma kabiliyetleri nedeniyle, daha sofistike projelere yönelmektedir. Şirketler arası rekabet ise daha çok fiyatlara odaklanmakta, bu nedenle kalite düşmektedir.

Mısır Hükümetinin 1990 yılı başından itibaren odaklanmış olduğu ekonomik büyümenin hızlandırılması, özelleştirme stratejileri ve ihracatın geliştirilmesi yönündeki adımlar sektörü olumlu yönde etkilemiştir. 2001/02 mali

yılında müteahhitlik sektöründe yatırımlar açısından en büyük paya konut sahip olmakta, bunu tarım/sulama, sanayi ve nakliye takip etmektedir. Son dönemde özellikle sanayi/madencilik, tarım/sulama ve nakliye sektörlerine yapılan yatırımların en az iki kat arttığı çeşitli raporlarda yer almaktadır.

1.4.4.5.1. Yardımcı Sektörler

Yan sanayi açısından incelendiğinde, özellikle çimento ve demir-çelikte Mısır son dönemde ciddi ilerlemeler kaydetmiştir. Yıllık çimento üretimi 30 milyon tona yaklaşmış bulunmaktadır. Demir-çelik sektöründe ise yıllık 4.5 milyon tonluk bir üretim gerçekleştirilmektedir. Makine ve ekipman açısından ise özellikle ağır iş makineleri ithalat yolu ile temin edilmektedir. Bu makinelerin %65'i ABD'den ithal edilmektedir.

1.4.4.5.2. İnsan Kaynakları

Müteahhitlik sektöründe istihdam edilen kişi sayısı yaklaşık 1,5 milyon civarındadır. Diğer taraftan, toplam mühendis sayısı 300 bin civarında olup, bunun 10 bini danışmanlık hizmetleri vermektedir. İşgücünün niteliği açısından değerlendirildiğinde, nitelikli olmayan işgücünün mevcut olduğu, ancak nitelikli işgücünün yetersiz olduğu görülmektedir. Buna mukabil, işçilik maliyetleri düşük olup, bu durum sektöre rekabet gücü kazandırabilmektedir.

İşçilerin aylık maaşları niteliklerine göre 200-600 Mısır poundu arasında değişmektedir. Mısır hükümeti, nitelikli işgücü sayısının artırılması amacıyla çeşitli eğitim projeleri başlatmıştır.

1.4.4.5.3. Geleceğe Yönelik Beklentiler

Mısır'ın 5 inci beş yıllık kalkınma planına göre (2002/03-2006/07) müteahhitlik sektörünün %8.3 büyüme hızı ile, gerek GSYİH büyüme hızından (%7.4) ve gerekse reel sektör büyüme oranından(%7.8) daha yüksek bir oranda büyüme göstermesi öngörülmektedir. Bu plana göre, müteahhitlik sektörüne yapılacak yatırımların toplam yatırımlar içindeki payının %23 artarak %57'ye yükselmesi amaçlanmaktadır.

Diğer taraftan, mevcut nüfus artış hızının (%1.9) önümüzdeki dönemde özellikle konut talebini artıracacağı beklenmektedir. Söz konusu beş yıllık kalkınma planına göre hükümet, 938 bin adet konut inşasını hedeflemektedir. Bu miktarın %75'i dar gelirli, %19'u orta gelirli ve %6'sı yüksek gelirli kitleye yönelik olacaktır.

2001/148 sayılı Gayrimenkul Kanununun mali kaynak bulduktan sonra uygulamaya geçmesi halinde konut sektöründe ciddi sıçramalar beklenmektedir.

Ayrıca, Mısır devleti ülke coğrafyasında yaşanabilir alan oranını %5'ten 2017 yılında %17'ye çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, konut inşasının yanı sıra altyapı ve hizmet birimleri projelerinin devreye girmesi söz konusu olacaktır. Bu tür projeler müteahhitlik hizmetlerinin yanı sıra, inşaat malzemelerine olan talebi de canlandıracaktır³⁶

1.4.4.6. Sağlık Sektörü

Mısır, sağlık hizmetleri ve eczacılık ürünleri üretim ve pazarı bakımından bölgede önemli bir yere sahiptir. Bazı kaynaklara göre, Mısır ilaç sanayinin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın en büyük ilaç sektörü olma özelliği taşıdığı belirtilmektedir.

2003 yılının Ağustos ayında yapılan bir çalışmaya göre, Mısır'ın sağlık sektörü ile ilgili bazı temel göstergeler Tablo-16'da yer almaktadır. Bu tablonun incelenmesinden de görüleceği üzere, sağlık harcamalarının GSYİH' ye oranı %4 dolaylarındadır.

³⁶ DTM, “Mısır Arap Cumhuriyeti Müteahhitlik sektörü”, [http://www.musavirlikler.gov.tr/Mısır Müteahhitlik Raporu](http://www.musavirlikler.gov.tr/Mısır_Müteahhitlik_Raporu), (17 Mayıs 2006).

Tablo 16. Mısır Sağlık Sektörü İstatistikleri

	2002	2003	2004	2005
Ortalama ömür	70.1	70.4	70.7	71.0
Ortalama ömür, erkek	67.7	67.9	68.2	68.5
Ortalama ömür, bayan	72.7	73.0	73.3	73.6
Bebek ölüm oranı (1000 doğum)	36.7	35.3	33.9	32.6
Sağlık harcamaları (Milyar LE)	15.6	16.4	17.7	19.2
Sağlık harcamaları (% of GSMH)	4.1	4.1	4.1	4.1
Sağlık harcamaları (Milyar \$)	3.4	2.8	2.9	3.2
Sağlık harcamaları (kişi başına \$)	48	39	40	43
Doktor (1000 kişiye düşen)	1.6	1.6	1.6	1.6
İlaç satışları (milyon \$)	827	702	674	689

Kaynak: Mısır Ülke Raporu, <http://www.muşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR.2003.doc#-Toc61187819>, (31.03.2006).

Bebek ölüm oranı 1970-75 yıllarında 1000 doğumda 150 iken, 2001 yılında 38'e gerilemiş ve devam eden yıllarda da düşüşün süreceği tahmin edilmektedir. Bu gelişmenin hastane ve sağlık merkezlerinde uygulanan tedavi yöntemlerinin geliştirilmesinden ziyade, yabancı ülkelerin uygulamış olduğu programlardan ileri geldiği belirtilmektedir.

Mısır'daki kamu ve özel sektör hastaneleri arasında sağlık hizmetleri kalitesinde anormal farklılıklar bulunmaktadır. Kamu hastanelerinde çalışan doktorların maaşlarının düşüklüğü, sayılarının giderek artması ve yetersiz ekipman, bu hastanelerde hizmet kalitesini düşürmüştür. Doktorlar ise yetenek ve becerilerini özel kliniklerine yönlendirmişlerdir.

Kamu hastanelerinde sağlanan sağlık hizmetleri ücretsiz veya çok düşük sabit bir ücret ile yapılmaktadır. Halihazırda, sağlık tedavisi arayanların %60'ının özel kliniklere yöneldiği tahmin edilmektedir.

Hükümet son dönemde sağlık kalitesini yükselmek amacıyla, hastalığın tedavisi yerine önlenmesi konusuna odaklanmıştır. Ancak, yetersiz mali kaynak nedeniyle bu sistemin oturtulması ve çalışmasında problemler yaşanmaktadır.

Tablo 17. Hastane Yatak Sayısı.

	1995	2000	2002
Sağlık Bakanlığı Hastaneleri	66.400	75.950	80.500
Diğer Bakanlıklar ve Sağlık Bakanlığı İdareleri	36.000	40.250	40.500
Toplam	114.500	136.000	144.500

Kaynak: Mısır Ülke Raporu, http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc61187819, (31.03.2006).

Tablo 18. Sağlık Personeli Sayısı.

	1990	2000	2002
Doktor	30.350	39.200	41.800
Dişçi	5.550	5.770	6.130
Eczacı	2.915	2.850	4.350
Hemşire	49.280	79.500	86.650

Kaynak: Mısır Ülke Raporu, http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc61187819, (31.03.2006).

Ülkede yatak kapasitesi ve sağlık personeli sayısı sırasıyla Tablo-17 ve Tablo-18’de verilmiştir. 2002 yılı itibariyle toplam yatak sayısı 145 bin adettir. 1.1.2003 yılı itibariyle ülkede bulunan eczane sayısı 29.604 olup, bunun Giza dahil %40.6’sı Kahire’de, %10,3’ü İskenderiye’de ve %12.9’u Luxor’da bulunmaktadır.

Mısır ilaç sanayi 1980’li yılların sonlarından itibaren uluslararası firmalara açılmıştır. Sektörde 512 kayıtlı ilaç firması bulunmaktadır. Bunlardan 475’ini başka ülkelerde üretilen ürünleri ithal eden temsilcilik ofisleri oluşturmaktadır. Buna ilave olarak, 11 adet kamu firması, 17 adet özel sektöre ait yerel şirket ve 9 adet çok uluslu şirket sektörde faaliyet göstermektedir.

Sektörde toplam yatırım tutarı 18 milyar LE olup, bunun sadece 3 milyar LE’si uluslararası şirketlerden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan, son dönemde Japonya ve Çin’in Mısır sağlık pazarına yönelik yatırımlarını artırma gayreti içine girdiği gözlenmektedir. Bu kapsamda, Mısır ile Çin arasında bir işbirliği protokolü imzalandığı basında yer almıştır.

2003 yılının Temmuz ayında ise Mısır ve Japonya’nın 6 Ekim kentinde 100 milyon \$ tutarında insülin ve kansere karşı kullanılan ilaç üretim projesi gündeme

gelmiştir. Yatırımın 70 milyon dolarının Japonlar tarafından, kalanının ise bazı uluslararası şirketler tarafından karşılanacağı belirtilmektedir. Bu projenin türünde Mısır'da birinci sırada, dünyada ise 6.ıncı sırada yer alacağı ifade edilmektedir.

Sektöre yönelik yatırımlara ilişkin bir başka gelişme ise, Mısır Pharmaceutical Holding başkanı Dr. Galal Ghourab 2003 yılının Aralık ayında Kahire'nin kuzeyinde bulunan Abu Zab'al şehrinde yeni bir tesisin işletmeye alınacağını ve bu şehrin ilaç şehri haline dönüştürüleceğini açıklamasıdır. Devlet firmalarından özelleştirme kapsamına alınan şirketler ise; El Nasr, Medical Packing, Egyptian Pharmaceutical Trading, Alexandria, El Nile, Cairo, Memphis, El Ghomhuria, Arab Drug, Misr ve CID'dan oluşmaktadır.

Mısır'da eczacılık ürünleri pazarının yıllık 1,3 milyar \$ olduğu tahmin edilmektedir. Satışların yaklaşık %93'ü yerli üretimden kaynaklanmaktadır. Kalan %7'si ise yerli üretimi bulunmayan ilaçların ithalatı ile karşılanmaktadır. Piyasada özel sektörün payı %70, kamu sektörünün payı ise %30'dur. 9 firmanın ise pazarın %45'ine sahip olduğu belirtilmektedir.

İlaç ithalatı ağırlıklı olarak kanser tedavisinde kullanılan ilaçlar, insulin ve kalp ilaçlarından oluşmaktadır. Sektör üretiminin %6'sını Arap ülkeleri ile Afrika pazarlarına ihraç etmektedir.

Sektörün güçlü yanları; Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde en büyük pazar olması, Arap ve Afrika pazarlarına ulaşma olanakları, temel girdilerin bulunması, işgücü maliyetlerinin düşük olması, yeterli bilim adamı, doktor ve eczacının varlığı; zayıf yanları; AR-GE'nin ihmal edilmesi, düşük ve uyumsuz ürün kalitesi, şeffaflıktan yoksun ve belirsiz mevzuat ve uygulamaları olarak sıralayabiliriz.

1.5. YATIRIMLAR

1.5.1. Yatırım Ortamı

Mısır'daki yatırım ortamı 1997 yılında yürürlüğe giren Yatırım Teşvikleri Kanunu ve 1998 yılında yürürlüğe giren şirketler ,Şirketler Kanunu tarafından düzenlenmektedir.

Mısır Arap Cumhuriyeti yatırımları artırmak ve teşvik etmek için bir dizi önlemler alınmıştır. Bunlar;

- Gümrük tarifeleri ortalama %14.6'dan %9'a düşürülmüştür.
- Mısır Ulusal Bankası ve Bank Mısır dahil olmak üzere altı devlet bankasının yeniden yapılandırılmasına karar verilmiştir.
- İskenderiye Bankasının özelleştirilmesi ve diğer bankaların yeniden yapılandırılmasının 2006 yılında tamamlanması ve bu işlemle kamu bankalarında bulunan mevduatların oranının %58'den %40 oranına düşürülmesi öngörülmektedir.
- Yatırımı arttırmak ve kolaylaştırmak amacıyla GAFI yeniden yapılandırılarak bir yatırım teşvik birimi haline getirilmiştir.
- Sanayi bölgesi dışında yapılan yatırımlara sağlanan teşvikler;
 - Düşük altyapı maliyetleri
 - Ticaret sicili kaydını takiben beş yıl damga vergisi ve diğer muafiyet
 - (Üst) Güney Mısır'da ücretsiz arazi
 - Sanayi projelerinde %20 vergi oranı
 - İthal edilen makineye %0-5 gümrük vergisi
- Sanayi bölgelerinde yapılan yatırımlara sağlanan teşvikler
 - Kurumlar Vergisi den muafiyet
 - Düşük altyapı maliyetleri

- Malların İç pazara satılmaması şartıyla gümrük vergilerinden muafiyet
- Satış vergisinden muafiyet
- Projenin katma değer üzerinden %1 yıllık vergi
- Özel ekonomik bölgeler (SEZ)
 - Tüm faaliyetler için vergi %10
 - Kuzeybatı Süveyş Bölgesi ve Port Said Bölgesi olmak üzere Mısır'da halihazırda iki SEZ bulunmaktadır.

GAFI tarafından yatırım işlemlerinin kolaylaştırılması amacıyla 2004 yılında Kahire'de ilk "one stop şhop" kurulmuştur. Amaç tüm işlemlerin tek ofiste yapılabilmesini sağlamaktır. İkinci one stop şhop 2005 yılında İskenderiye'de kurulmuş olup üç yeni one stop şhop daha kurulması işlemleri devam etmektedir. 72 saatte şirket kaydı, ticari sicil işlemleri ve yatırım alanı temini one stop shop'larda gerçekleştirilebilen işlemlerin bir bölümüdür.

Vergi ödeme işlemlerinin kolaylaştırılması amacıyla 2005 yılında bir vergi idare merkezi kurulmuştur. Merkezde gümrük, satış ve gelir vergilerinin işlemleri yapılmaktadır. İnşaat ruhsatları işlemlerinin kolaylaştırılması ve kontrol mekanizmasının geliştirilmesi amacıyla birleştirilmiş inşaat çıkarılmıştır. Doğrudan yabancı yatırım istatistiklerinin IMF standartlarında hazırlanması ve incelenmesi amacıyla Yatırım Bakanlığı tarafından bir birim oluşturulmuştur.³⁷

1997 tarihli Yatırım Teşvikleri Kanunu çöl bölgelerini tarıma elverişli alana dönüştürme, balıkçılık, kümes hayvancılığı ve genel olarak hayvancılık, sanayi ve madencilik, turizm, deniz taşımacılığı, tarım ürünlerinin ve işlenmiş gıdaların dondurularak taşınması, hava taşımacılığı, konut, petrol üretimi, hastane ve sağlık sektörü, su pompalama istasyonları, bilgisayar yazılımı, finansal kiralama gibi sektörleri yatırımda öncelikli sektörler olarak belirlenmiştir. Aynı kanun

³⁷ Türk-Mısır İş Konseyi Yatırım Semineri, 5-8 Mart 2006, Kahire, <http://www.deik.org.tr>, (17 Mayıs 2006).

Mısır'daki tüm yatırımları millileştirme ve kamulaştırmaya karşı garanti altına almıştır.

Yasal bir kısıtlama olmasa da bazı sektörlerde yatırım konusunda görünmez engeller söz konusudur. Mısır Merkez Bankası 20 yıldır ticari bankacılık konusunda herhangi bir kuruluşa lisans vermemiştir. 2002'ye kadar sigortacılık sektörü için de aynı durum geçerli olmasına karşın bu tarihten itibaren Mısır pazarına yeni kuruluşların girişine izin verilmiştir. Son derece yoğun bürokratik işlemler, vasıflı orta kademeli yönetici azlığı, kredilerdeki dönemsel düşüşler, şirketlerin dönemsel olarak ihtiyaçları olan döviz elde edememeleri, yavaş işleyen gümrük prosedürleri ve tarife dışı engeller de yatırımcılar için önemli bir dezavantaj yaratmaktadır.

2003 ocak ayından bu yana Mısır, dalgalı kur rejimine geçmiştir ve bankalar kendi döviz kurlarını belirleme konusunda serbest bırakılmıştır. Halihazırda ülkedeki yabancı sermayenin önemli bölümü petrol ve doğal gaz sektöründe yoğunlaşmaktadır. Yabancı sermayenin ülkelere göre dağılımında İngiltere birinci ABD ise ikinci sırada yer almaktadır. Şu anda Mısır'daki toplam yabancı yatırımın 15-20 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 19. Önde Gelen Yabancı Sermayeli Firmaların Ünelere Göre Dağılımı

ABD	İngiltere	Fransa	İtalya	İspanya
American Express	Barclays	Alcatel	ENI/AGIP	Union Fenoosa
AIG	British Petroluem	Accor		
American Standart	British Gas	Fransa Telecom		
Bristol Myers Sguib	Cadbury	Peugeot		
Citibank	Glaxo			
Coca Cola	HSBS			
Devon Energy	Shell			
Eveready				
Exxon Mobil				
Genaral Motors				
Guardian Intustries				
Johnson&Johnsor				
Prokter&Gamble				
Ptizer				
H.J.Heinz				
Pepsi Co				
Pioneer				
Xerox				

Kaynak:DEİK-Mısır Ülke Bülteni Mart 2006, s.9, <http://www.deik.org.tr>, (17.05.2006)

1.5.2. Serbest Bölgeler

Bu bölgeler ülkenin genel gümrük, ithalat ve vergi rejiminin dışında kaldıklarından firmalar buralarda yaptıkları işlemlerde çok daha fazla özgürlüğe sahiptirler. Ülkede iki tip serbest bölge vardır. Özel Serbest Bölgeler ve Kamu Serbest Bölgeleridir. Özel Serbest Bölgeler, Kamu Serbest Bölgelerinde yeterli altyapı olmaması ya da projenin çevreyi kirletme riski olması nedeniyle özel projeler için kullanılan serbest bölgelerdir. Bu bölgelerde yatırımcı serbest bölgenin yerini kendisi seçebilir.

Ülkede 11 tane Kamu Serbest Bölgesi bulunmaktadır. İskenderiye, Damietta, Ismailia, Media Production City, Nasr City, Port Said, Port Tawfik and Abaddia (Suez) East of Port Said, Badr, Shibin El-koum, Keft'tir.

- **İskenderiye Serbest Bölgesi**

Yaklaşık altı milyon m2 alan üzerine kurulmuş olan ve Mısır'ın en büyük serbest bölgesi olan İskenderiye Serbest Bölgesi Mısır'ın Akdeniz'deki en büyük limanı olan İskenderiye Limanına 20 km ve Nozha Uluslararası Havaalanına 25 km uzaklığındadır. Yükleme, boşaltma, kara ve deniz taşımacılığı gibi destek hizmetlerinin de sunulduğu bölgede faaliyet gösteren sektörler şunlardır; Kimya, petrol rafinerisi, petro-kimya, örme-dokuma, hazır giyim, sıvıyağ ve türevleri, demir ve çeliktir.

- **Damietta Serbest Bölgesi**

1993 yılında yaklaşık 800.000 m2 üzerine kurulan Damietta Serbest Bölgesi Akdeniz kıyısındaki en kapsamlı konteynır terminaline sahip olan Damietta Limanına oldukça yakındır. Ayrıca Port Said limanına da 55 km uzaklıktadır. Bu serbest bölge mobilya üretimi ile bilinmektedir.

- **İsmailia Serbest Bölgesi**

Port Said ile Süveyş Kanalı arasında Akdeniz kıyısında ve 420.000 m2 üzerine kurulmuştur. Bu bölgedeki yatırımların %93.6'sı tekstil sektöründedir.

- **Media Production Serbest Bölgesi**

2000 yılında kurulan Media Production Serbest Bölgesi radyo, televizyon ve uydu yayını, reklam ve sinema programları yapımı, telekomünikasyon ve medya ürünleri sergileri, yazılım programları, bilgisayar ve elektronik sistemleri üretimi konularında uzmanlaşmıştır.

- **Nasr City Serbest Bölgesi**

Kahire Havaalanına 15 km uzaklıktadır. 715.000 m2 olan bölge, otomotiv, alkolsüz içecekler, ilaç, hazır giyim, yazılım bilgi sistemleri ve elektronik üzerine yoğunlaşmıştır.

- **Port Said Serbest Bölgesi**

1 milyon m2 alanı ve Ortadoğu, Avrupa ve Uzakdoğu arasında stratejik pozisyonu ile önemli bir ticaret merkezidir. Bu bölgedeki iş alanları gemi inşası, denizcilik malzemeleri üretimi, tekstil, hazır giyim, dericilik, kimyasal üretimi, sanayi deterjanları üretimi, konserve üretimi üzerine yoğunlaşmıştır.

- **Süveyş Kanalı Serbest Bölgesi**

Biri Süveyş Kanalı'nın güney girişinde yer alan Port Tawfik diğeri ise Süveyş Körfezinde yer alan Adaabbia Bölgelerinden oluşmaktadır. Süveyş, Kızıl Denize ve Hint Okyanusuna kıyısı olan Arap ve Afrika ülkeleri, Arap Körfezi ve uzak doğu arasında bir merkez konumundadır. Burada yoğunlaşan sektörler ise petrol rafinerileri, gübre, sanayi, gemi yapımı, depolama ve re-export, balık konservesi ve mermer sanayidir.

- **East Port Said Serbest Bölgesi**

Port Said Limanında bulunan bu serbest bölge Süveyş Kanal Konteynır Terminal Şirketi tarafından bir konteynır terminali olarak işletilmektedir.

- **Badr Serbest Bölgesi**

Badr Endüstriyel Parkı içinde yer alan en yeni serbest bölgelerden biridir.

- **Shibin El-Koum Serbest Bölgesi**

Kahire – İskenderiye otoyolu üzerinde Kahire'ye 70 km uzaklıkta bulunan bu serbest bölgede sadece tekstil ve tekstille ilgili sektörlerde üretim yapılmaktadır.

- **Keft Serbest Bölgesi**

Keft Sanayi Parkı içindedir. Yaklaşık 1 milyon m²'lik bir alan üzerine kurulmuş olan serbest bölge ilaç sanayi ve bağlı sanayileri içermektedir.

Ayrıca hükümet, ülkeye yabancı sermayeyi çekmek üzere bürokratik işlemlerin olmadığı Çin Modeli Özel Ekonomik Bölgeler kurulmasına karar vermiştir. Kurulan her bölge bağımsız olup, kendi kurallarını belirleme hakkına sahip olacak, ancak gümrük ve vergi işlemleri için Maliye Bakanlığı ve yatırım izni için Adalet Bakanlığı'nın izni gerekmektedir. Amaç, bağımsız kurulan bölgeler arasında rekabet yaratarak yatırım ortamını iyileştirmektir. Söz konusu ekonomik bölgelerin Süveyş Kanalı, East Port Said, Damietta, Rashid ve Toshka Bölgelerinde kurulması planlanmaktadır.

1.5.3. Nitelikli Sanayi Bölgeleri

Mısır hükümetinin çok önem verdiği bir diğer konu da Nitelikli Sanayi Bölgeleridir. (NSB) 2004 yılında Mısır ve ABD hükümetleri arasında imzalanan protokol uyarınca burada üretim yapan firmaların ürettikleri malı ABD'ye gümrük vergisi olmaksızın sokmalarına izin verilmektedir. Anlaşmaya göre burada üretilen mallar en az %11.7 oranında İsrail girdisi kullanılarak üretilmelidir. NSB'i Büyük Kahire AL-Amerika, İskenderiye, Port Said ve 5 nitelikli fabrikada (Kahire Pamuk, Dice,E.T.C., Samir Flannels, Delta) bulunmaktadır. Bu bölgelere yatırım yapmanın sağladığı en büyük avantaj, ABD gibi dünyanın en büyük tüketici pazarına sahip olan bir ülkeye gümrüksüz mal sokabilme serbestliği sağlamasıdır.³⁸

³⁸ DEİK, “Mısır Ülke Bülteni”, Mart 2006, <http://www.deik.org.tr>, s.7-8, (17 Mayıs 2006).

1.6. PARA ve SERMAYE PİYASALARI

1.6.1. Faiz Oranları

2000/2001 mali yılında %12 olan Merkez Bankası iskonto oranı, 2001/2002 mali yılında %11'e, 2002/2003 mali yılında ise %10'a indirilmiştir. 2003 yılında tasarruflara verilen ortalama faiz oranı %8,1 düzeyinde, kredilere uygulanan faiz oranı ise %13,60 dolaylarında gerçekleşmiştir. 2003 yılında bir yıllık Hazine Bonosunun faizi %8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl yabancı para üzerinden yapılan tasarruflara verilen faiz oranı ABD Dolarına %0.8 ile %1 arasında, Euro'ya verilen faizler %1.38 ile %1.63, İngiliz Pounduna ise %2.56 ile %3.63 arasında değişmiştir.

1.6.2. Sermaye Piyasası

Sermaye piyasaları, 1992 tarih ve 95 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde düzenlenmektedir. Anılan Kanun çerçevesinde, Sermaye Piyasası İdaresi ihdas edilmiş olup, hisse senedi çıkarmak isteyen şirketlerin bu idareden izin alması gerekmektedir. Söz konusu İdare üç hafta içinde müracaatı inceleyerek sonuçlandırmak zorundadır.

1992/95 sayılı yasa, anonim şirketlerin hisse senedi çıkarma taleplerinin değerlendirmesinin yanı sıra sermaye piyasası araçlarında taahhüt işlemleri, sermaye artırımını veya sermaye aktarımı, risk sermayesi, yatırım fonları, aracı kurumlar, bilançolar ve bono piyasaları ile ilgili denetim ve düzenleme konularını kapsamaktadır.

Sermaye piyasalarında işlem görebilmesi için anonim şirketler Kahire veya İskenderiye borsasına kayıt yaptırmak zorundadır. Kayıtlar resmi ve gayri resmi olmak üzere iki listede olabilmektedir. %30'u halka açılmış veya 150 kişinin hissesi bulunan şirketler ile kamu şirketlerinden hisse senedi yayımlayanlar resmi listeye kayıt yaptırmak zorundadır. Resmi kayıt yaptırmış şirketler, %2 olan sermaye gelir vergisinden muaf tutulmuştur. Borsaya kota şirketlerin hisselerinin alım-satımı lisans almış aracı kurumlar aracılığı ile yapılmak zorundadır. Bu alım-satımlarda 10 bin Mısır Pounduna kadar ki işlemlerde aracı kurumlar maksimum %0,5 (alıcı ve

satıcıdan) komisyon almaktadır. Bu değerin üzerindeki işlemler müzakereye dayalı olarak belirlenebilmektedir.

2002 yılı sonunda sermaye piyasasına kote olmuş firma sayısı 1.151 iken, 2003 yılı Eylül sonu itibariyle bu rakam 1079'a düşmüştür. Aynı dönemler itibariyle, kayıtlı sermaye toplamı 92 milyar LE'den, 2003 Eylül sonunda 97 milyar LE'ye yükselmiştir.

1.6.3. Kur Oranları

1997 yılında ABD Doları karşısındaki değeri 3,4 olan Mısır Poundu, 2000 yılına kadar bu düzeyini korumuş, bu yıldan itibaren değişken oranlarda değer kaybetmiştir. Son olarak, 2003 yılının Ocak ayında Poundun serbest bırakılması ile aynı yılın ilk dokuz ayında Mısır Poundu Dolar karşısında %35 dolaylarında bir değer kaybına uğramıştır

29 Ocak 2003 tarihinde dalgalı kur rejimine geçildiği ilan edilmiş olmakla birlikte, kur üzerindeki baskı devam etmektedir. Serbest piyasada kur oranı ile bankalar arası piyasadaki kur oranları arasında halen ciddi bir fark bulunmaktadır. Hükümet çevreleri, dalgalı kur rejiminin ilan edildiğini ancak uygulamaya henüz geçilmediğini ifade ederek, kur üzerindeki baskının sürdürüldüğünü kabul etmektedir.

Ticaretin ağırlıklı olarak AB ülkeleri ile yapılması nedeniyle, ticari işlemlerde Euronun giderek anlam kazandığı gözlenmektedir.³⁹

1.7. DIŞ TİCARET

1990'ların başında başlatılan ekonomik reformlarla petrol dışı ihracatın artırılması hedeflenmiştir. Geçmişte ihracatın başarısız olmasının bir nedeni olarak Mısır paundunun rekabet gücünün olmaması gösterilmiştir. Buna kanıt olarak

³⁹A.g.e., http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc_61187819, (31 Mart 2006).

2000'den beri paranın değerini %45 düşüren devalüasyonlar yapılmıştır. İhracatın diğer önemli sorunları olarak; pazarlama yöntemlerinin ve taşımacılığın yetersizliği, yerli üretimin ve iş gücünün verimli olmaması, yetersiz teknoloji ve engelleyici bürokrasiden bahsedilebilir. Mısır'ın sanayi alt yapısını güçlendirerek ve çeşitlendirerek kendisine yakın ve büyük bir pazara girmesi için AB Ortaklık Anlaşmasının büyük bir önemi vardır.

Tablo 20. DIŞ TİCARETİ (Milyar Dolar)

Yıllar	İhracatı	İthalatı	Ticaret Hacmi	Ticaret Dengesi
1995	4,6	12,2	16,8	-7,6
1996	4,7	13,1	15,8	-8,4
1997	5,5	14,2	19,7	-8,7
1998	4,4	14,6	19,0	-10,2
1999	5,2	15,2	20,4	-10,0
2000	7,3	17,0	24,3	-9,7
2001	7,1	16,4	23,5	-9,3
2002	7,0	15,2	22,2	-8,2
2003	8,3	15,3	23,6	-7,0
2004	11,8	19,7	31,5	-7,9

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası, Mısır Ülke Raporu, Haziran 2005, s.3.

1.7.1. Ticaret Anlaşmaları ve Bölgesel Bütünleşme Hareketleri

Mısır'ın çevresinde bulunan ülkeler veya ülke grupları ile tercihli ticaret anlaşmaları yaparak ekonomik bütünleşme çabası içinde olduğu gözlenmektedir. Bu kapsamda, Mısır'ın çeşitli ülkeler veya ülke grupları ile yapmış olduğu ticaret anlaşmaları aşağıda açıklanmaktadır.

1.7.1.1. COMESA(Doğu ve Güney Afrika Ülkeleri Ortak Pazar Anlaşması)

Üye ülkeler arasında 1982 yılında yürürlüğe giren tercihli ticaret anlaşmasının yerini almak üzere 8.12.1994'te imzalanmış, Mısır 1998 yılının Mayıs ayında bu gruba üye olmuştur.

COMESA'ye üye ülkeler: Mısır, Angola, Burundi, Kongo, Cibuti, Etiyopya, Kenya, Eritre, Magadaskar, Malawi, Namibya, Rwanda, Seyşel, Sudan, Swaziland, Tanzania, Uganda, Zambia, Mauritius, Comoros Adaları ve Zimbabwe(21 ülke).

COMESA Anlaşması Afrika Ekonomik Topluluğuna giden yolda bir aşama olarak kabul edilmektedir. Bir ürünün muafiyet kapsamında değerlendirilebilmesi için üye ülkelerde üretilen ürünün minimum % 45'nin yerli katkı olması gerekmektedir. Mısır'ın da yer aldığı 9 ülke %100 indirim taahhüdünü yerine getirmiştir. Üye ülkelerin 2004'e kadar gümrük birliği, 2025'e kadar ise parasal birlik oluşturması öngörülmektedir. COMESA çerçevesinde, malların serbest dolaşımına kolaylık sağlanması neticesinde maliyetlerde %25 düşüş gerçekleştiği ileri sürülmektedir.

1.7.1.2. GAFTA (Büyük Arap Serbest Ticaret Alanı Anlaşması):

GAFTA, Arap ekonomik bütünleşmesinin bugün ulaştığı aşama olarak değerlendirilebilir. Araplar arası ekonomik bütünleşmenin temelleri 50 yıl önce atılmıştır. Arap Ligi 1945 yılında kurulmuştur. 1950 yılında Ortak Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 1953 yılında Araplar arası Ticaretin Desteklenmesi ve Transit Ticaretin Düzenlenmesi sözleşmesini, 1957 yılında Arap Ekonomik Birliği Anlaşması, söz konusu ülkeler arası ekonomik birliğin aşamalarını oluşturmuştur. 1964 yılında Arap Ortak pazarı kurulması gayretlerine şahit olunmuştur.

1981 yılında Araplar arası Ticaretin Teşviki ve Kolaylaştırılması Anlaşması, 1997 yılında yeniden gözden geçirilmiş ve 18 Arap ülkesi tarafından imzalanan GAFTA 1 Ocak 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. İlk etapta her yıl %10 gümrük indirimini öngören ve 2008 yılında tamamlanması planlanan serbest ticarete geçiş, daha sonra aşağıdaki plan çerçevesinde 2005 yılı başından itibaren gümrükler tamamen sıfırlanarak ticaretin serbestleştirilmesi kabul edilmiştir.

- 1.1.2003 yılında %60
- 1.1.2004 yılında %80
- 1.1.2005 yılında %100

GAFTA üyeler arası ticarete tarifelerin yanı sıra, eş etkili vergiler ve tarife dışı engellerin de kaldırılmasını öngörmektedir. Ancak, hizmetler ve yatırımlara ilişkin hususları kapsamamaktadır.

Araplar arası ekonomik bütünleşmenin bu kadar uzun zaman alması, halen somut olmaktan ziyade proje olarak devam etmesi ve mevcut anlaşmanın uygulanmasında karşılaşılan sorunların ekonomik ve politik nedenleri bulunmaktadır. Politik nedenler arasında, Arap ülkeleri arasında ekonomik bütünleşmenin liderliğini kimin yapacağı konusundaki anlaşmazlık ve ulusal egemenlik konuları yer almaktadır. Ekonomik temellerine bakıldığında ise, ticarete yüksek korumacı kültüre sahip olan ülkeler grubunun, ticaretin serbestleştirilmesi ile ortaya çıkacak rekabete olumsuz bakmaları, buna ilave olarak bu ülkelerde üretim alanlarının birbirine benzerliği görülmektedir.

1.7.1.3. Agadir Deklarasyonu

Ürdün, Mısır, Fas ve Mısır arasında 8.5.2001 tarihinde yapılan Agadir Deklârasyonu çerçevesinde bu ülkeler arasında serbest mübadele bölgesi oluşturulması kararlaştırılmıştır. Konuya ilişkin olarak müzakereler 2003 yılının başlarında tamamlanmıştır. Bu anlaşmanın en önemli özelliği, müzakerelerin bölge ülkeleri için rekor denebilecek bir sürede tamamlanmış olmasıdır. Ancak, imza törenine hangi ülkenin ev sahipliği yapacağı konusunda Fas ve Tunus arasında ortaya çıkan anlaşmazlık, bahse konu anlaşmanın imza tarihini belirsiz bir süre ertelemiş bulunmaktadır.

1.7.1.4. AB-Mısır Ortaklık Anlaşması

AB ile Mısır arasında STA oluşturulmasını da kapsayan Ortaklık Anlaşması görüşmeleri 1995 yılında başlamış ve ancak dört buçuk yıl sonra sonuçlandırılabilmiştir. Müzakereler 1999 yılının Haziran ayında tamamlanmış ve 25 Haziran 2001 tarihinde imzalanmıştır.

Anlaşmanın imzalanmasından sonra ilgili ülkeler parlamentolarından geçirilmesi süreci başlamış, Mısır parlamentosu 2003 yılında onaylamıştır.2004'de

AB ile Ortaklık Anlaşması (Association Accord) imzalayarak yeni bir döneme girmiştir.

Söz konusu anlaşma, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren Mısır sanayi ürünlerinin AB pazarlarına serbest, AB sanayi ürünlerinin ise 12 yıllık bir süreç içinde kademeli gümrük indirimi ile Mısır'a girmesini öngörmektedir.

Tarım ürünlerinde ise hurma, mango, soğan, patates, narenciye'nin %40-80 oranında tavizli olarak AB pazarlarına girmesi öngörülmektedir.

Söz konusu anlaşmada tarife indirim programı aşağıda sıralanmaktadır.

- i. **Tarım ürünleri:** kotalara bağlanacaktır.
- ii. **İşlenmiş tarım ürünleri:** sanayi ürünü olarak kabul edilmeyen ve AB'nin tarife uyguladığı ürünlerden oluşmaktadır.
 - %1-5 arası tarifeye sahip ürünler anlaşmanın yürürlüğe girdiği yılda sıfıra indirilecektir.
 - %20-30 tarifeye sahip ürünlerde (süt, sebze ekstraları) tarife indirimi anlaşmanın yürürlüğe girmesinden 3 yıl sonra başlayacak ve 3 yıl içinde indirilecektir.
 - %30-40 tarifeye sahip ürünlerde (bisküvi, konserve, Meyve, sebze gibi) %25-30 oranında olmak üzere 3 yıl sonra indirim başlayacak 3 yıl içinde bu indirim tamamlanacaktır.
- iii. **Sanayi ürünleri:** hammadde, ara mallar, tüketim malları, ve motorlu taşıtlar olmak üzere gruplandırılmıştır.
 - Hammaddeler: (%5-20 tarife oranı) Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden üç yıl sonra her yıl %25 oranında olmak üzere indirilecek ve 7 inci yılın sonunda sıfırlanacaktır.
 - Ara malları: (%10-20) tarifelerde 7 yıl sonra indirim başlayacak ve 13 yılda sıfıra inecektir.

- Tüketim malları: 10 yıl sonra tarife indirimi başlayacak ve 19'uncu yılda sıfıra inecektir.
- Motorlu taşıtlar: 10 yıl sonra tarife indirimi başlayacak ve 19'uncu yılda sıfıra inecektir.

AB, Mısır'ın ihracatı içinde %34, ithalatı içinde ise %34.5'lik paya sahip bir pazardır. Anlaşmanın hükümleri uygulandıktan sonra, Mısır'ın yüksek tarifeleri yerel üreticileri koruyamayacak ve AB ihracatçılarının Mısır pazarına girişini sağlayacaktır. Bunun sonucunda, tarife gelirlerinin AB ihracatçılarına kayması gündeme gelecektir.

1.7.2. Mısır'ın İhracatının Gelişimi ve Yapısı

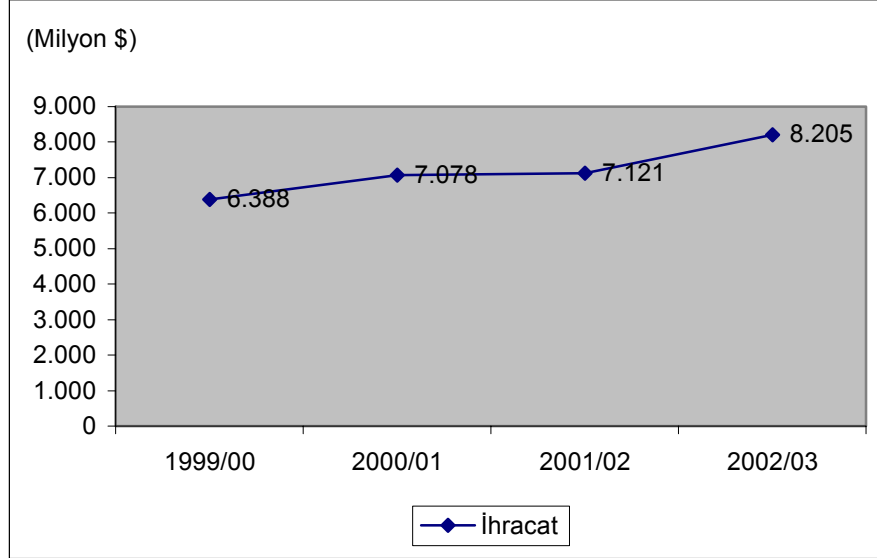
Tablo 21. Yıllar İtibariyle Mısır'ın İhracatı (Milyon \$).

	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/2004	% Pay
TOPLAM	6.388	7.078	7.121	8.205	10.454	100,0
- Petrol ve ürünleri	2.284	2.650	2.411	3.195	4.012	38,3
- Pamuk	167	145	83	199	202	1,9
- Ham maddeler	154	163	185	287	473	4,5
- Patates			6,7	3,3	4,6	
- Narenciye			7,0	12,3	13,2	
- Tıbbi Bitkiler			29,2	15,7	5,6	
- Yarı mamuller	282	399	441	658	764	7,3
- Pamuk İpliği			147	153,1	146,8	
- Nihai Ürünler	2.604	2.788	2.956	3.017	3.972	38,0
- Pirinç			78,5	63,2	57,8	
- Eczacılık Ürünleri			82,5	129,9	209,1	
- Gübre			48,4	86,0	124,9	
- Halı			83,8	62,5	105,6	
- Demir-çelik			257,5	155,1	407,8	
- Alüminyum			124,5	147,6	149,3	
- Hazır Giyim			187,2	218,3	257,1	
- Pamuk Tekstili			108,9	120,1	209,0	
- Diğerleri	897	935	1.046	849	1.031	9,9

Kaynak: <http://www.cbe.org.eg/Montly/Statistical>, (22.05.2006)

70 milyonluk nüfusa sahip Mısır, ihracat yapan bir ülke konumuna gelememiştir. 1999/00 mali yılında 6.4 milyar dolara olan toplam ihracat, 2002/03 mali yılında 8.2 milyar dolara yükselmiştir. 2003/2004 yılında ise 10.4 milyar dolara yükselmiştir. (Tablo-21).

Grafik 1. Mısır'ın Genel ihracatı.

Kaynak: Mısır Ülke Raporu, <http://www.müşvirlik.gov.tr/upload/ET/RAPOR.2003.doc#-Toc61187819>, (31.03.2006).

Söz konusu ihracatın %39'unu petrol ve petrol ürünleri, %37'sini nihai ürünler ve %8'ini yarı mamuller oluşturmaktadır. Tekstil ve hazır giyim ve işlenmiş tarım ürünleri petrolden sonra gelen başlıca ihraç ürünlerini oluşturmaktadır. Demir-çelik, çimento ve endüstriyel mineraller (kum, mermer, feldspat) giderek ihracatı artan sektörleri oluşturmaktadır. İhracatın ileri derecede işlenmiş ürünlere yönlendirme gayretleri yavaş bir hızda sonuç vermektedir.

İhracatın düşük hızda gelişmesinin bazı temel nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır: Küçük-Orta Ölçekli ve eski teknolojiye dayalı sanayi, kurumsal eksiklik, bürokratik engeller, ihracatı teşvik sisteminin yetersizliği ve girişimci ruhunun oturmamış olması.

Küçük ve orta ölçekli firmalardan oluşan sanayi sektörü, üretim faktörlerindeki göreceli avantaja rağmen uluslararası standartlarda ürün üretememekte, bu nedenle de bu pazarlarda rekabet üstünlüğüne sahip olamamaktadır.

Kurumsal olarak incelendiğinde, ihracatın promosyonu ile ilgili üç yapının bulunduğu gözlenmektedir. Birincisi, kamu kurumları(ticari temsilcilikler, İhracatı Geliştirme Merkezi, KİT Bakanlığı Pazarlama Merkezi ve Fuarlar İdaresi), ikincisi sivil örgütlenmeler(işadamları dernekleri ve ihracatçı birlikleri) ve üçüncüsü özel kurumlardır(İhracatı Geliştirme Bankası, Kalite ve Standart Kontrol İdaresi, İhracat Kredi Garanti Şirketi).

İhracat konusunda yukarıda sıralanan kurumlardan Fuarlar İdaresi dışında etkin olarak ihracatın geliştirilmesine katkının düşük düzeyde kaldığı bizatihi işadamları ile yapılan anketlerden anlaşılmıştır. Özellikle ticari temsilciliklerin yetersiz kaldıkları belirtilmektedir. Diğer taraftan, işadamları dernekleri ve ihracatçı birlikleri de Türkiye’de olduğu gibi örgütlenme ve üyelerine hizmet konusunda ciddi yetmezliğe sahiptir.

Mısır’ın gümrük mevzuatı ithalatçılara yaşatılan sıkıntıların benzerini ihracatçılara da yaşatmaktadır. Gümrüklerde otomasyon eksikliği, karmaşık ve ihracatı teşvik eden bir mevzuat olmadığı yetkili kişilerce ifade edilmektedir.

İhracatın teşviki ile ilgili İhracatı Teşvik Yasası mali yetersizlik nedeniyle ihracatın desteklenmesi konusunda etkili bir katkı yapamamaktadır. Son olarak, rekabeti sevmeyen, uluslararası piyasalara açılmamış, gümrük duvarları arkasında iç piyasaya çalışma kültürüne sahip bir işadamı topluluğu, ihracatın gelişmesindeki en önemli engellerdendir. Buna mukabil, ticari temsilciliklerin iyileştirilmesi, sanayinin modernizasyonuna yönelik uluslararası projeler, ikili ve çok taraflı tercihli ticaret anlaşmaları, fuarlara katılımın teşvik edilmesi uzun vadede ihracat sektörüne olumlu katkıları beraberinde getirecektir

Ülke grupları bazında ihracatın yapısına bakıldığında, ABD’nin %37 ile birinci sırada, akabinde AB %34, Arap Ülkeleri %14 ve Asya ülkeleri %11 paya sahiptir(Tablo-22). Bu bağlamda, ürün bazında konsantrasyonun yanı sıra ülke grubu bazında da ihracatta konsantrasyon söz konusudur.

Tablo 22. Mısır'ın Ülke Gruplarına Göre İhracat Dağılımı.

	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	% Pay
TOPLAM	6.388	7.078	6.643	8.205	100,0
- AB	1.698	2.007	1.812	2.797	34,0
- Diğer Avrupa	343	323	273	377	4,6
- Rusya ve CIS	12	17	44	37	0,5
- ABD	2.894	2.889	2.593	3.057	37,3
- Arap Ükeleri	444	817	903	934	13,6
- Asya Ükeleri	918	766	835	859	11,4
- Afrika Ükeleri	37	41	52	74	0,9
- Avustralya	5	3	3	3	0,0
- Diğerleri	34	216	130	67	0,8

Kaynak : <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm> doc, (30.04.2006)

Mısır'ın ihracatının ülkeler itibariyle dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir. 2003 yılı rakamları esas alındığında; İtalya, ABD, Hindistan, İspanya, Hollanda, Fransa, Suudi Arabistan ve Yunanistan Mısır'ın ihracatında ilk sıralarda yer almaktadır.

Tablo 23. Mısır'ın İhracat Yaptığı Ülkeler

(OCAK-EYLÜL)				
ÜLKE ADI		2002	2003	(%)
1	İTALYA	397.249	564.384	42,1
2	ABD	287.345	420.623	46,4
3	YABANCI GEMİLER	352.319	392.409	11,4
4	HİNDİSTAN	300.255	363.436	21,0
5	SERBEST BÖLGELER	312.498	290.307	-7,1
6	İSPANYA	106.190	226.327	113,1
7	HOLLANDA	162.391	171.058	5,3
8	FRANSA	77.783	127.244	63,6
9	S. ARABİSTAN	101.498	124.787	22,9
10	YUNANİSTAN	68.701	111.178	61,8
11	İNGİLTERE	63.195	101.805	61,1
			(Devam ediyor)	

12	BAE	79.215	96.511	21,8
13	JAPONYA	68.702	93.951	36,8
14	ALMANYA	74.712	92.709	24,1
15	TÜRKİYE	58.193	92.278	58,6
16	LİBYA	47.125	88.711	88,2
17	G.KORE	39.648	80.956	104,2
18	BELÇİKA	34.329	74.350	116,6
19	LÜBNAN	42.793	72.095	68,5
20	ÇİN	199.341	64.769	-67,5
21	SUDAN	24.454	58.887	140,8
22	SURİYE	40.155	51.656	28,6
23	FAS	26.630	50.249	88,7
24	İSVİÇRE	43.529	49.435	13,6
25	ÜRDÜN	82.155	44.962	-45,3
26	PAKİSTAN	37.240	35.508	-4,7
27	IRAK	45.832	33.864	-26,1
28	SİNGAPUR	59.563	32.398	-45,6
29	YEMEN	24.088	22.630	-6,1
30	İSRAİL	42.821		-100,0
	TOPLAM	3.299.949	4.029.477	22,1

Kaynak: Mısır Ülke Raporu, http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc_61187819, (31.03.2006).

1.7.3. Mısır'ın İthalatının Seyri ve Yapısı

1999/00 yılında 18 milyar dolar düzeyinde olan ithalat, devam eden yıllarda azalarak, 2002/03 yılında 14.8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2003/04 yılında tekrar 18 milyar dolara yükselmiştir.(Tablo-24).

İthalatın ülke grupları itibariyle dağılımına bakıldığında, AB'nin %34.5 ile birinci sırayı aldığı, bunun arkasından ABD'nin %25.2, Asya ülkelerinin %14.8, diğer Avrupa ülkelerinin %9.2 ve Arap ülkelerinin ise %5.8'lik pay ile takip ettiği gözlenmektedir(Tablo-25).

**Tablo 24. Yıllar İtibariyle Mısır'ın İthalatı
(Milyon \$).**

	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/2004	% Pay
TOPLAM	17.860	16.441	14.644	14.821	17.975	100,0
- Ham petrol	1.399	2.280	1.976	1.382	1.114	6,2
- Buğday	373	533	489	564	1.025	5,7
- Mısır	463	397	395	378	396	2,2
- Tütün	206	147	143	109	166	0,9
- Hayvansal ve bitkisel yağar	374	346	373	398	517	2,9
- Plastik ve ürünleri	547	504	410	437	488	2,7
- Ağaç ve mobilya	429	388	321	305	368	2,0
- Demir-çelik	747	553	551	711	788	4,4
- Araba yedek parçası	528	348	275	369	319	1,8
- Tel ve telg. Elektrik aletleri	547	318	299	236	155	0,9
- Araba	171	157	135	180	143	0,8
- Süt ürünleri	171	142	112	99	116	0,6
- Eczacılık Ürünleri	523	469	583	499	477	2,7
- Hazır giyim	222	205	145	82	103	0,6
- Diğerleri	1.276	1.275	1.343	973	1.601	8,9

Kaynak: The Economist Intelligence Unit , Coutry Profile 2005, s.74, <http://www.eiu.com>, (21.03.2006)

**Tablo 25. Mısır'ın Ülke Gruplarına Göre İthalat Dağılımı
(Milyon \$).**

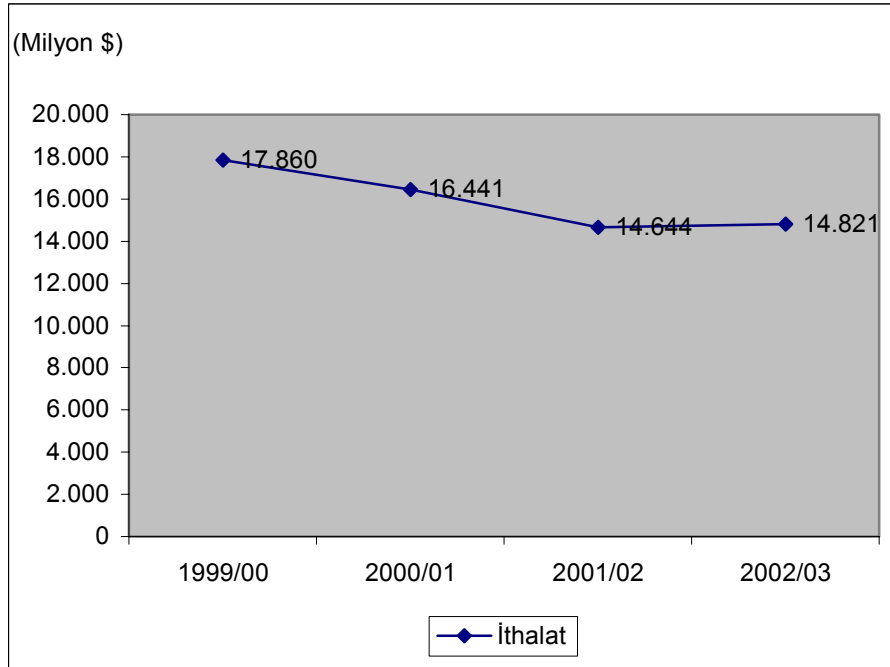
	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/2004	% Pay
TOPLAM	17.860	16.441	14.644	14.821	17.975	100,0
- AB	7.286	6.145	5.294	5.109	5.765	32
- Diğer Avrupa	1.550	1.267	1.323	1.366	1.643	9,1
- Rusya ve CIS	259	251	255	288	222	1,2
- ABD	3.821	4.415	3.684	3.732	4.303	23,9
- Arap Ülkeleri	841	754	848	866	1.284	7,1
- Asya Ülkeleri	2.956	2.554	2.097	2.190	2.643	14,7
- Afrika Ülkeleri	119	125	132	103	150	0,8
- Avustralya	270	247	225	155	351	2,0
- Diğerleri	758	684	785	1.013	1.615	9,0

Kaynak: Mısır Ülke Raporu, http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc_61187819, (31.03.2006).

2000 yılından itibaren durgunluk içine giren ekonomi ile döviz kazandıran sektörlerde gözlenen daralma, döviz darboğazına neden olmuştur. Bu gelişmeler, dış ticaret politikasını belirleyen kurumları ithalatın nasıl kısılabileceği konusunda düşünmeye sevk etmiştir. Özellikle 2003 yılı bu tür tartışmalara sahne olmuştur. Maliye Bakanlığı, Dış Ticaret Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı ve İstatistik İdaresi, yerli

karşılığı olan ithal ürünlerinin tespit edilerek, bu ürünler ithalatını engelleyici tedbirler alınması konusunda ortak toplantılar düzenlemiştir. Bazı ürünler ithalatında, bankalarca akreditif açılmaması gibi hususlar gündeme gelmiştir. Diğer taraftan, sanayinin geliştirilmesi ve ithal ikameci politikaların devreye sokulması ile ithalatın kısılması gayretleri sürdürülmektedir. Son olarak, 2003 yılının Ocak ayında serbest kur rejimine geçiş ile Mısır Poundunun Dolar karşısında sürekli değer kaybı, ithalatı pahalı hale getirirken ihracata rekabet gücü kazandırmıştır.

Grafik 2 Mısır'ın Genel İthalatı

Kaynak: Mısır Ülke Raporu, http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc61187819, (31.03.2006).

Mısır'ın ithal ettiği başlıca maddeler arasında, mısır, buğday, kereste, çeşitli makineler, et, tütün, demir-çelik ürünleri ve bunlardan eşyalar, çeşitli ilaçlar, otomotiv ve otomotiv yedek parçaları, hayvan yemi ve yemeklik yağlar yer almaktadır. 2002-2003 yılları ilk 9 aylık dönemde, Mısır'ın ithalat yaptığı başlıca ülkeler; sırasıyla, ABD, Almanya, İtalya, Çin, Fransa, Rusya ve Brezilya olmaktadır. 2003 yılının ilk 9 ayında ilk 20 inci sırayı yer alan ülkeler arasında

Rusya, Brezilya, Arjantin ve Cezayir dışında kalan tüm ülkelerin Mısır'a ihracatında düşüş gerçekleşmiştir

1.7.4. Serbest Bölgelerden Yapılan İthalat ve İhracat

Tablo 26. Serbest Bölgeler (Milyon \$).

	2001/02	2002/03	2003/2004
İhracat	1.115	1.374	1.852
İthalat	1.621	1.652	2.657
Net Ticaret	-506	-278	-805

Kaynak: Mısır Ülke Raporu, http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc61187819, (31 Mart 2006).

Mısır'da 7 adet kamuya ait serbest bölge bulunmaktadır. Diğer taraftan, şirketlerde yatırım ve serbest bölgeler idaresine müracaat ederek fabrika alanını serbest bölge halinde dönüştürebilmektedir.

Mısır'ın serbest bölgelerden yapmış olduğu ihracat ve ithalat (Tablo-25)'te gösterilmiştir. 2001/02 yılında 1.1 milyar dolar olan ihracat, 2003/04 yılında 1.9 milyar dolara yükselmiştir. Diğer taraftan, 2001/02 yılında 1.6 milyar dolar olan ithalat, 2003/04 yılında 2.7 milyar dolara yükselmiştir.⁴⁰

2. SUUDİ ARABİSTAN'IN EKONOMİK YAPISI

2.1. SUUDİ ARABİSTAN EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

Ülke ekonomisi petrol bulunmadan önce, ticaret ve Hac mevsiminde Mekke ve Medine şehirlerine gelen hacıların harcamalarından sağlanan gelirlere bağlı iken, 1938 yılında petrolün bulunmasından sonra ekonominin yapısı tamamen değişmiştir. Petrolle beraber kalkınmaya ve zenginleşmeye başlamış olan ülke, beş yıllık kalkınma planları ile alt yapı ve idare yapılanma anlamında önemli adımlar

⁴⁰ "Mısır Ülke Raporu", http://www.musavirlik.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2004.doc (30 Nisan 2006).

atmıştır. Bu planlar döneminde hedeflenen ekonomik ve sosyal amaçların yanında , öncelikli hedef olarak petrol dışı ekonominin güçlendirilmesi seçilmiştir.

Tablo 27. Ekonomik Göstergeler

	2003	2004	2005
GSYİH (Milyon Suudi Arabistan Riyali)	804.693	938.771	1.160.742
GSYİH (Milyon \$)	214.299	250.005	309.119
Reel GSYİH Artış Hızı (%)	13,1	16,2	22,9
Kişi Başına (GSYİH) (\$)	9.685	11.028	13.310
Enflasyon Oranı			
Toptan Eşya Fiyatları Yıllık Artışı (%)	0,7	3,1	1,9
Tüketici Fiyatları Yıllık Artışı (%)	0,6	0,3	0,3
GSYİH Sektörel Büyüme Hızları			
Tarım	1,0	1,02	1,03
Sanayi	19,7	20,0	35,4
Hizmetler	6,8	8,7	6,9
Sabit Sermaye Yatırımları (Milyon SAR)	143.085	163.804	
Dış Ticaret (Milyon \$)			
İhracat	93.119	125.829	180.963
İthalat	36.867	44.685	54.504
Denge	+56.252	+81.144	+126.459
Dünya Ticareti İçindeki Payı (%)	0,7	0,9	1,2
Cari İşlemler Dengesi (Milyon \$)	28.048	51.926	90.664
Borç Stokları			
İç Borç Stoku (Milyar SAR. 1\$=3,75 SAR)	176	176	160
Emisyon Hacmi (Milyon Suudi Arabistan Riyali)	82.108	92.169	96.934
Seçilmiş Oranlar (%)			
İhracat/İthalat	253	282	332
İhracat/GSYİH	43	50	58
İthalat/GSYİH	17	18	18
Cari İşlemler Dengesi/GSYİH	+13	+21	+29
İç Borç/GSYİH	21,8	18,8	13,8
Enerji			
Petrol Rezervi (Milyon ton)	37.062	37.099	
Petrol Üretimi (Milyon Ton)	438	462	516
Doğalgaz Üretimi (Milyon Varil)	345		

Kaynak:T.C. Cidde Başkonsolosluğu Tic. Ataşeliği, Suudi Arabistan Ekonomisi ve Türkiye İle Ticari İlişkisi, s.9. <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm>, (21.06.2006)

1973 Petrol Krizi, sonucu, petrol fiyatlarının %100 oranında artması, Suudi Arabistan'ın yıllık ihracatını 100 milyar seviyelerine ulaştırmıştır. Bu gelir artışı ülkeye büyük altyapı projeleri olarak geri dönmüştür.

Körfez savağını takip eden dönemde, Petrolün sağladığı gelire rağmen, başta savunma harcamaları olmak üzere kamu harcamalarının artması ve petrol fiyatlarının düşmesi, Suudi hükümetini iç borçlanmaya yöneltmiştir. Genel bütçenin büyük bölümünü savunma harcamalarının oluşturduğu bilinmektedir.

Petrol Üretim Sektörü ülke ekonomisinin anahtar sektörüdür. 1991 yılında Körfez Savaşı'nın sona ermesinin ardından petrol üretimi sektörünün GSYİH' ya katkısı ortalama % 37.5 oranında olmuştur. Sektörün kamu gelirlerindeki payı % 75 iken toplam ihracat gelirlerine katkısı %86 olmuştur.

Petrol gelirleri, tarım sektörünün ve demir-çelik, inşaat malzemeleri, gıda işleme, makine, kimyasallar ve metalürji gibi sanayi dallarının geliştirilmesi için kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak, 1992 yılı sonunda iç borcun GSYİH' ya oranı %52'ye yükselmiştir, 1998 yılında %100'e ulaşmış ve 2000 yılında ise %105 olmuştur. 2001 yılında ise bu rakam ilk defa %100 seviyesinin altına inerek %95 olmuştur.

Gerek 2000 yılında , gerek 2001 yılında petrol fiyatlarının yüksek bir seviye izlemesi neticesinde ekonomisi tamamen petrol gelirlerine bağlı olan Suudi Arabistan ekonomisinde bir düzelme görülmüştür.

Suudi Arabistan Hükümetlerinin en önemli gündem maddesi, devletin ekonomiye müdahalesini azaltmak ve özel sektörün ekonomideki payının artırılması olmuştur. Ayrıca yabancı sermayenin ülkeye gelmesi için imkanlar sağlanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak; özel sektör yatırımlarının artırılması, yabancı sermayenin çekilmesi ,ülkenin en büyük sorunu olan işsizlik sorununun çözülmesi konularında çalışmalar yapmak üzere 1999 Ağustosunda “Yüksek Ekonomik Konsey” kurulmuş ve 2000 yılı başında yapılan mevzuat değişiklikleri yabancı yatırımcılara Suudi vatandaşlarına tanınan bir kısım haklar tanınmış ve yabancı yatırımcılara uygulanan vergi oranları düşürülmüştür.⁴¹

⁴¹ KOSGEB, “Suudi Arabistan Dış Ticaret ve Pazara Giriş Bilgileri”, Haziran 2005, s.5-7.

Suudi Arabistan Kralı Fahd bin Abdülaziz'in 2 Ağustos 2005 tarihinde ölümünü müteakip, petrol fiyatları 62 USD sınırını aşmıştır. Ancak, petrol arzında ve uygulanan petrol politikalarında bir değişiklik olmayacağını açıklanması üzerine fiyatlar 60 dolar seviyelerine gerilemiştir. Kralın vefatından önce Suudi borsası yönetim değişikliği ihtimaline bağlı olarak gevşemeye başlamış ve bir miktar ivme kaybetmiştir. Tadawul All Shares Endeksi yılın ilk altı ayında % 64 oranında yükselirken, Temmuz ayının ilk haftasında % 5.4 gerilemiştir. Halihazırda borsada 76 adet şirketin hissesi işlem görmektedir

Ülkenin toplam rezervleri (altın hariç) 2005 yılı Mayıs ayı sonunda 26.684 milyon dolara çıkmıştır. Bu rakam, 2004 yıl sonuna göre 607 milyon dolarlık bir azalmayı, 2005 Nisan ayı sonuna göre ise 3.790 milyon dolarlık bir artışı ifade etmektedir.⁴²

2.2. MİKROEKONOMİK ÇEVRE

2.1. GSYİH ve Büyüme

Suudi Arabistan ekonomisi büyük ölçüde petrol ve petrol gelirlerine bağlıdır. 2003 yılında Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın %38.5'ini petrol ve gaz üretimi oluşturmuştur. Üretim sektörünün GSYİH'daki oranı %10.3; inşaat sektörünün %5.8'i; tarım, orman ve balıkçılık sektörlerinin ise %5.8'i olarak gerçekleşmiştir. Hizmet ve diğer sektörlerin GSYİH içindeki toplam payı ise %39.6 oranındadır. Hizmet sektörü içinde bankacılık, turizm, hac hizmetleri önde gelen kalemlerdir.

Harcamalar esasına göre ise GSYİH'yı oluşturan birimlerin dağılımı şöyledir:

- Özel Tüketim %33.1
- Kamu Harcamaları %24.6
- Gayrisafi Sabit Sermaye %17.6
- Oluşturulan Stok %1.8

⁴² T.C. Cidde Başkonsolosluğu, Ekonomi ve Ticaret Ataşeliği, "Temmuz-Ağustos 2005 Raporu", s.2.

- İhraç Ürün ve Hizmetler %46.9
- İthal Ürün ve Hizmetler %24.1(-)

Tablo 28. GSYİH, Fiyatlar, Emisyon

	2003	2004	2005
GSYİH (MİLYAR DOLAR)	214.299	250.005	309.119
GSYİH ARTIŞ HIZI (%)	13,1	16,2	22,9
FERT BAŞINA GSYİH (BİN DOLAR)	9.685	11.028	13.310
GSYİH’NİN SEKTÖREL DAĞILIMI (%)			
TARIM	4,5	3,9	3,2
SANAYİ	54,3	58,7	64,6
HİZMETLER	41,2	37,4	32,2
TOPTAN EŞYA FİYATLARI YILLIK ARTIŞI (%)	0,7	3,1	1,9
TÜKETİCİ FİYATLARI YILLIK ARTIŞI (%)	0,6	0,3	0,3
EMİSYON HACMI (Milyon SAR)	82.108	92.169	96.934

Kaynak: T.C. Cidde Başkonsolosluğu Tic. Ataşeliği, ‘Suudi Arabistan Ekonomisi ve Türkiye İle Ticari ilişkisi’ s.13, <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm>.doc, (21.06.2006)

2002 yılında 188.8 milyar dolar düzeyinde gerçekleşen Suudi Arabistan GSYİH’nın 2003 yılında %7.2 civarında artarak 214.7 milyar dolara ve 2004 yılında ise %5.3 oranında artış göstererek 250.1 milyar dolara ulaşmış olduğu hesaplanmaktadır. 2005 yılında %22.9 oranında artış göstererek 309.009 milyar dolara yükselmiştir.

Suudi Arabistan ekonomisini yakından etkileyen en önemli unsur petrol fiyatlarındaki değişimlerdir. 2004 yılında petrol fiyatlarındaki yükseliş ve buna bağlı olarak üretimin OPEK kararları çerçevesinde arttırılması sayesinde, Suudi Arabistan bütçesine 26 milyar dolar tutarında ek gelir sağlanmıştır. 2005 yılında da benzer

gidişatın devam etmesi ve bütçeye 43.8 milyar dolar civarında ek gelir girmesi beklenmektedir.

Gelecek dönemde hükümetin hedeflediği gibi enerji, telekomünikasyon ve sulama alanlarında yabancı yatırımların ülkeye gelmesiyle GSYİH artış oranının daha yüksek olması öngörülmektedir.

Suudi Arabistan'da hükümetin öncelikli hedefi, petrol sektörü dışındaki sektörlerde, yabancı ve yerli sermaye yatırımlarını teşvik etmek amacıyla yeni iş sahaları açmaktır. Özellikle altyapı alanında yatırımların geliştirilmesini amaçlayan hükümet, bu amaçla bir çok kamu kuruluşunun özelleştirilmesi konusunda faaliyetlere başlamıştır. Bu husustaki kanun tekliflerinin, büyük bir kısmı devlete ait olan Ulusal Ticaret Bankası (National Commercial Bank) aracılığı ile 2005 yılında verilmesi beklenmektedir.⁴³

2.2.2. Enflasyon

Suudi Arabistan'daki enflasyon baskının daha çok, Dolar karşısında değer kazanan Euro bazında ithal edilen ürün fiyatlarından kaynaklanacağı tahmin edilmekle birlikte 2004 yılında bu yönde önemli bir eğilim gözlenmemiştir. Bu çerçevede, 2003 yılında %0.6 enflasyon değeri 2004 yılında %0.8 olarak gerçekleşmiştir⁴⁴

2.2.3. İşsizlik

7. Beş Yıllık Kalkınma Planında 486.000'i Suudi olmayan işçinin işten çıkarılması ve 817.000 kişiye yani iş imkanı yaratılması yoluyla, % 44.2 olan milli iş gücünün toplam iş gücü içindeki payının %53.2'ye çıkarılması hedeflenmektedir.

Gerek ekonomik, gerek sosyal açılardan ülkenin en önemli konusunu teşkil eden işsizlik, Suudi Arabistan hükümetinin öncelikli hedeflerindedir. Bu nedenle, Suudi Arabistan hükümeti bazı işler dışındaki görevler için yeni çalışma vizesi

⁴³ DEİK, “Suudi Arabistan Ülke Bülteni”, (Mayıs 2005), s.4.

⁴⁴ DEİK, a.g.e., s.4-5.

vermeyi durdurmuş, yerli ve yabancı şirketlere belli oranlarda Suudi personel çalıştırma zorunluluğu getirmiştir.

Ancak, vurgulanması gereken bir husus da, Suudi Arabistan eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlar nedeniyle özellikle teknik düzeyde Suudi eleman bulunmamasıdır. Hükümet bu sorunun üstesinden gelebilmek amacıyla teknik eğitim okulları ve mesleki eğitim veren okulların açılmasına öncelik vermiştir. Hükümet özel şirketlere çağrıda bulunarak çalıştırdıkları personelin en az % 25'inin Suudi olmasına ve bu rakamın her yıl %5 arttırılmasını istemiştir.

Yerel yönetimler de Suudileştirme politikalarına tüm güçleriyle destek vermektedirler. Örnek olarak, Cidde Valiliği; perakende sebze-meyve satışı sektörünün Suudileştirilmesi amacıyla yayınladığı bir emirle, toptancı halinde yabancılara 4 kg. üzerinde meyve ve sebze satışını yasaklamıştır.

Suudi Arabistan Köy işleri ve Belediye bakanlığı yayınladığı bir genelge ile 400 m2'den küçük bakkallara yalnız Suudilerin çalışabileceğini, 400 m2 üzerindeki bakkalların kasiyerlerinin Suudi olması gerektiğini belirlemiştir. Ayrıca, butik ve kuyumcu dükkanı gibi kadın müşterilere yönelik işyerlerinde 40 yaşından küçük yabancılara çalıştırılması yasaklanmıştır.⁴⁵

2.2.4. Bütçe

Suudi Arabistan bütçesi sürekli olarak fazla vermektedir. Suudi Arabistan Maliye Bakanlığı yapılan açıklamada, 2006 yılında gelirlerin 390 milyar riyal olarak tahmin edildiği ve gelecek yıl bütçenin 55 milyar riyal fazla vermesinin beklendiği belirtildi. 2005 gelirlerinin 73.3 milyar dolarlık artışla 148 milyar dolara ulaştığını ve 91 milyar dolar tutarındaki genel harcama sonucu 2005 bütçesinin 57 milyar dolar fazla verdiğini bildirdi.

⁴⁵ DEİK, a.g.e., s.9-10.

2.2.5. Ödemeler Dengesi

Suudi Arabistan ekonomisi 1999 yılından bu yana cari işlemler fazlası vermekte olup, bu dönemdeki toplam cari işlemler fazlası 200 Milyar ABD Doları civarındadır.

Tablo 29. Ödemeler Dengesi(Milyon Dolar)

	2001	2002	2003	2004	2005
Mal Ticareti Dengesi	39.187	42.649	59.129	84.615	126.458
İhracat	67.794	72.273	92.997	125.666	180.963
İthalat	-28.607	-29.624	-33.868	-41.050	-54.504
Hizmetler Dengesi	-29.833	-30.776	-31.082	-32.689	-35.795
Gelirler	9.312	9.083	8.936	10.462	11.861
Giderler	-39.145	-39.859	-40.018	-43.151	47.656
Cari İşlemler Dengesi ve Rezervler	9.353	11.873	28.048	51.926	90.664
Sermaye Hareketleri	-9.353	-11.873	-28.048	-51.926	-90.664
Resmi Revervler	-915	4.962	-20.961	-32.093	-68.925

Kaynak:T.C. Cidde Başkonsolosluğu Tic. Ataşeliği, Suudi Arabistan Ekonomisi ve Türkiye İle Ticari İlişkisi s.18, <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm>, (21.06.2006)

2.2.6. Özelleştirme

Yirmi beş yıldan daha uzun süredir Suudi ekonomik gelişiminde beş yıllık kalkınma planları hüküm sürmektedir. İlk beş yıllık plan Krallığın altyapısının geliştirilmesi üzerinde dursa da daha sonraki planlar insan kaynaklarına ve özel sektöre artan bir ilgi göstermişlerdir. Suudi hükümeti, altıncı kalkınma planında başta endüstri ve tarım sektörü olmak üzere ekonominin çeşitlendirilmesini ve artan özel sektör paylaşımını vurgulamıştır. Bunun bir sonucu olarak, 1998 yılında Krallık bir özelleştirme planına başlamıştır.

Bu özelleştirme programının amacı vatandaşlara gerekli hizmeti sunmak ve Suudi Arabistan nüfusu için iş fırsatlarını artırmak olarak belirlenmiştir. Program boyunca hükümet borsada vatandaşların kişisel paylaşımını artırmayı, özel sektör yatırımlarını ayağa kaldırmayı ve milli bütçedeki yükünü bir nebze olsun azaltmayı

ümit etmiştir. Suudi Arabistan yedinci kalkınma planında (2000-04) liberalleşme ve reform yolunda devam etmiş ve bu kavramlara erişmek için somut adımlar atmıştır.

Suudi özelleştirme ve ekonomik çeşitliliğe geçiş gayretleri 1999'da Büyük Ekonomik Kurulunun (SEC) oluşturulmasıyla hız kazandı. Kurulun amacı Suudi pazarının kapısını açmayı ve yatırımcılara istikrar güvencesi vermeyi hızlandırmaktır. Büyük Ekonomik Kurulu 2001 beri yılından resmi olarak Krallığın özelleştirme çabalarının sorumluluğunu aldı. O dönemden itibaren özelleştirme ve ekonomik reformlar Suudi ekonomik politikasının arkasındaki tetikleyici güç oldu.2002 Haziranında SEC yayınladığı resmi Özelleştirme Stratejisinin de özel sektörün milli ekonomideki ağırlığının artmasını hedefleyen bir yol haritası çizdi. Suudi Arabistan'ın özelleştirme hareketinin birkaç amacı vardır:

- Ekonomide rekabeti ve verimliliği artırmak
- Yerli ve yabancı yatırımı cesaretlendirmek
- Vatandaşları için iş fırsatlarını artırmak

Özelleştirme stratejisi ayrıca ideal özelleştirme metodunu hükümet mallarının özel sektörü satışını veya kiralanması olarak tasvir eder. İlave olarak, SEC Suudi özelleştirmesinin saydam ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesini sorumluluğunu da üstlenir. Kurul ayrıca tüketicileri ve yatırımcıları tekelleşmeden koruyacak bir üst yapı üzerinde çalışmaktadır.

Suudi Hükümeti ayrıca Suudi Temel Endüstri Kurumu (SABIC), Suudi Elektrik Şirketi (SEC), Suudi Arap Maden Şirketi (Maaden), Suudi Telekom Şirketi (STC), Suudi Havayolları ve Milli Ticaret Bankası gibi devletin sahip olduğu anonim şirketlerin hisselerini satmayı kararlaştırdı. Hükümet ayrıca Arap ve İslam ülkelerinde sahip olduğu anonim şirketlerin de satışına karar verdi. Hükümet tarafından işletilen bu şirketlerin özelleştirme süreci 2003 ve 2004 yılında başladı. Suudi Elektrik Şirketi (SEC) ve Tuzlu Su Arıtma Şirketi (SWCC) Maaden ve Suudi Havayollarının en uygun fiyata satışı için çalışmalar başlatıldı. Ayrıca 2004 Temmuzunda Suudi Hükümeti Saudi British Bank ve HSBC Finans Grubunun

Suudi Arabistan'ın en büyük bankasının, Milli Ticaret Bankası'nın ilk halka arzını yöneteceğini duyurdu.

Özelleştirme hareketinde hükümetin ilk kaybı 2003 Ocağında Suudi Hükümeti Suudi Telekom (STC)hisselerinin %30'unun halka arzını tamamladığında gerçekleşti. Bu 1984'de Suudi Temel Endüstri Kurumu (SABIC) hisselerinin satışından sonraki ilk büyük halka arzıdır. Hisseler sadece Suudi vatandaşlarına, Emekli Sandığına ve Sosyal Sigortalar Kurumu'na arz edildi. İlk halka arz Suudi Telekom'un 60 milyon hissesini satarak hükümete 4 milyar dolarlık bir gelir sağladı.

Özelleştirmeyi cesaretlendirecek büyük bir adımda Suudi Arabistan'da iyi ayarlanmış bir sermaye piyasasının gelişimidir.2003 Haziranında Suudi kabinesi Suudi Arabistan'ın ilk resmi borsasını kuran ve düzenleyen bir "Sermaye Piyasası Kanunu" onayladı. Yatırımcılara ve şirketlere borsaya para yatırma imkanının yanı sıra yerel yatırımcıları desteklemektedir. Yeni oluşturulan Suudi borsasını izleyen kurulda Sermaye Piyasası Kurulu olarak adlandırıldı.

Suudi Arabistan geniş tabanlı özelleştirme hareketlerinde bulundu.2002 yılında Suudi Hükümeti posta servisinin özel sektöre transferini onayladı.2003 Ocağında 100 ajans posta servisini elde etmek için başvurdu. Özel şirketler şimdi karadan ve havadan tüm ülkedeki iletişimi elde tutuyorlar. Milli Suudi Posta Kurumu şimdi sadece özel şirketlerin denetiminden sorumlu, Denizciliğe gelince limanların çoğu fiziksel olarak devlete ait olsa da kullanımı özel sektörün eline geçmiş durumdadır. Suudi Demiryollarını ve Havayollarını en uygun fiyata özel sektöre devretmek için çalışmalar devam ediyor. Suudi Hükümeti yakın tarihte özel sektörün sigortacılık,sağlık, eğitim gibi sektörlerle girmesine izin verdi.2004 Martında Suudi Hükümeti Sivil Havacılık Başkanlığının (PCA) bağımsız bir kurul haline getirildiğini ve işlerini ticari platforma taşıyacağını deklare etti. Ek olarak, 2004 Eylülünde hükümet maden sektöründe yeni yatırım yasasını onayladı.⁴⁶

⁴⁶ US-Saudi ArabianBusinessCouncil,<http://www.ussaudibusiness.org/The%20Arabian%20Economy.html>, (30 Mart 2006).

2.3. BAŞLICA SEKTÖRLER

2.3.1. Tarım.

Tablo 30. Suudi Arabistan'da Hububat ve Hurma Üretimi (1.000 Ton)

	2001	2002	2003
Hububat	2.592	2.856	2.952
Hurma	818	830	884

Kaynak: T.C. Cidde Başkonsolosluğu Tic. Ataşeliği, Suudi Arabistan Ekonomisi ve Türkiye İle Ticari İlişkisi s.15, <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm>, (21.06.2006)

Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı (orman ve bankacılık dahil 1990-2003 yılları arasında) %5.5-6 olmuştur.2003 yılında tarım sektöründe istihdam edilen işgücü ise %7.8 civarındadır. Tarım sektörüne çok önem verilmektedir. İşlenebilir tarım arazisi toplam alanın %2'sine tekamül etmektedir. Ekili alanlar yağış alan Güney-Batı bölgesinde bulunmaktadır. Ekili alanlar yer altı suyundan etkilenmektedir. Tuzlanmış su, tarım sektörü için tehdit oluşturmaktadır.

Devlet arazilerin özel şahıslara dağıtılması ile ilgili çalışmalar yürütmektedir. Bu amaçla 3.1 milyon hektar arazinin özel sektöre dağıtılması planlanmaktadır. 1990'lara kadar 2.8 milyon hektar alan dağıtılmıştır. Bu alanların %2.7'si bireylere, %69.6'sı tarım projelerine ve %9.7'si tarım firmalarına dağıtılmıştır.

Suudi Arabistan 1980'li yıllarda özellikle buğday ve süt ürünleri konusunda kendi kendine yeterli konumdaydı. 1991/92 yıllarında buğday üretimi 4 milyon ton seviyelerine kadar yükselmiştir. Bu durum ülkeyi ikinci büyük buğday ihracatçısı konumuna getirmiştir. Bu dönemde üretilen buğdayın maliyeti dünya piyasası fiyatlarının 5 katı civarındaydı. 1991 yılından sonra fonların farklı yerlere ayrılması sonucunda üreticilere üretim kotası uygulanmaya başlanmıştır. 2002 yılında üretim 2.44 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Tahıl ürünleri üretiminde 1990 yılına göre bir azalma yaşansa da meyve üretiminde bir artış gerçekleşmiştir. Buğday ithalatı yasaklanmıştır. Arpa üretimi ise serbesttir.

1986 yılında süt ürünleri üretimi 432.000 ton civarında iken, 1995 yılında 592.000 ton ve 1999 yılında 940.000 tona kadar yükselmiştir. 2003 yılında 1.12 milyon ton ve 2004 yılında ise 1.25 tona yükselmesi beklenmektedir. 2002 yılından itibaren ülke içerisinde üretilen süt ürünlerinin %25'i ihraç edilmektedir. Üretimdeki artışın nedenlerinden biride süt işleme ve saklama konusunda yeni teknolojilerin ülkede uygulanmasıdır. 1993 yılında et üretimi 592.000 ton seviyesindeyken, 1992 yılında 629.000 ton ve 2002 yılında ise 686.000 ton olarak gerçekleşmiştir.

Tarım bölgelerinde tarımda kullanılmak üzere su çekilmesinden dolayı toprağın tuzlanmasına neden olmuştur. Daha önce kullanılan geleneksel sulama metotları ile su arz ve talebi dengeli bir şekilde sağlanmakta idi, ancak yeni dizel pompa sistemlerinin devreye girmesiyle yer altı su kaynakları çok çabuk bir şekilde tüketilmiş ve bu durum kıyı boyunca tuzlanma problemlerinin oluşmasına neden olmuştur. Devlet bu problemin çözümü için bazı önlemler almaktadır. Bu önlemlerin içinde kuyu açılması ile ilgili lisans alınması, su kullanımı ile ilgili ciddi sınırlamaların getirilmesi ve tarım amaçlı kullanılacak olan su içinde gerçekçi fiyat uygulamalarının sağlanması olarak sıralanabilir.

Ayrıca yeniden doldurulabilen barajlar vasıtası ile yağmur sularının bu bölgede toplanması hedeflenmektedir. Her ne kadar Batınah bölgesinde bulunan hurma ağaçlarının tuza karşı dayanıklılığı varsa da, yavaş yavaş burada da ağaçlar zarar görmeye başlamıştır.⁴⁷

2.3.2. İmalat Sanayi

Suudi Arabistan'ın Petrol dışı sanayi sektöründeki hızlı gelişmeler uygulanan 5 yıllık planın bir başarısı olarak gösterilmektedir. Devlet, imalat sanayinin geliştirmesi ile ilgili olarak sürekli desteklerde bulunmaktadır.

⁴⁷ İGEME, "Suudi Arabistan Ülke Profili", 2006, s.4-5.

Ekonominin petrol dışındaki ürünlerle farklılaştırmasının gerçekleştirilmesi ve istihdamın artırılması hedeflenmektedir. 2003 yılında imalat sanayi (petrol rafinerisi hariç), GSYİH' nin %7'sini sağlamaktaydı. 2004 yılının başlarında Ticaret Bakanlığı tarafından yayınlanan rapora göre, 3583 fabrika faaliyet göstermektedir. Bunların içerisinde en önemlileri, kimyasal üretimi gerçekleştirenler, petro-kimya üretimi yapanlar ve petrolle ilgili olarak plastik ürün üreticileri gelmektedir. Bunların dışında birçok çimento fabrikası, porselen ve seramik üreticisi metal(çelik), tekstil ve hazır giyim üreticisi ve birçok gıda üretiminde bulunan firmalara sahiptir.

Suudi Arabistan'ın gelişme stratejisinde rol oynayan sanayi ise ağır sanayidir. Bunlar arasında başta petro-kimya, gübre ve çelik sanayi sayılabilir. Ağır sanayinin hemen hemen tamamı ortak Saudi Basic Industries Corporation (sabic) şirketinin %70'i devletin elindedir. Sabic'in ana ürünü kimyasallar, petro-kimya ürünleri gübre, metaller, plastikler ve sanayi ürünleridir. Yakın zamanda şirket, üretim kapasitesini arttırmış ve 1990 yılında üretimini 11.9 milyon ton iken, 2001 yılındaki üretimi 35 milyon tona çıkarmıştır. 2010 yılında yani yatırımlarla birlikte üretiminin 48 milyon tona çıkarılması planlanmaktadır. 2004 yılındaki üretimi ise 42.9 milyon tona ulaştırmıştır.

Ülkede 8 adet çimento fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikalar talebe göre üretim yapmaktadırlar. 2004 yılındaki talep %8'in biraz üzerindedir. Çimento talebi ülkedeki inşaat sanayindeki gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Ayrıca çimento ihracatı da azalmaya devam etmektedir.

Ülkede çelik üretimi her yıl artış göstermektedir. 2003 yılı çelik üretimi 3.9 milyon tondur. 2005 yılı üretiminde 4.14 milyon ton olarak gerçekleşeceği beklenmektedir.⁴⁸

2.3.3. Madencilik

Suudi Arabistan, altın, demir, bakır, fosfat, gümüş, uranyum, boksit, kömür, çinko madenleri açısından da zengin bir ülkedir. Ülkenin petrol üretimine ve

⁴⁸ İGEME, "İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi", 2005, s.8.

dış satımına önem vermesi nedeniyle bu madenlerin çıkarılması ve işlenmesi için gereken yatırımlar yapılmamıştır. 2000-2005 yıllarını kapsayan 7. Beş yıllık kalkınma planında bu sektör için yıllık % 9 oranında büyüme hedefi belirlenmiştir. Bu amaçla, söz konusu madenler için % 100 oranında yabancı yatırım olanağı tanıyan bir yasa kabul edilmiştir. Bu itibarla, 6.800 Suudi vatandaşına iş olanağı ve 5.3 milyar dolar değerinde yabancı yatırım amaçlanmaktadır.

Ayrıca devlete ait Suudi Arabistan Madencilik Şirketi (Maadin) özel sektör ile iş birliği yaparak bu alandaki mevcut projeleri değerlendirmek yönünde çalışmalar sürdürmektedir. Bu şirkete ait üç altın üreten madende yılda ortalama 170.000 oz altın üretilmekte ve bu kapasite 2006 yılına kadar 260.000 oza çıkarılmak istenmektedir.

Maadin aynı zamanda, Al-Amar'daki çinko, Celamid, Turaif ve Sirhan Vadisindeki fosfat madenlerinin üretiminde faaliyet göstermektedir. Yapılan araştırmalar sonucu Al- Kubra bölgesinde amonyum fosfat olduğu saptanmıştır ve bu proje için 1.6 milyar dolar sermaye gerektiği hesaplanmıştır.⁴⁹

2.3.3.1. Petrol

Suudi Arabistan'ın lider sektörü petrol sanayiidir. Krallığın 2000 yılı sonundaki verilerine göre 261.7 milyar varil kesin petrol rezervlerine sahip olduğu belirtilmektedir. Bu rezerv ile dünyanın en zengin petrol kaynaklarına sahip ülkesi konumundadır. Dünya petrol rezervlerinde %25'ine sahiptir. Bugünkü üretim koşullarına göre 86 yıl yetecek bir petrolü vardır. OPEK'İN en büyük üreticisi olup, OPEK'İN toplam üretiminin %26.8'ini karşılamaktadır. Aynı zamanda kendi üretiminin çok az bir kısmını kullanmakta olup, dünyanın en büyük petrol ihracatçısıdır.

OPEK'İN kotalarına göre, 2000 yılında günde 8.09 milyon varil üretirken, 2004 yılında 9.02 milyon varil üretim yapmıştır. Yeni sahaların devreye girmesi ile

⁴⁹ DEİK, a.g.e., Mayıs 2005, s.7-8.

planlanan üretim kapasitesinin 10 milyon varil/gün seviyesine çıkması beklenmektedir.

Tablo 31. Kıyaslamalı Petrol İstatistikleri (2003 Yılı)

	Kesin Rezerv Milyar Varil/Gün	Rezerv Dünya Payı (%)	Üretim Milyon varil/gün	Üretim Dünya Payı (%)
Suudi Arabistan	262,7	24,9	9,8	13,8
BAE	97,8	8,5	2,5	3,2
Kuveyt	96,5	8,4	2,2	3,0
İran	13,7	11,4	3,9	5,1
Venezüella	78,0	6,8	3,0	4,2
Meksika	16,0	1,4	3,8	5,1
Rusya	69,1	6,0	8,5	11,4
ABD	30,7	2,7	7,5	9,2
Çin	23,7	2,1	3,4	4,6

Kaynak:İGEME, Suudi Arabistan Ülke Profili, 2006, s.6.

Ülkenin kesin rezervleri ve üretim tesisleri Doğu bölgelerinde bulunmaktadır. Bu bölgeler içerisinde Ghawer dünyanın en büyük rezervlerine (70 milyar varil) sahip petrol sahasıdır.

Safaniyah Offshore olarak yapılan üretimde dünyanın en büyüğüdür. Diğer bölgeler ise Abgaig ve Berri olarak verilebilir. Bu dört saha Krallığın rezervlerinin %45'ini ve üretim kapasitesi olarak %85'ini sağlamaktadır. Ayrıca Suudi Arabistan'ın Kuveyt ile birlikte "Nevtral Zone"denilen bölgede yapı vardır. Bu rezervinde 5 milyar varil olduğu düşünülmektedir.

Petrol ve Maden Kaynakları Bakanı Ali bin İbrahim al-Naimi'nin verdiği bilgiye göre maliyet 1.5 dolar/varıldır. Dünya ortalaması ise 5 dolar/varıldır. Saudi Aramco, Kraliyetin bütün petrol üretimini karşılamaktadır. Devlete ait olan bu şirket Arabian American Oil Company şirketinin de halefi durumundadır. 1973-1980 yılları arasında bütün varlıkları devlete aktarmıştır. 2000 yılına kadar iki şirket daha Arabian Oil Company (AOC)ve Getty Oil Company Saudi Aramco ile birlikte çalışmıştır. Ancak AOC'nin faaliyetleri 2000 yılında son bulmuştur. Diğer Ortadoğu ülkelerinin aksine BAE gibi, Suudi Arabistan'da ülkeye yabancı sermaye girmesi

konusunda fazla kısıtlamalar getirmemektedir. Bunun yerine anahtar teslim projelere öncelik verilmekte ancak mülkiyet ve işletme hakkı ulusal şirkette kalmaktadır.

Suudi Arabistan 1973-74 yıllarındaki petrol ambargosunda lider rolünü üstlenmiştir. Tüketiciler ve üreticiler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve fiyat kontrolü görevini yerine getirmiştir. Son yirmi yıldır Krallık üretim politikası ile fiyatların üst seviyelere çıkmasına ve ani düşüşlerine izin vermektedir. 1985 yılında OPEK'İN Suudi Arabistan'ın üretimini 2 milyon varil/güne indirmesinden sonra Krallık resmi satış fiyat sistemini ortadan kaldırmıştır. 1997 yılında OPEK tekrar üretim kotalarını düzenlemiştir. Bu düzenleme yanlış olmuş ve petrol fiyatları 1998 yılında tekrar hızlı bir düşüşe geçmiştir. Bu zamandan beri Krallık petrol fiyatlarının sabit ve istikrarlı bir şekilde devamını takip etmiştir.

Suudi Aramco Güney Kore'deki Ssangyong, Malezya'daki Petronas ve Krallığın amacı , uzun dönemde petrol fiyatlarının en üst düzeylere ulaşmasını sağlamaktadır. Bunu bazen OPEK kararlarını uygulayarak gerçekleştirmekte bazen de üretimini düşünerek yüksek fiyatlara tekrar ulaşmasını sağlamaktadır.⁵⁰

Yunanistan'daki Motorhellas, pazarlama ve rafineri hizmetlerine ortak olmuştur. Texas Güney Kore, Malezya ve Yunanistan'da ortak yatırım şeklinde kurulan bu dört rafineriye Suudi Arabistan'dan 1998 yılında toplam ortalama 1.14 milyon varil ham petrol sevkiyatı yapılmıştır.

Suudi Aramco'nun Japonya'da rafineri alma yönündeki çabaları sonuç vermeyince dikkatini Çin ve Hindistan'a çevirmiştir. Suudi Aramco petrol piyasasındaki fırsatlara daha esnek cevap verebilmek amacıyla Avrupa ve Karayipler'deki depolama faaliyetlerini de genişletmektedir.⁵¹

⁵⁰ İGEME, a.g.e., 2006, s.5-7.

⁵¹ DEİK, a.g.e., Mayıs 2005, s.7.

**Tablo 32. Suudi Arabistan'ın Ülke İçinde Sahip Olduğu Rafineriler
(2003 Yılı)**

İŞLETMECİ	Yer	Kapasite 1000 varil/gün
Saudi Aramca	Ras Tanura	325
Saudi Aramca	Jeddah	60
Saudi Aramca	Riyadh	115
Saudi Aramca	Yanbu(domestic)	225
Saudi Aramca/Mobil	Yanbu(export)	365
Saudi Aramca/Shell	Jubail	305
Saudi Aramca/Petrola	Rabigh	400
AOC	Khafji	30

Kaynak: İGEME , Suudi Arabistan Ülke Profili, 2006, s.7.

Suudi Arabistan'ın, ekonominin petrole bağımlılığını azaltmak için VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda petrol dışı GSMH'nin yıllık % 4 oranında büyümesini ve petrol dışı sektörlerin GSMH içindeki payının % 60'lardan 2005 yılında % 71.6'ya yükseltilmesini öngördüğünü belirtmektedir.

Suudi Arabistan Petrol Bakanı Naimi, Ekim 1999'da yaptığı bir açıklamada Suudi Arabistan petrol politikasına temel teşkil eden 4 ana unsuru “dünyanın en geniş petrol rezervleri ve en düşük üretim maliyetleri, kapsamlı yedek üretim kapasitesi, petrole dayalı milli ekonomi, istikrarlı politik ve ekonomik sistem” olarak belirtmiştir.

Topraklarında 77 adet petrol sahası bulunmasına rağmen, bunların sadece 8'i petrol rezervlerinin yarısını sağlamaktadır. Ayrıca, dünyada yeni rezerv keşif maliyeti varil başına ortalama 4 dolar ve petrol üretim maliyeti 5 dolar iken, Suudi Arabistan'da yeni rezerv keşif maliyeti 10 sent'e ve üretim maliyeti 1.5 dolara düşmektedir.

Devlet eliyle işletilen Suudi Aramco'nun (Suudi Arabistan Petrol Şirketi) petrol üretimi, en büyük özel petrol şirketi olan Exxon'un üretiminin iki katını aşmakta, BP'nin üretiminin ise üç katına yaklaşmaktadır. 1999 yılında 10.5 milyon varile ulaşan günlük petrol üretimi, 2002 Ocak itibarıyla 9,3 milyon varile düşmüştür. Buna karşılık, ARAMCO, petrol ve doğal gaz üretimini arttırmak amacıyla 2000-2004 yılları arasında her yıl 15 milyar dolarlık yatırım yapılacağını açıklamıştır.⁵²

2.3.3.2. Doğal Gaz

Tablo 33. Doğal Gaz

	1999	2000	2001	2002	2003
Kesin Rezervler(milyar m3)	6,146	6,301	6,456	6,446	6,754
Dünyadaki Payı (%)	3.9	3.8	3.6	3.7	3.8
Üretim(milyar m3)	46.0	50.0	53.7	57.3	60.1
Dünya Üretimindeki Payı(%)	1.9	2.0	2.1	2.2	2.2

Kaynak: İGEME, Suudi Arabistan Ülke Profili, 2006, s.7.

Suudi Arabistan'ın kesinleşmiş doğal gaz rezervleri 5.9 trilyon m3 olarak açıklanmış bulunmaktadır. Bu rakam dünya toplam doğal gaz rezervlerinin %3.8'ini teşkil etmektedir. Mevcut rezervlerin büyük kısmı Ghawar, Safaniya ve Zuluf bölgesidir. Ghawar bölgesi, toplam gaz rezervlerinin 1/3'ne sahip bulunmaktadır.

Yıllık 1.65 trilyon feet küp doğal gaz ülke içerisinde tüketilmekte olup Suudi Arabistan iç piyasasında doğal gaza olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Doğal gaz üretimini arttırmak da hükümetin öncelikli konuları arasındadır.

Aramco, doğal gaz çıkarılması ve işletilmesi amacıyla önümüzdeki 25 yıl içerisinde 45 milyar dolarlık yatırım yapmayı kararlaştırmıştır. Suudi Arabistan, yabancı yatırımlara kapalı olan doğal gaz sektörünü yabancı yatırımlara açmayı planlamakta olup bu konuda gerekli girişimlere başlamıştır.

⁵² YILDIRIM, Sevil, "Dünyada ve Türkiye'de Petrol", DTM Ekonomik araştırma ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s.50.

Doğal gaz kullanımına Suudi Arabistan tarafından verilen önemin bir diğer nedeni de, elektrik üretiminde, deniz suyunun arıtılmasında ve diğer sanayi tesislerinde doğal gaz kullanımının sonucunda ihracata daha fazla ham petrol aktarabilecek olmasıdır.⁵³

2.3.4. İnşaat

Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın %5.8'ini teşkil eden inşaat sektörü toplam işgücünün ise %14.6'sını istihdam etmektedir. İnşaat firmalarının büyük bir kısmı özel sermayeli olsa da önde gelen müşterilerin devlet olması nedeniyle bu sektör devlet müdahalesine açıktır. 2002 yılında devlet tarafından açılan ihalelerin toplam tutarı 4.2 milyar doları bulmuştur.

İNşaat sektöründeki kamu yatırımları, Suudi Arabistan hükümetinin harcama seviyesinin iyi bir göstergesidir. Suudi Arabistan, inşaat işleri için Ortadoğu'daki en büyük Pazar konumundadır. Enerji, su, telekomünasyon, ve petrokimya alanlarındaki yatırımlar nedeniyle bu sektörün büyümeye devam etmesi beklenmektedir. Suudi Arabistan'ın söz konusu sektörlerdeki kapasitesini yükseltebilmesi için, yıllık ortalama 14.7 milyar dolar tutarında yatırım harcaması planlanmaktadır. Nitekim, 2000-2005 Ekonomik Kalkınma Planı, inşaat sektörünün yıllık ortalama %4 büyümesini öngörmektedir.⁵⁴

Petrol gelirlerinin, tüm kamu gelirlerinin % 70'ini oluşturması nedeniyle Suudi Arabistan inşaat sektörü petrol fiyatları ile doğrudan ilgilidir. Suudi Arabistan'daki İnşaat Sektörü şu an için en gelişmiş sektörlerin başında gelmektedir. Petrol gelirlerinin Sosyal sisteme entegresinden sonra İnşaat sektörü iyice canlanmaya başladı. Örneğin önümüzdeki yıllarda 2000 adet sağlık merkezinin yapımı öngörülmektedir. Ülkedeki fakirlik ve kriminal vakalarla mücadele kapsamında yeni yerleşim programları planlanmaktadır. Bu kapsamda önümüzdeki

⁵³ T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, "Suudi Arabistan Ekonomisi ve Dış Ticareti", Şubat.2001, s.14.

⁵⁴ DEİK, a.g.e., Mayıs 2005, s.9.

yıllarda 1 milyar Euro'luk Eğitim kurumlarının yapımı öngörülmüştür. Bu yatırıma 500 milyon Euro'luk ek bütçe ayrılmıştır.

Suudi Arabistan'daki Otel endüstrisi de gelişmekte olan diğer bir sektör olarak önem arz etmektedir. Bu hususa üç temel unsur sebep olmaktadır. İş adamları, Hacı adayları ve-turistler her yıl hac mevsiminde ülkeyi ziyaret eden hacı adaylarının 580'i ülkede ortalama 6 hafta süreyle ikamet etmektedirler. Bu yerlerin başında Mekke ve Medine gelmektedir. Ulaşım ve Konaklama şartlarının düzeltilmesine yönelik olarak Medine'ye yeni bir havalimanının yapılması, Mekke ve Medine arasında ulaşımı sağlayacak demiryolu projesinin yapımı, mevcut otel kapasitelerinin çift katına çıkarılmasına yönelik Projeler gündemde yer almaktadır. Bu gelişimden en çok etkilenen yabancı otel zincirleri olup, 2004 yılında 10 adet yeni Lüks Otel açılmış olup, önümüzdeki üç yıl içinde 40 adet yeni otel inşası planlanmaktadır.

Özel sektör tarafından gerçekleştirilen alış veriş kompleksleri, ofis ve iş merkezleri, otel, hobi tesisleri, özel villalar ve yerleşim birimleri inşaatları önceki dönemlere oranla hızlanmıştır.⁵⁵

2.3.4.1. İnşaat Malzemeleri

Suudi Arabistan'da çimento, tuğla ve demir, çelik gibi çeşitli temel inşaat malzemeleri üretilmektedir.

İnşaat sektöründeki gelişmeler Çimento pazarını da hareketlendirmiştir. Suudi Arabistan'daki mevcut 8 adet Çimento fabrikaları kendi kapasitelerinin sınırında üretim yapmaktadırlar. Toplam üretim miktarı 23 milyon ton civarında olup, kalan ihtiyacı karşılayamamaktadırlar. Çimento pazarı ihracat kartel firmaları tarafından karşılanmakta olup, fiyatlarda dünya çimento fiyatlarının ortalama % 50-%60 üzerindedir. Çimento firmaları kendi kapasitelerinin üzerinde sipariş almaktadırlar. Bu durum aynı zamanda Çelik pazarında da yaşanmaktadır. Bunun sonucunda fiyatların yükselmesi ve bu yükselmenin de İnşaat firmalarının doğru

⁵⁵ US-Saudi Arabian Business Council, <http://www.us-saudi-business.org/Traveling%20to%20Saudi%20Arabia.html>, (30 Mart 2006).

hesap yapmalarını engellemekte veya projelerinin iki veya üç yıl ertelenmesine sebep olmaktadır. Çin ve Kore firmaları sunmuş oldukları tekliflerle bu pazarda hakim durumda bulunmaktadır.

Ülke inşaat malzemeleri üretiminde hemen hemen kendine yeterli noktasına gelmiş olmasına rağmen hala bazı özel tip inşaat malzemeleri ithal edilmektedir. Suudi Arabistan`ın inşaat malzemeleri ithalatının, inşaat sektöründeki gelişmelere paralel olarak her yıl % 5 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

Suudi Arabistan`da inşaat sektörü için cam, seramik üreten alt sektör, yaklaşık 4 milyar dolar tutarında sabit sermaye yatırımı, 43.300 işçi ve yaklaşık 500 sanayi tesisinden oluşmaktadır. Dolaylı olarak inşaat sektörüne girdi sağlayan alt sektörlerle birlikte inşaat sektörüne girdi sağlayan alt sektör 5.4 milyar dolar tutarında sabit sermaye yatırımı, 74.000 kişilik işgücünden oluştuğu bilinmektedir.

2.3.4.2. İnşaat Sektörü`nün Finansmanı

Suudi Arabistan`da 10 ticari banka ve 2 devlet kuruluşu inşaat sektörüne kredi sağlamaktadır. Özellikle, Emlak Geliştirme Fonu (REDF) konut inşaatını faizsiz ve uzun vadeli fon sağlamaktadır. 25 yıl önce kurulmuş bulunan REDF 1999 yılı sonu itibariyle 537 bin konut inşası için 31.3 milyar ABD doları kaynak aktarmıştır. Diğer bir ifade ile her birim ev için 58.300 ABD doları fon aktarılmıştır.

2.3.4.3. İnşaat İzinleri ve Muhtemel İnşaat Harcamaları

Şehirleşme ve Köy işleri Bakanlığı tarafından verilen inşaat izinlerinin incelenmesi, Suudi Arabistan inşaat sektörünün değerlendirilmesinde önemli ipuçları verecektir. Ortalama olarak, inşaat iznini müteakip inşaata başlanması yaklaşık 12 aylık bir süreyi gerektirmekte ve inşaatın tamamlanması 2 ya da 3 yılı bulmaktadır.

2.3.4.4. İnşaat Sektörü Hakkında Genel Değerlendirme

Suudi Arabistan Çimento tüketimi yıllar itibariyle artış göstermekte olup, çimentonun inşaat üretimi bakımından sürükleyici temel girdi olduğu göz önüne alındığında buna bağlı olarak çimentonun doğrudan girdi olarak kullanıldığı diğer inşaat malzemeleri ile türevleri içinde talep artışı olması doğaldır.⁵⁶

2.3.5. HİZMETLER

2.3.5.1. Turizm

Suudi Arabistan'da turizm sektörü üç kategoride değerlendirilebilir. Hac ziyareti, iş ziyaretleri, Krallığın içerisinde veya diğer körfez ülkelerinden gelen eğlence turizmi. Hac ziyaretlerinin dışında, umre amaçlı ülkeye gelen turistlerin Mekke ve Medine dışındaki diğer yerlerin de seyahat edilmesini özendirerek çabalar sarf etmektedir. Suudi turizm Komisyonunun açıklamalarına göre, 2002 ülkeyi ziyaret eden turistlerin sayısı 7.5 milyon olarak kişi olarak verilmiştir. 2004 yılında bu rakamın 8.2 milyon olduğu tahmin edilmektedir.

1974 yılından beri Suudi Arabistan'a Hac vazifesi ile gelen ziyaretçilerin sayısı her yıl 700.000-2.000.000 arasında değişmektedir. Tabii bu süre zarfında Suudi Arabistan vatandaşlarının da büyük bir çoğunluğu Hac görevini yerine getirmektedir. 2005 yılı hac mevsiminde 2 milyon hacı adayının katıldığı ifade edilmektedir. Çok büyük miktarlarda kişinin aynı anda gelmesi tesislerin kullanımı açısından ülkede bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Bu yüzden tesislerin genişletilmesi amacıyla çalışmalar sürekli olarak devam etmektedir. 2003 planlarına göre Mekke'de 78 yeni otelin yapılması ve Büyük Cami yakınlarında yeni yerleşim tesisinin inşa edilmesi planlanmaktadır. Ayrıca sokakların bakımı ve inşaatı ile ilgili olarak da 240 Milyon dolar tutarında projeye de devam edilmektedir. Mekke ve Medine'de hacıların yaptıkları harcamaları karşılamak üzere önemli miktarda özel sektör yatırımına ihtiyaç duyulmaktadır.

⁵⁶ KOSKEB, a.g.e., Haziran 2005.

İş turizmi de dini takvimden etkilenmektedir. Hac ve Ramazan ayı süresince iş ziyaretlerinde önemli derecede bir düşüş yaşanmaktadır. Bu sürelerde oteller %50'ye varan indirimler uygulamaktadır. En sıcak aylar Haziran–Eylül arasında olup, bu sürelerde otel rezervasyonlarında düşüşler yaşanmaktadır. Bu iş ziyaretleri için gelenlerin ancak %25'i Arap olmayan ülkelerden gelmektedir.

İç turizmi ise yavaş yavaş ülkede önem kazanmaya başlamıştır. 1999 yılında yerel turizm harcamaları 1.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca 4.1 milyon Suudi vatandaşı her yıl yurtdışı gezileri için 28 milyar dolar harcamaktadır. 2002 yılından beri Suudi aileleri batıda oluşan Arap karşıtı tavırlar nedeni ile tatillerini Suudi Arabistan'da geçirmeyi tercih etmektedirler. Bu beklenmedik yabancı ziyareti ve yerli turistlerdeki artış, 2003 yılında uluslararası zincirlerin 5 yıldızlı otellerin inşasını gerekli kılmıştır. Ülke doğal güzellikleri yanında tarihi yerlere de sahiptir. Cidde'de, Abha, Bahah ve Taif'te çok ciddi yatırımlar yapılmaktadır. Cidde'nin kuzey batısında yer alan Dorat Al–Arous turizm bölgesi ise 8 km²'lik bir alanı kapsamaktadır.⁵⁷

2.3.5.2. Ulaşım ve İletişim Sektörü

Krallığın modern yolarının, havayollarının, demiryollarının, limanlarının gelişimi 1972'deki ilk beş yıllık kalkınma planında ülkenin gelişiminin bir parçası olarak görülmüştür. Bunun bir sonucu olarak, krallık şimdi ekonomik büyümeye imkan verecek modern ulaşım altyapısına sahiptir. Bununla beraber hükümet ulaşımına 2003 bütçesinden 1.7 milyar dolar, 2004 bütçesinden de 19 milyar dolar ayırmıştır.

Suudi Arabistan'ın havayolu ulaşım altyapısını üç uluslar arası havaalanı oluşturur: Cidde'deki Kral Abdulaziz Uluslar arası Havaalanı, Riyad'daki Kral Halid Uluslar arası Havaalanı ve Dammam'daki Kral Fahd Uluslar arası havaalanı. Bunlara ek olarak Krallığın iç ulaşımını sağlayan yirmi dört bölgesel ve yerel havaalanı mevcuttur. 2003 yılında Sivil Havacılık başkanlığı (PCA) Betchel ve Dar Al-Riyadh konsorsiyumuna Cidde'deki Kral Abdulaziz Havaalanı'nın yenilenmesi

⁵⁷ İGEME, “Suudi Arabistan Ülke Raporu”, 2006, s.8.

1.5 milyar dolarlık bir ihale vermiştir. Proje havaalanının kapasitesini yıllık 13 milyon yolcudan 2010 yılında bitirildiğinde 21 milyon yolcuya çıkaracaktır.

İlk uçağı Amerika Birleşik Devletleri başkanı Franklin Roosevelt tarafından hediye edilen Suudi havayolları 1945'te kurulmuştur. O günden bugüne havayolu hızlı bir büyüme kat göstermiştir. 2004 yılının ilk beş ayında Suudi havayolları 25 yerli 50 yabancı şehre yaptığı uçuşlarda aylık 1.3 milyon yolcu ortalamasına kavuşmuştur. Filosunda 139 uçağı vardır.1995 yılında Suudi Havayolları,Boeing ve McDonnell Douglas arasında beş Boeing 747-400s, 22 Boeing 777s, dört MD-11Fs ve 29 MD-90s'i kapsayan 7.5 milyar dolarlık bir antlaşma imzalanmıştır. İlk partinin Aralık 1997'de son tesliminse 2001 yılında yapılması kararlaştırılmıştır. Tüm bu yenileme işlemi havayolunu tüm uluslararası havayolları içinde en genç filoya sahip kılmıştır. Bu şekilde özelleştirme programı öncesinde iyi bir imaj yaratmak istenmiştir. 2000 yılında, BNP-Paribas Suudi Arap Havayollarının tekrar yapılanmasından ve özelleştirilmesinden sorumlu danışman olarak atanmıştır.

2003 Haziranında Suudi Kabinesi iç hatlar ulaşımını Pazar rekabetine açan bir karar almıştır. Paylaşım sadece yerli firmalar davet edilmiş ve kısa bir süre sonra iki firma kendi iç hatlar servislerini kurmuştur. Özelleştirme konusundaki bir diğer önemli adım ise 2004 Martında açıklanmıştır. Hükümet Sivil Havacılık Başkanlığının (PCA) yeniden adlandırılarak bağımsız bir komisyon olacağını ve ticari alanda faaliyet göstereceğini duyurmuştur. 320 milyon dolar sermayeli özel bir havayolu şirketi olan Milli Havacılık Hizmetleri (NAS) 1998'te kurulmuştur. Şirketin sahipleri Suudi olsa da işletimini Gulfstream Aerospace Corporation ve Executive jet adlı iki Amerikan şirketi üstlenmektedir.

Krallığa uçuş düzenleyen başlıca şirketler British Airways,Air France,KL ve Lufthansa'dır. Tüm havayollarından Suudi Arabistan'a gelen yolcu sayısı 2001de 27.76 milyon olarak gerçekleşmiş, bu rakam bir sonraki sene 29.07 milyona yükselmiştir.

Suudi Arabistan Orta Doğudaki en büyük deniz ulaşım ağına sahiptir. Arap Körfezi'nde ve Kızıl Denizdeki sekiz büyük limanında 137'si altı ticari limanda ,462'si iki endüstri limanında olmak üzere 183 iskele işletilmektedir Ülke ticaretinin %95'ini elinde bulundurmaktadır. Ayrıca. Suudi limanları geçtiğimiz yıllarda hızla artan bir trafikle karşılaştı. 2003 yılında Suudi limanlarındaki işlem hacmi 112.8 milyon tona ulaştı. Bu rakam 2002'de 104.2, 2001'de 100.6 milyon ton olarak gerçekleşmişti. Krallık her yıl ortalama 12.000 gemiyi ağırılıyor. Başka bir deyişle her 30 dakikada bir gemiyi kabul ediyor. Limanlar içinde terminaller konteynır ve kargo terminalleri gibi kategorilere ayrılmaktadır.1997'de sektörün özelleştirmesinden sonra liman işletmelerinde yatırım için birçok fırsat doğdu.

Suudi Arabistan'daki başlıca denizcilik şirketleri Suudi Arabistan Milli Denizcilik Şirketi, Hacı Abdullah Ali Rıza & Co. Ltd., A.H. Algotaibi & Kardeşleri ve Zamil Turizm'dir..⁵⁸

2.3.5.3. Bankacılık ve Finans Sektörü

2.3.5.3.1. Bankacılık

Krallık içerisinde 11 ticari banka faaliyette bulunmakta ve bunun 4 tanesi tam olarak devlet bankası konumundadır. The National Commercial Bank (NCB), Riyadh Bank, Al Rajhi Banking and Investment Company. Bütün bu bankalar İslami esaslara göre çalışmaktadır. Faiz uygulaması bulunmamaktadır. Diğer bankalar yabancı bankalarla kurulan ortak yatırımlardır. Krallıkta 4 adet Suudi olmayan banka vardır. Bunların üç tanesi batı bankası olup, Deutsche Bank of Germany, BNP Paribas Bank of France ve J.P. Morgan Chase Bank of the US'in Krallık içerisinde faaliyet göstermesine izin verilmektedir. Banka bir kez kurulduktan sonra yatırım bankacılığı konusunda faaliyette bulunması beklenmektedir.⁵⁹

⁵⁸ US, Saudi Arabian Business Council, <http://www.us-saudi-business.org/The%20Saudi%20Arabian%20Economy.html>, (30 Mart 2006).

⁵⁹ İGEME, a.g.e., 2006, s.9.

2.3.5.3.2. Özel Fonlar

Ticari bankaların yanı sıra, Suudi özel ve tüzel kişilerini finanse eden bazı kurumlar da finansman sektörünün başka bir kolunu oluşturmaktadır.

- Suudi Arabistan Ziraat Bankası,
- Kamu Yatırım Fonu,
- Emlak Geliştirme Fonu,
- Suudi Kredi Bankası,
- Suudi Sanayi Geliştirme Fonu

Yukarıda sayılan bu kuruluşlar, tesis edildikleri tarihten 1998 yılına kadar 70 milyar dolardan fazla bir kaynak tahsis etmişlerdir. 1976 yılında 4 milyar dolar olan sermayeleri ise 1998 yılında 51 milyar dolara yükselmiştir. 2001 yılında bu fonlardan 1.7 milyar dolarlık kaynak aktarılması hedeflenmiştir.

Suudi Arabistan Ziraat Bankası; çiftçi ve tarım konusunda faaliyet gösteren şirketlere orta ve uzun vadeli finansman desteği sağlamaktadır. Kredi miktarları 5.3 milyon ABD dolarını geçmemek kaydıyla projenin % 80'ine kadar yükselmektedir. Banka kurulduğu tarihten buyana 8 milyar dolarlık finansman sağlamıştır.

Kamu Yatırım Fonu: Kredi vermek veya sermayeye katılmak suretiyle kamu sektörünün sanayi ve ticari faaliyetlerine orta ve uzun vadeli finansman desteği vermektedir. Kamu Yatırım Fonu, özel sektörün ülke ekonomisindeki ağırlığını arttırmak amacıyla özel sektör ile ortaklıklar kurmakta ve kamu hisselerini elinde bulundurmaktadır.

Emlak Geliştirme Fonu: Bu Fon, ticari ve özel konut yapımı maksadıyla Suudi vatandaşlarına ferdi finansman sağlamaktadır. 7.Beş Yıllık Kalkınma Planında da öngörüldüğü gibi, 2000-2005 yıllarını kapsayan plan dönemi boyunca tüm ülke çapında 70.000 birim konut yapımı için REDF (Real Estate Development Fund) tarafından 57.000 kişiye yaklaşık 4.2 milyar ABD doları tutarında ikraz sağlanacaktır.

Suudi Kredi Bankası: Öncelikle mikro işletmeler olmak üzere, KOBİ'lere faizsiz orta ve uzun vadeli kaynak sağlamaktadır.

Suudi Sanayi Geliştirme Fonu:Girişimcilere, projenin % 50'si tutarında orta ve uzun vadeli kaynak sağlamaktadır. Fon ayrıca, kullanıcılarına pazarlama, üretim ve finansman konularında da teknik yardım sağlamaktadır.

Bu Fonun politika ve finansman kriterleri şunlardır;

- Suudi Arabistan da bir üretim faaliyetinde bulunmak üzere sanayi belgesine
- sahip, Suudi veya yabancı şirket finansman için başvurabilir,
- Finanse edilecek proje, teknik, mali ve ticari açılardan uygulanabilir olmalıdır,
- Finansman en fazla 15 yıl vadeli olup geri ödeme projeye göre tespit edilecektir.
- Fon projenin, sabit sermaye yatırımının, üretim öncesi harcamaların ve işletme sermayesinin % 50'sini finanse etmekte olup kullanılmış makine teçhizat ithaline izin vermemektedir.
- Proje sahibinin, projeye en az % 25 hissesinde katılması gerekmektedir.
- Fon, finansman karşılığında tesisler üzerinde ipotek koymakta ve ortaklardan sermayeleri oranında şahsi kefalet istemektedir.⁶⁰

2.3.5.4. Sağlık Sektörü

Suudi Arabistan da, 50.000 yataklı 325 hastane, yaklaşık 1800 sağlık bakım merkezi ve 100 klinik bulunmaktadır. Birçok Suudi hastanesinde en üst uluslar arası standartlara uygun olarak açık kalp ameliyatı ve organ nakli yapılabilmektedir. 2004 bütçesinde Suudi Arabistan sağlık sektörüne ve sosyal kalkınmaya 4.8 milyon dolar ayırmıştır.Sağlık hizmetinin %70'ini karşılayan hükümet bu alanda Krallıktaki en büyük paya sahiptir. Sağlık Bakanlığı nüfusun sağlık işlerinde sorumlu en önemli kuruluştur. Suudi hükümeti devlet hastanelerinde geleneksel olarak yerli ya da yabancı tüm yerleşimcilere ücretsiz hizmet vermektedir. Bununla beraber,artan

⁶⁰“Mısır Ülke Raporu”, 2003, http://www.müşvirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc_61187819 (31Mart 2006).

nüfus ve sağlık sektörüne getirdiği yük hükümetin bu tutumunu yeniden gözden geçirmesine neden olmaktadır. Son beş yılda Suudi nüfusu %3 artarak 24 milyonu geçer hale gelmiştir. Hükümet son yıllarda özel sektörün sağlık sektöründeki rolünün artması için önemli adımları atmıştır. Son olarak, Sağlık bakanı başkanlığında Suudi Arabistan'ın yeni sağlık sistemini koordine edecek bir Sağlık Hizmetleri Konseyi'nin kurulmasına karar verdi. 2004 Mayısında hükümet hastane, klinik, laboratuvar yapmak ve işletmekle ve aynı zamanda ilaç ithalatından da sorumlu olan 157 milyon dolarlık bir şirket kurdu. Bakanlar Kurulu 2002 Temmuzunda bazı devlet hastanelerinin özelleştirilmesini ve sayısı milyonları bulan yabancı işçilere sigorta zorunluluğunu getiren bir yasa tasarısını onayladı.

Tablo 34. Sağlık Sektörü Göstergeleri

Sağlık Sektörü Bütçesi	\$ 6,48 milyar	Özel laboratuvarlar	59
Hastaneler	333	Özel Eczaneler	3,228
Toplam Yatak kapasitesi	47,339	Doktorlar	33,719
Sağlık Bakım Merkezleri	1,791	Sağlık Bakanlığı Doktorları	15,602
Diş Klinikleri	1,315	Hemşireler	69,942
Özel Dispanserler	708	Sağlık Enstitüleri	25
Özel Klinikler	793	Tıp Fakülteleri	13

Kaynak: US-Saudi Arabian Business Council, <http://www.us-saudi-business.org/The%20Saudi%20Arabian%20Economy.html>, (30.03.2006).

Artan nüfus, özel sektörün büyümesi, hızlı sanayileşme ve kişi başına düşen sağlık harcamalarının yüksek değeri Krallığı içinde barındırdığı milyonlarca yabancı çalışanın sağlık sigortası konusunda farklı yollar bulmaya itti. 2003 Temmuzunda Suudi Arabistan sektörü yabancı yatırımcıya açan Kooperatif Sağlık Sigorta Proje Kontrol Kanunu'nu meclisten geçirdi. Yeni kanuna göre sigorta

şirketleri Kooperatif sigorta Sistemi'ne kayıt olmak ve bu sisteme göre hareket etmek zorundadır. Tüm şirketler kabinenin onaylayacağı bir lisansa ve Merkez Bankası'nın (SAMA) onayına gereksinim duyar. 2004 Mayısında Büyük Ekonomi Kururlu Milli hükümetin Kooperatif Sigorta Şirketi'ndeki (NCCI) %50'lik payını satmayı planladığını duyurdu. 66.7 milyon dolar sermayeli NCCI Suudi Arabistan'da 100 farkı sigortacılık acentesiyle iş yapan iki büyük milli şirketten biridir. Pazarın toplam değeri 2.7 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir.

3000 eczanesi 4600 kayıtlı ilacıyla 1.2 milyar dolarlık Suudi Arabistan ecza sektörü körfez bölgesindeki en geniş tüketici grubunu oluşturmaktadır. Hükümet son zamanlarda yerli ecza endüstrisini geliştirme gayretlerine rağmen sektör ağırlıklı olarak ithalata bağlı durumdadır. Merkezi İstatistik Kurumu'na göre Suudi Arabistan 2002'de 2000 yılına göre %14'lük bir artışla 1 milyar dolarlık ilaç ithal etti. Eli Lilly, Pfizeri, Bristol-Myers, Squibb, Cyanamid, Merck, Upjohn, Cilag ve Syntex gibi Amerikan şirketleri pazarda oldukça aktif durumdadır. Suudi Arabistan'da hükümet ilaç alımında önemli bir rol oynamaktadır.

Ecza sektöründe fiyatlar sene başından belirlenir. Kamu kuruluşları ilaç talebinin %40'ını oluştururken halkın ve özel hastanelerin talebi de dengeyi sağlar. Sektörün en büyük iki alıcısı Suudi Sağlık Bakanlığı ve Körfez İşbirliği Konseyi adına Genel Sağlık Sekreterliğidir. Merkezi Riyad'da bulunan sekreterlik ilaçlar için yıllık fiyat teklifi verir ve bu değerlere göre Körfez bölgesindeki çeşitli hastanelere ayıracağı bütçeyi belirler. Sekreterliğin önerdiği yıllık değerler değişse de genelde 300 milyon dolar civarındadır. Krallık içinde dağıtım anlaşması yapabilmek için, üretici firmalar kendilerini ve ürünlerini öncelikle Sağlık Bakanlığı'na kayıt yaptırmak zorundadırlar. Dünya çapında iki yüzden fazla firma halihazırda kayıt yaptırmış durumdadır. Yerli üreticiyi desteklemek amacıyla Sağlık Bakanlığı yerli ürünlerin uluslararası firmalarla rekabet edebilmesi için %10'luk bir sübvansiyona gitmiştir. Ek olarak hükümet önceki senelerde yerli ilaçları toptan satın almıştır. Korsan ilaç tehlikesini azaltmak amacıyla Suudi Hükümeti 2003 Martı'nda ecza ürünlerini ve üretim koşullarını denetlemek ve onlara lisans vermekle yükümlü Gıda ve İlaç Kontrol Uzmanlığı'nı kurmuştur.

Banaja Suudi İthal Şirketi ecza sektöründe hem üretimde hem de dağıtımda Pazar lideridir. İşin dağıtım kısmına baktığımızda Banaja'nın GlaxoSmithKline ve H. La Roche gibi on iki uluslararası şirketin distribütörlüğünü aldığını görüyoruz. Banaja aynı zamanda yerel bir imalat şirketi olup Suudi bir yatırımcıyla yabancı bir ilaç şirketinin oluşturduğu ilk şirket olan Glaxo Suudi Arabistan Ltd şirketinin %51'ine sahiptir. 2004 Mayısında Banaja Jebel Ali Serbest Ticaret Bölgesi'nde önemli kolaylıklara/imkanlara sahip olan Belhoul Corporate Office of Dubai'yle yarı yarıya bir ortaklığa girerek bölgesel dağıtım ağını daha da genişletti.

Suudi Eczacılık Endüstrisi ve Tıbbi Gereçler Kurumu (SPIMACO) Suudi özel sektörün yaptığı toplam satışların % 6'sını kontrol etmektedir. Son teknolojiye uygun ekipmanları ile SPIMACO halihazırda içinde antibiyotiklerin ve ekspektoranların da olduğu birçok farklı ilacı üretmektedir.

Suudi Arabistan'ın reçetesiz satılan ilaç (OTC) sektörünün 2002 yılında bir önceki seneye göre %5.6'lık bir artışla 320 milyon dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. Euromonitor'e göre bu ilaçların en önemli kanalları %88'lik bir oranla eczanelerdir. Suudi kanunları (OTC) ilaçları da dahil olmak üzere sadece eczanelere ilaç satma yetkisi vermiştir. Suudi Arabistan yönetmeliği ayrıca tıbbi olmayan medya kuruluşlarında, televizyonlarda ve radyolarda ilaç reklamı yapılmasını yasaklamıştır.⁶¹

2.4. YATIRIMLAR

2.4.1. Yatırım Alanları ve Teşvikler

Bazı sektörlerde yabancı yatırım desteklenmekte ve yatırım için yerel firmalarla yatırıma gidilmesi zorunluluğunun kaldırılması ile ilgili adımlar atılmaktadır. İlk olarak yabancı şirketler yerel yatırım teşviklerinden ve vergi istisnasından faydalanması için %25 oranında Suudi şirketin payının olması gerekmektedir. Ayrıca Suudi firmaların dışındaki firmalara uygulanan gereklerden kaçınmak için %51 oranında paya sahip olunmalıdır. Stratejik ürünler ile dini olan

⁶¹ US-Saudi Arabian Business Council, <http://www.us-saudi-business.org/The%20Saudi%20Arabian%20Economy.html>, (30 Mart 2006).

konular, iletişim, sağlık, eğitim ve hac servisleri yabancı yatırımlara kapalı olan alanlardır.

Her ne kadar uluslar arası şirketler gaz üretimini gerçekleştirmek için yatırım izni almasına rağmen, petrol sektörü devlet kontrolünde olmaya devam etmektedir. Suudi Arabistan 2003 Şubatında negatif listede olan 4 sektörü, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına açmıştır. Bu sektörler sigorta, güç iletimi ve dağılım tesisleri, eğitim ve boru hattı hizmetleridir.

18 sektör hala yabancı yatırıma kapalıdır. 2004 yılında yapılan bir düzenleme ile yabancı ve yerli şirketlerle, ikinci mobil telefon kontratı ihaleye açılmış ve listeden çıkarılmıştır. Aşırı kapasiteye ulaşmış olan alanlar, inşaat gibi, yeni yabancıların girişine birkaç istisna dışında kapatılmıştır. Yakın zamanda da yeni ortak girişim bankalarına izin verilmesi de olası görülmemektedir.⁶²

2.5. PARA ve SERMAYE PİYASALARI

2.5.1. Sermaye Piyasası

Suudi Arabistan Hisse Senedi Piyasası, 1990 yılında Suudi Arabistan Para Kurulu (SAMA, merkez bankası) tarafından kurulan elektronik ticaret sistemi yoluyla ticari bankaların hisse aldığı ve sattığı, borsa dışı bir pazardır. Her ne kadar bu sistem işlemleri kolaylaştırmış olsa da (birçok banka şubesi bu hizmeti sunmaktadır), Pazar dar yatırımcı tabanı ve az sayıdaki issuer nedeniyle likidite sorunu ile karşılaşmıştır. Örneğin Körfez İşbirliği Konseyi vatandaşları 1994'e kadar Suudi hisse senetleri ile işlemle yapma iznine sahip değildi. Pazarın Suudi olmayan yatırımcılara kapalı olması durumu, 1997 yılında, yabancı uyruklulara sınırlı emisyonlu yatırım fonu ve yine 1999 yılında açık yatırım fonu yoluyla hisse satın alma izninin verilmesi ile tadil edildi. Tadawul hisse senedi piyasası endeksi, Asya krizini takiben 1998 yılında neredeyse %28 oranında düştü ancak 1999 yılında yeniden %43.6 oranında arttı ve 1999 Ağustosunda, ekonomik reformu takip etmek amacıyla bir Yüksek Ekonomik Konsey kurulacağı duyurusu ile yükselme eğilimini

⁶² İGEME, a.g.e., 2006, s.21.

sürdü. 2000 yılında, hisse senedi endeksi %11.3 oranında yükselirken, Suudi Arabistan'ı o yıl içerisinde hisse senedi piyasası endeksi yükselen iki ülkeden biri durumuna getirdi. (diğer ülke Tunus'tu) Birçok Körfez ülkesinin hisse senedi piyasalarında iki haneli yüzdelerde artışlara şahit olduğu 2001 yılında, krallığın borsa endeksi, 11 Eylülün etkileri ile, kötümserliğin global ekonomiye neredeyse tüm açılardan hakim olduğu bu dönemde, hemen hemen tüm kazandıkların kaybettikten sonra %7.6 oranında bir artış yaşadı. Ancak global pazarlardaki düşüş Suudi yatırımcıları fonlarını ülkelerine döndürme konusunda teşvik etti ve 2002 yılında yalnızca %2.9 oranında arttıktan sonra, borsa endeksi 2003'te %76 ve 2004 yılında %85 oranında tırmanışlar yaşadı.

Suudi Arabistan borsasında ismi bulunan 73 ülkenin çoğunluğu tarafından kaydedilen yüksek karlar endeksin hızlı ve keskin bir şekilde tırmanmasına yardımcı oldu. Bu arada yüksek petrol geliri Krallıkta güçlü likidite seviyelerini devam ettirirken, oldukça düşük faiz oranları hisse senedine yatırımı son derece çekici bir duruma getirdi. Tadawul'un toplam piyasa değeri yaklaşık olarak 308.4 milyar dolardır. (Ocak 2005 itibariyle) Bu rakam, Suudi borsasını, Körfez bölgesinde işlem yapan şirketlerin toplam değerinin yarısından fazlası ile, Arap dünyasındaki en büyük durumuna getirmektedir. 2003 yılında geçen Sermaye Piyasası Kanununa göre, Suudi olmayan şirketler Sermaye Piyasaları Yetkilisinin yönetmeliğine uygun olarak broker olarak işlem yapabiliyorlar. Hali hazırda, Bir BAE bankası bu şekilde hareket etmektedir. Bir Avrupa bankasına Tadawul'da işlem hakkı verilmiştir ve bir diğeri de operasyonlarını kurma konusunda izin alma süreci içerisinde. Suudi olmayanların, yatırım fonları dışında, hisse sahibi olmaları mümkün değildir.⁶³

⁶³ “The Economist Unit, Country Profile Saudi Arabia”, 2005, <http://www.eiu.com>, s.34. (21Mart 2006).

2.5.2. Kur Oranları

Suudi Arabistan Merkez Bankası (SAMA), Riyalin dolar karşısında değerini koruma yönündeki çabalarını sürdürmektedir. Petrolün dolar cinsinden satışı devam ettiği sürece bu yöndeki politikanın değişmeyeceği düşünülmekte ve böylece, 2005 yılı sonuna kadar 1\$=3.75 SR paritesinin korunabileceği tahmin edilmektedir.

Bunun yanında, ABD dolarının 2004 yılında uluslararası para piyasasında gözlenen düşüşüne paralel olarak, Suudi Arabistan Riyali'nin de Euro karşısında bir miktar değer kaybetmiş ve parite 1 Euro=4.24 SR'den, 1EURO=4.66 SR'ye yükselmiştir. Bu eğilimin 2005 yılında da sürmesi ve paritenin korunabileceği tahmin edilmektedir.⁶⁴

2.6. DIŞ TİCARET

Daima Dış Ticaret fazlası veren Suudi Arabistan'ın, ihracatı çeşitlendirme yönündeki çabalara rağmen, petrol gelirleri, toplam ihracat gelirleri içinde hala en önemli paya sahiptir. Ülkede etkin bir sanayinin bulunmadığı ve ekonominin büyük ölçüde ithalata bağımlı bulunduğu bilinmektedir.

Tablo 35. Son Beş Yılda Suudi Arabistan Dış Ticareti (Milyon \$)

	2001	2002	2003	2004	2005
İhracat	67.794	72.273	92.997	125.666	180.963
İthalat	-28.607	-29.624	-33.868	-41.050	-54.504
Denge	39.187	42.649	59.129	84.615	126.458

Kaynak: Cidde Başkonsolosluğu, Nisan 2006 Raporu,
<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay/cfm.doc> (04.06.2006)

2.6.1. Bölgesel Bütünleşme Hareketleri

Suudi Arabistan, Körfez İşbirliği Konseyi (The Gulf Co-operation Council-GCC) üyesidir. Konsey, üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, işgücünün ve

⁶⁴ DEİK, Mayıs 2005, s.4.

sermayenin serbest dolaşımı üzerindeki engellerin azaltılmasını sağlamak yoluyla bölgesel ekonomik işbirliğinin güçlendirmeyi amaçlamıştır. Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerinden ihraç edilen mallar, bu ürünlerin en az % 40'ının Konsey ülkelerinden birinde katma değer kazanmış olması ve üretici firmanın en az % 51'inin GCC üyesi devletlerin vatandaşları tarafından kurulmuş olması koşuluyla tüm vergilerden muaftır. GCC üyesi ülke uyruklu kişilerin diğer üye ülkelerin menkul kıymet borsalarında işlemde bulunmalarına henüz izin verilmemektedir. GCC üyesi olmayan ülkelerin vatandaşları Suudi Arabistan borsasında ancak dolaylı yatırımlar yoluyla faaliyet gösterebilmektedir.

Fikri ve sınai mülkiyet hakları ile ilgili kuralların uyumlaştırılması, toptan ticaretin düzenlenmesi ile ilgili düzenlemelerin geliştirilmesi, ve ticari anlaşmazlıkların uzlaştırılması hususları yeni gündem konularıdır.

Ortak tarife oluşturulmasına yönelik herhangi bir anlaşmanın olmaması, Körfez İşbirliği Konseyi'nin ekonomik entegrasyonunun geliştirilmesinde başlıca eksiklik olarak görülmektedir. 1996 yılında ise ithalata konu olan ürünler tarife dışı ürünler, standart tarife oranına tabi olan ürünler ve ülke sanayiinin korunması için yüksek oranlı tarife gerektiren ürünler olarak sınıflandırılmıştır. Üye ülkeler içinde Suudi Arabistan en yüksek tarifelere sahip ülkedir.

1994 yılı sonunda GCC üyesi ülkeler, İsrail'e uygulanmakta olan ekonomik boykotun kısmen kaldırılmasında mutabakata varmıştır. İsrail'e ve İsrail menşeli ürünlere uygulanmakta olan boykot devam etmekle birlikte İsrail ile ticari ilişkilerde bulunan firmalara ve bu firmalarla ticarete bulunan şirketlere ya da şubelerine uygulanan yasak kaldırılmıştır.

GCC ve Avrupa Birliği arasında bir serbest ticaret antlaşması için görüşmeler devam etmekle birlikte 1988 yılında başlayan tartışmalar durma noktasına gelmiştir. Suudi Arabistan'a ithal edilen malların çoğunluğu ortalama %12 oranında gümrük vergisine tabidir. Temel gıda maddeleri ve ilaçlar gibi diğer başlıca ürünler ve kalkınma projeleri için sermaye ekipmanı gümrük vergisinden muaftır. Yerli sanayinin korunması amacıyla çimento, yumurta, makine yağı, tel

kafesler, halılar, parmaklıklar, çitler, çelik borular, sabun ve sülfürik asit gibi ürünlere %20 oranında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Bazı tarımsal ürünlerde ise hasat dönemi süresince daha yüksek tarifeler uygulanmaktadır.

Bazı ürünlerin ithalatı güvenlik gerekçesi ve dini sebeplerle yasaktır. Alkol ve uyuşturucu gibi maddelerin, İslam dini dışındaki dinlerle ilgili materyallerin ve İslami prensiplere aykırı kabul edilen her tür maddenin ülkeye sokulması yasaktır. Silah ve elektronik ekipman ithalatı sıkı bir şekilde kontrol edilmektedir.

İthalatın ülke standartlarına uygunluğunun sağlanması için, 1995 yılında Suudi Arabistan Standartlar Kuruluşu-SASO, dünya çapında kendi adına standartları onaylayacak test laboratuvarları yetkilendirmek suretiyle yeni bir rejim oluşturmuştur.

Suudi Arabistan Körfez ülkeleri ile tercihli ticaretinin yanı sıra Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas ile ikili ticari anlaşmaları çerçevesinde, bu ülkelere ithal edilen ürünlere de gümrük vergisi indirimi uygulamaktadır.

2.6.1.1. Suudi Arabistan–Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) İlişkileri

Suudi Arabistan 11 Aralık 2005'te (DTÖ) üye olmuştur. Bu durum Suudi Arabistan açısından önemli bir gelişme olmuştur. Suudi Arabistan yanında İran ve Irak gibi komşu ülkelerin DTÖ'ye üye olmamaları yüzünden ikili ticaretler istenilen hacme ulaşamıyordu. Ülke işadamlarının istek ve iyi niyetlerine rağmen tarife dışı engeller ve çifte vergilendirmeler nedeniyle hedefler bir türlü gerçekleşmiyordu. DTÖ üyeliği, Suudi Arabistan'da da ticaretin uluslar arası standartlara göre yapılabilmesi açısından önemli bir gelişmedir.⁶⁵

Suudi Arabistan'ın gerçekleşen DTÖ üyeliği, halen yüksek gümrük oranları, sübvansiyonlar ve içeride yabancılara karşı bazı kısıtlamaların bulunduğu ülke ekonomisinde son derece sarsıcı yapısal değişikliklere yol açacaktır. Bütün bu

⁶⁵ MÜSİAD, "Suudi Arabistan İş Gezisi Raporu", 29 Eylül-8 Ekim 2005, s.38.

değişikliklerin karşılığında da Suudi Arabistan DTÖ üyeliğinden önümüzdeki 20 yılda 200 milyar ABD dolar yabancı yatırım çekmeyi hedeflemiştir.⁶⁶

2.6.2. Tarifeler ve Tarife Dışı Engeller

2.6.2.1. Korumacılık ve Ticari Engeller:

Suudi Arabistan esas itibariyle bir serbest pazar konumundadır. Yenilip içilmesi dinen yasaklanmış olan maddeler (domuz eti, alkollü içkiler, uyuşturucu maddeler gibi) hariç her türlü maddenin ithalatı serbesttir. Bununla beraber, zaman zaman bazı ülkelere konulan ambargo ve Arap ülkeleri ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi bazında, karşılıklı olarak ithal ürünlerine sağlanan kolaylıklar diğer ülke ürünleri için engel teşkil etmektedir. Bu çerçevede korumacılık hususunda başlıca engelleri şöyle sıralamak mümkündür.

2.6.2.1.1. Tarife Engelleri:

Suudi Arabistan da ithalatta tek ve maktu bir vergi sistemi uygulanmaktadır. Standart vergi oranı %12'dir. En düşük vergi oranı %4 olarak hastane ekipmanlarına uygulanmaktadır.

Vergiden Muaf Olan Maddeler.

- Tahıllar, canlı hayvan, et, çay, kahve, şeker, pirinç, çocuk mamaları
- Suudlu sanayi şirketlerince ya da Suud'lu firmalarla yabancıların ortak yatırımları ile kurulmuş olan sanayici Hastane malzemeleri firmaların ithal ettikleri makine, ekipman ve hammaddeler.
- Bölgesel olarak ve elektrik malzemeleri tedarik eden şirketlerin yaptığı ithalat.
 - İlaçlar
 - Kitaplar
 - Askeri malzemeler
 - Altın, gümüş ve platin

⁶⁶ KOSKEB, "Suudi Arabistan Dış Tic. ve Pazara Giriş Bilgileri", Haziran 2005, s.7-9.

%20 Gümrük Vergisi Uygulanan Mallar

- Bu oran esas itibariyle yerli sanayi ürünlerinin korunmasına yönelik olarak uygulanmaktadır.
- Demir, çelik borular ve çubuklar,
- Basınca dayanıklı, hidro elektrik enerji istasyonlarında kullanılan çelik borular,
- Çelik kablolar,
- Çelik elektrik direkleri,
- Güçlendirilmiş çelik çubuklar,
- Çimento, mobilya, sabunlar, organik deterjanlar.

2.6.2.1.2. Tarife Dışı Engeller.

Miktar Kısıtlamaları: Milli sanayilerin korunması kanunu çerçevesinde, Ticaret Bakanlığı, gerekli gördüğü durumlarda yerli ürünlerin korunmasına yönelik olarak,

- Yerli ürünlerin benzeri ürünlerin ithalatında miktar kısıtlamasına gidilmesi,
- Gümrük vergilerinin artırılması veya
- mahalli üreticilere mali desteklerde bulunmasını Bakanlar Kuruluna teklif edebilir.

Ancak, pratikte her hangi bir miktar ya da ülke kısıtlaması uygulanmamaktadır. Ülke tamamen serbest rekabet şartlarında, ticari faaliyetlerini yürütmektedir.

Bununla beraber, Suudi Arabistan ticari ve ekonomik ilişkilerinde körfez ülkelerine özel bir önem vermektedir. 1987 yılında uygulamaya konulan bir kararla, körfez işbirliği konseyine üye ülkelere yapılan alımlarda %10 nispetinde tercihli alım yapmaktadır. Bu itibarla bu ülkelere ait mallar, diğer ülke mallarına göre avantajlı bir konuma sahiptir. Özel olarak da Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Suriye ve Tunus ile ikili ticaretin desteklenmesi ve ithalatta vergi indirimi sağlanması konusunda anlaşmaları bulunmaktadır.

Dinen yenilmesi ve içilmesi haram olan malların (içki, domuz eti ve türevleri, uyuşturucu maddeler gibi) ithalatı yasak olup, bu maddeler üzerine faaliyette bulunanlara ağır cezalar uygulanmaktadır.

İhracat Sübvasyonları: Ülkede Özel Sektör ve yabancı sermaye yatırımları, teşvik edilmektedir. Bu kapsamda özel sektörün ekonomideki payı yıldan yıla artmaktadır. 1995 tahmini rakamlarına göre GSYİH içerisinde petrol %36.5, petrol dışı sektör %63.5 paya sahiptir. Petrol dışı sektör içerisinde özel sektörün payı %37.8, kamu sektörünün payı ise %25.7'dir. Stratejik ithalatı ayırdığımızda, ithalatın çok büyük bir kısmı özel sektör tarafından yapılmaktadır.

Kalkınma planlarında üretimin ve ihracatın artırılması, teşvik edilmesi öncelikli politikalar arasında sürekli ağırlığını korumaktadır. İhracatın yaklaşık %90'nı petrol ve petrol ürünlerinin teşkil ettiği ülkede Devlet, rekabet gücünün artırılmasına yönelik olarak, petrol dışı ürünlerin ihracatını çeşitli teşviklerle desteklemektedir. Bu teşviklerin başlıcalarını şöyle sıralamak mümkündür.

- Sanayi tesislerince kullanılan enerji ve su ücretlerinin daha ucuz tarifeden ödenmesi,
- Üretime yönelik ithal edilen madde ve malzemeler üzerinden gümrük vergisi alınmaması,
- Ülkede üretimi bulunan maddelerin ithalatında gümrük vergilerinin yüksek tutulması (%20.0).
- İmalat sanayiinde rekabet gücünü artırmak gayesiyle düşük maliyetli finansman desteği sağlanması.
- Yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilerek, vergi muafiyeti sağlanması (tarım ve sanayi yatırımlarında 10 yıl, diğer yatırımlarda 5 yıl) ve bu şirketlerin üretime yönelik ithalatından da gümrük vergisi alınmaması.
- Yatırımlarda proje maliyetinin %50 kadarı faizsiz olmak üzere, devlet finansman desteğinde bulunmaktadır.⁶⁷

⁶⁷ <http://www.foreigntrade.gov.tr/Dünya/Rapor/Arabistan.htm>, (20 Şubat 2006).

2.6.3. Suudi Arabistan'ın İhracatının Gelişimi ve Yapısı

Suudi Arabistan 1967'den beri petrol ihraç eden bir ülke olduğu için, dış ticaretinde hep fazla vermektedir. 2003 yılında gerçekleştirilen toplam 95.3 milyar dolar değerindeki ihracatın 62.5 milyar dolarlık kısmını ham petrol, 12.6 milyar dolarlık kısmını ise petrol ürünleri oluşturmuştur. Bu itibarla, ihracatın yaklaşık %88'i petrol ve petrol ürünlerinden oluşmaktadır.⁶⁸

Tablo 36. Yıllara Göre İhracat

Yıllar	İhracat (milyon dolar)
1990	44,298
1991	47,570
1992	50,153
1993	42,282
1994	42,501
1995	49,908
1996	60,567
1997	60,571
1998	38,719
1999	50,622
2000	77,378
2001	67,882
2002	72,368
2003	93,120
2004	125,830
2005	180,721

Kaynak: <http://www.musavirlikler.gov.tr/ altdetay/cfm.doc>, (21.05.2006)

Suudi Arabistan da ihracat 1999'den itibaren sürekli olarak artmıştır.1999 yılından önceki yıllarda iniş çıkışlar söz konusudur.

⁶⁸ DEİK, a.g.e., Mayıs 2005, s.10.

Tablo 37. Suudi Arabistan'ın İhracatında İlk 20 Ülke (Milyon Dolar)

ÜLKE	2003	2004	Artış % 2003/2004
ABD	17.413	21.696	24
Japonya	13.136	17.868	36
Güney Kore	8.473	10.768	27
Hindistan	5.540	7.367	33
ÇHC	4.092	6.076	48
Singapur	4.245	5.906	39
Hollanda	2.753	4.858	76
Tayvan	3.270	4.106	25
İtalya	2.361	3.347	42
Fransa	2.337	3.289	41
BAE	2.613	3.257	25
Bahreyn	2.158	2.991	39
İspanya	1.741	2.232	28
Tayland	1.432	2.228	56
Pakistan	1.286	2.125	65
Endonezya	1.576	1.830	16
Ürdün	1.073	1.825	70
İngiltere	917	1.692	85
Yunanistan	1.194	1.678	41
Filipinler	1.200	1.366	14
TOPLAM	78.810	106.505	35
GENEL TOPLAM	93.243	125.998	35

Kaynak:US-Saudi Arabian Business Council, <http://www.us-saudi-business.org/The%20Saudi%20Arabian%20Economy.html>, (30.03.2006).

Suudi Arabistan'ın ihracat yaptığı ülkeler içerisinde en büyük payı %21 ile ABD almaktadır. ABD'yi %15.6 ile Japonya izlemektedir. Bunları %9.8 ile Güney Kore, %5.6 ile Çin izlemektedir.

1996 yılında petrol ihracatı 51 milyar dolar iken 2000 yılında 77.6 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir. Fiyatlardaki artış %59'a tekabül ederken, üretimdeki artış sadece %6.4 olmuştur. 2001 yılındaki global ekonomide meydana gelen olumsuzluklar Suudi Arabistan'a yaramış ve 2003 yılında toplam ihracatı 93 milyar dolara, 2004 yılında ise 105 milyar dolara kadar yükselmiştir. 2000 yılında petrol dışı ürünlerin ihracatı %8.5'lik paya sahip iken, bu oran 2003 yılında %12'ye kadar yükselmiştir.

Tablo 38. Suudi Arabistan'ın Bölgeler İtibarıyla İhracatı (MilyonUSD)

ÜLKE GRUBU	2003	%	2004	%
Körfez İşbirliği Konseyi	6207	6,7	8193	6,5
Diğer Arap Birliği Üyeleri	3961	4,3	6476	5,1
Arap Olmayan Müslüman Ülkeler	4865	5,2	6606	5,2
Müslüman Olmayan Asya Ülkeleri	41637	44,7	56320	44,7
Müslüman Olmayan Afrika Ülkeleri	2583	2,8	3246	2,6
Okyanusya Ülkeleri	438	0,5	412	0,3
Kuzey Amerika Ülkeleri	18020	19,4	22607	17,9
Güney Amerika Ülkeleri	1377	1,4	1463	1,2
Batı Avrupa Ülkeleri	14014	15,0	20624	16,5
Doğu Avrupa Ülkeleri	9	0,0	30	0,0
Diğer Ülkeler	9	0,0	21	0,0
GENEL TOPLAM	93.120	100,0	125.998	100,0

Kaynak: <http://www.musavirlikler.gov.tr/ altdetay/cfm,doc>, (21.05.2006)

Suudi Arabistan, bölgeler itibarıyla en fazla ihracatını; Arap olmayan Müslüman ülkelere (%44), Amerika Kıtasına (%19), Avrupa ülkelerine (%16,5), Körfez İşbirliği Ülkelerine (%6,5), Arap olmayan Müslüman ülkelere (%5,2), Arap Ülkelerine (%5,1) ihracat yapmaktadır.

Tablo 39. Suudi Arabistan'ın Maddelere Göre İhracatı (Milyon \$)

Maddeler	2003	2004
Ham Petrol	70574	92732
Rafineri Ürünleri	6605	12863
Polietilen	1401	2463
Etilen Glikol	781	885
Tert Butil Metiller	735	664
Metanol	468	464
Üre	307	356
Uzun Çelik Ürünleri	107	289
Plastik Tabakalar, Yapraklar, Şişeler Eşyalar vs.	203	280
Polipropilen	102	237
Alüminyum Çubuklar ve Direkler	58	227
Külçe Altın	217	209
Boyar Maddeler	130	186
Klimalar	148	163
Diklor Etan	118	154
Çelik Boru, Tüp	108	150
		(Devam ediyor)

Siklohegzan	118	137
Propilen	77	137
Diğer Aromatik Hidrokarbon Karışımları	126	136
Diğer petrol Kalıntıları	25	134
Likid Doğal Gaz	87	131
Süt	103	128
Yoğurt	111	125
Çocuk Bezi	104	117
Yassı Çelik Ürünleri	191	117
Polivinil Klorid	56	116
Terefotalik Asit	39	108
Deterjanlar	58	104
Soda	107	103
Etilen	97	95
Moket halı	36	81
Çimento ve Klinker	82	70
Peynir	43	68
Diğer Meyve Suları	57	68
Amanyum Nitrat	93	68
Çelik Tanklar, Depolar	61	67
Diğer Çelik Yapılar	39	65
Polistren	65	61
Rafine Kristal Şeker	12	56
Kloridler	11	56
Reçineler	40	55
Dietil hegzanol	53	45
Alüminyumdan İçecek Kutuları	36	44
Organik Kompozit Solventler	20	40
Plastikten Taklit Mücevher	8	34
Etan	81	34
Buta-Dien	37	34
Çelikten Köprü ve Köprü Parçaları	23	33
Hurma	24	32
Diğer kompozit Gübreler	27	27
Tabii Mineral Sular	23	26
Mısır Özü Yağı	23	25
Mango Suyu	52	25
Gazsız Şekerli İçecekler	7	25
Floridler	3	19
Toplam	84365	115259
Diğerleri	8754	10570
Toplam İhracat	93119	125.829

Kaynak: <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay/cfm.doc>, (21.05.2006)

Suudi Arabistan ihracatının büyük bir bölümünü petrol ve petrol ürünleri oluşturmaktadır.

2.6.4. Suudi Arabistan İthalatının Seyri ve Yapısı

Tablo 40. Suudi Arabistan'ın Başlıca İthalat Yaptığı Ülkeler

İTHALAT	Toplam %
BD	9.5
Japonya	7.7
Almanya	7.4
İngiltere	6.2
Fransa	4.1

Kaynak: İGEME, Suudi Arabistan Ülke Profili, 2006, s.10.

ABD, Suudi Arabistan'ın en önemli tedarikçisi konumundadır. 1984-85 yılları arasında Japonlar geçici olarak öne geçmişlerdir. Bu süre ABD dolarının kuvvetli dönemine rastlamaktadır. ABD, gıda ürünlerinde büyük bir paya sahip olup, özellikle makine ve nakliye ekipmanları konusunda ana tedarikçisi konumundadır. Suudi Arabistan, ABD den savunma sanayi ürünleri ithalatı yapmaktadır. Suudi Arabistan petrol fiyatları düşük olduğu zaman ABD den net ithalatçı iken, petrol fiyatlarının yüksek olduğu zamanlarda ise net ihracatçı konumundadır. 1998 yılında petrol fiyatları düşerken Suudi ihracatı 6.4 milyar dolar iken, ABD den ithalatı 9 milyar dolardır. 2000 yılına kadar petrol fiyatlarının keskin bir şekilde yükselmesi ile birlikte ihracatı 13 milyar dolar olurken, ithalatı ise sadece 7.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2002 ve 2003 yılları arasında ise ABD ile olan ticaretinde denge oluşmaya başlamıştır.

Avrupa'dan yapılan ithalatta ise lider olan üç ülke Almanya, İngiltere ve İtalya'dır.⁶⁹

⁶⁹ İGEME, a.g.e., 2006, s.11.

Suudi Arabistan'ın en fazla ithal ettiği 20 mal arasında ilk sırayı binek arabaları almaktadır. Suudi Arabistan yakıt tasarrufuna önem vermezken, klima kalitesine ve sıcak iklime dayanıklılığına önem vermektedir. Piyasaya hakim olan Uzak Doğu arabalarıdır. İthalatta ikinci sırayı, savunma sanayi almaktadır.(Tablo 41) ⁷⁰

Tablo 41. Suudi Arabistan'ın İthalatında İlk 20 Madde (2004 Yılı)

Maddeler	(Milyon \$)
Binek Arabaları (1501-3000 CC)	2.016
Uçakların ve Helikopterlerin Diğer Parçaları	1.223
Binek Arabaları (3.000 CC Üzeri)	851
Kullanılmamış Cipler (3.000 CC üzeri)	629
Külçe Altın	558
Arpa	553
Pirinç	534
Motorlar (87.01-87.05 İçin)	506
Ses Aktarma aletleri	500
Penisilinli İlaçlar	474
Motorlu Vasıtaların Diğer Parçaları	424
Parçalanmamış Donmuş Et	402
Diğer Koyunlar	401
Sigara	400
Çekici ve İtici Tekneler	374
Diğer Gaz Türbinlerinin Parçaları	371
Antibiyotik Olmayan Diğer Hormonlar	308
Bir Yaşlı Binek Arabaları (3.000 CC Üzeri)	287
Başka Antibiyotik ihtiva eden İlaçlar	284
Yarı Mamul Demir ve Çelik	273
20 Madde Toplamı	11.368
TOPLAM İTHALAT	44.700

Kaynak: T.C Suudi Arabistan, Cidde Başkonsolosluğu, Ticaret Ataşeliği, Mart 2006 Raporu, s.3.

⁷⁰ T.C. Cidde Başkonsolosluğu Tic. Müşavirliği, “Suudi Arabistan Raporu”, Mart 2006, s.3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MISIR VE SUUDİ ARABİSTAN EKONOMİLERİNİN KARŞILIKLI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE İLE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

1. MISIR VE SUUDİ ARABİSTAN EKONOMİLERİNİN KARŞILIKLI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Suudi Arabistan Orta Doğu ülkeleri içerisinde Gayri Safi Yurt İçi Hasılası en yüksek olan ülkedir. 2004 yılında 250 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Mısır Arap Cumhuriyeti ise Orta Doğu ülkeleri arasında Gayri Safi Yurt İçi Hasılası bakımından 5. sıradadır. Arap ülkeleri içerisinde 78.3 milyar dolar ile 3. Sırada yer almaktadır. Kişi başına düşen milli gelir; Suudi Arabistan'da 2004 yılında 10.974 dolar olarak gerçekleşmiş, Mısır Arap Cumhuriyetinde ise 2004 yılında 980 dolar olarak gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan'da enflasyon 2004 yılında (%0.4), Mısır'da ise bu rakam (%11) civarında seyretmiştir.

İki ülke ekonomileri bakımından birbirlerine benzemekte olup, ekonomileri petrol ve doğal gazla endekslidir. Genel olarak baktığımızda iki ülkenin aldığı ve sattığı (ihraç ve ithal ettiği ürünler) mallar birbirine benzerlik göstermektedir. Bundan dolayı iki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkiler pek fazla gelişmemiştir. Her iki ülkenin de en önemli ticari ortakları ABD. ve Avrupa ülkeleridir.⁷¹

⁷¹The Economist Intelligence Unit, "Country Profile Egypt", 2005, <http://www.eiu.com> (21 Mart 2006).

Tablo 42. Suudi Arabistan'ın Ülkeler İtibarıyla İthalatı (Arap Ülkeleri, Avrupa Ülkeleri ve ABD)

ÜLKE (Milyon Dolar)	2000	2001	2002	2003	2004
Arap Ülkeleri					
Kuveyt	107	110	125	130	205
Bahreyn	184	99	275	204	450
BAE	587	632	817	958	1.185
Katar	93	135	145	169	188
Umman	105	136	119	52	161
Ürdün	104	141	142	171	196
Yemen	59	75	88	86	140
Lübnan	46	125	87	100	112
Mısır	202	186	217	303	423
Suriye	202	271	538	402	406
Fas	72	72	35	52	72
Sudan	96	29	164	138	194
Avrupa Ülkeleri ve ABD					
				(Devam ediyor)	

ABD	5.806	5.531	5.256	5.533	6.827
Almanya	2.440	2.504	2.721	3.296	3.607
İngiltere	1.946	2.140	1.928	2.162	2.538
Fransa	1.245	1.191	1.158	1.348	1.562
Hollanda	636	583	545	738	805
İsviçre	984	754	536	712	844
Belçika	455	504	556	712	844
İsveç	483	438	397	559	744
İspanya	428	444	410	488	597

Kaynak: <http://www.musavirlikler.gov.tr> (28 Nisan 2006)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi (Tablo 42) Suudi Arabistan'ın Mısırdan ithalatı (2001) yılı hariç, sürekli olarak artış göstermiştir. (2000) yılında 202 Milyon Dolar olan ithalat (2004) yılında 423 Milyon Dolar'a çıkmıştır. Arap ülkeleri içinde (2004) yılı itibariyle Mısır, Suudi Arabistan'ın İthalatında üçüncü sırada yer almaktadır. Suudi Arabistan ithalatının büyük bir kısmını Avrupa ülkelerinden ve ABD den yapmaktadır. (2004) yılında ABD den 6.827 Milyon Dolar ithalat yaparken, Almanya dan 3.607 Milyon Dolar ithalat yapmıştır. Mısırdan yapılan ithalat miktarı, ABD ve Almanya ile yapılan ithalat miktarı ile kıyaslandığı zaman çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 43. Suudi Arabistan'ın Arap Ülkelerine, Avrupa Ülkelerine ve ABD'ye İhracatı (milyon \$)

ÜLKE	2000	2001	2002	2003	2004
Arap Ülkeleri					
Kuveyt	480	417	537	793	1.087
Bahreyn	1.096	1.413	1.752	2.158	3.064
BAE	1.568	1.751	1.720	2.613	3.257
Katar	195	198	257	368	518
Umman	111	153	182	275	267
Ürdün	171	152	201	1.073	1.825
Yemen	154	236	195	281	526
Lübnan	147	299	174	265	425
Mısır	387	471	468	913	1.194
Suriye	111	104	185	148	578
Fas	559	439	569	639	872
Sudan	54	439	569	639	872
Avrupa Ülkeleri ve ABD				(Devam ediyor)	

ABD	15.668	12.379	14.251	17.413	21.667
Almanya	814	456	512	448	835
İngiltere	858	897	730	917	1.692
Fransa	2.905	1.986	2.061	2.337	3.285
Hollanda	3.087	2.123	1.861	2.753	4.851
İsviçre	1.335	1.179	1.475	1.741	2.232

Kaynak: <http://www.musavirlikler.gov.tr> (28 Nisan 2006)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi (Tablo 43) Suudi Arabistan'ın Mısır'a ihracatı (2002) yılı hariç sürekli olarak artış göstermiştir. 2000 yılında 387 milyon dolar olan ihracat tutarı 2004 yılında 1.194 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan ile Mısır arasındaki dış ticaret dengesi Suudi Arabistan lehinedir. İhracatı, ithalatından daha fazladır.

1.1. Tarım Sektörü

Tablo 44. Mısır ve Suudi Arabistan'ın Tarım Sektörü Göstergeleri

	MISIR	SUUDİ ARABİSTAN
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Oranı %	14	5.5-6
Tarımın Toplam İhracat İçindeki Yüzdesi %	2.7	0.9
Tarımın Toplam İthalat İçindeki Yüzdesi %	30	16
Tarım sektöründe çalışanların toplam istihdam içindeki yüzdesi %	28	7.8

Kaynak: İGEME, "Mısır Ülke Profili",2006 ve "Suudi Arabistan Ülke Profili",2006 kaynaklarından derlenmiştir.

Mısır Arap Cumhuriyetinde tarımın GSMH' deki oranı %14'tür. Suudi Arabistan da ise bu oran % 5.5-6 oranındadır. Tarım Mısır ekonomisinde önemli yer teşkil etmektedir. Çalışan insanların %28'i tarımda istihdam edilmektedir. Suudi Arabistan da ise tarımda istihdam edilenlerin oranı % 7.8'dir. Mısır da tarım ürünlerinin toplam ihracatın içindeki payı %2.7'dir. Suudi Arabistan da ise %0.9'dur. Mısırdaki tarımın toplam ithalat içindeki payı %30'dur. Suudi Arabistan da ise %16'dır. Bu veriler gösteriyor ki Mısır Arap Cumhuriyeti dünyada önemli tarım ithalatçısı bir ülke konumundadır. Suudi Arabistan da önemli miktarda (%16) tarım ürünleri ithal etmektedir.

Yukarıdaki (Tablo 44)'de görüldüğü gibi; iki ülkenin tarım sektörü benzerlik göstermektedir. İki ülkede tarım ithalatçısıdır. Mısır'ın tarımsal üretim miktarı çok olmasına rağmen ülke nüfusunun fazla olmasından dolayı yetersiz kalmaktadır. Özellikle buğday, mısır, şeker, yemeklik yağ ve bakliyatta önemli oranlarda ithalat yapmaktadır. Suudi Arabistan belli bir dönem buğday ihracatçısı konumundayken şimdi ise kendi ihtiyacını karşılayabilmektedir.

Mısır bazı tarımsal ürünlerde karşılıklı üstünlüğe sahiptir. Bu ürünler; soğanlı bitkiler, pirinç, narenciye ve pamuktur. Mısır bu ürünleri Suudi Arabistan'a satabilir. Suudi Arabistan'ın Mısır'a satabileceği tarımsal ürünler ise; süt ve süt ürünleri ile et ürünleri olabilir. Suudi Arabistan ürettiği süt ve süt ürünlerinin %25'ini ihraç etmektedir.

1.2. Turizm Sektörü

Turizm Sektörü; Mısır ve Suudi Arabistan ekonomilerinde önemli bir yere sahiptir, bu sektör iki ülke ekonomilerine büyük gelir sağlamaktadır. Suudi Arabistan ve Mısır'a yıl içerisinde gelen turist sayısı birbirine çok yakındır.(2004 yılında, 8.2 milyon kişi).Mısır, tarihi ve doğal zenginliklerinden dolayı çok sayıda turist çekmektedir. Suudi Arabistan ise; Hac ve Umre ziyaretleri, iş ziyaretleri, turizmi sayesinde ülkeye turist çekmektedir. Her yıl ülkeye Hac yapmak için 700.000-2.000.000 kişi gelmektedir.

Mısır ile Suudi Arabistan arasında turizm alanındaki ilişkiler son yıllarda gelişme göstermiştir. Hayat standartları yüksek olan Suudi vatandaşları ülke ikliminin sıcak olmasından dolayı her yıl ülke dışına tatile gitmektedirler. Bu yurt içi ve yurt dışı gezileri için yaklaşık 30 milyar dolar para harcamaktadır. Ülke içi turizme harcanan para 1.3, ülke dışına seyahat için gidenlerin harcadığı para ise 28.7 milyar dolardır. Mısır Arap Cumhuriyetinde ise kişi başına düşen milli gelir seviyesi düşük olmasından dolayı ülke insanlarının seyahat harcamaları azdır.

Mısır Arap Cumhuriyetinde devlet, turizm sektörünün gelişmesi için çaba sarf etmektedir. Yatırım yapmak isteyenlere kolaylıklar sağlanmıştır. Avrupa ve Körfez ülkelerinde yoğun pazarlama ve reklam faaliyetlerine girişmiştir. Bu faaliyetler için ciddi finansman ayrılmıştır. Alman ve İtalyan turistlere pasaport gösterme zorunluluğu kaldırılmış, kimlik göstermesi yeterli sayılmıştır.

Suudi Arabistan da turizm için altyapı çalışmalarına hız vermiştir. Hac için gelen insan sayısı her yıl artmaktadır, artık var olan tesisler yeterli gelmemektedir. Bu sorunları gidermek için 2003 planlarına göre Mekke’de 78 adet yeni otel yapımına hız verilmiştir. Altyapı çalışmaları ve iyileştirmeler devam etmektedir. Ülke iç turizme de önem vermektedir. Ülkenin dağlık bölgelerinde turistik tesisler yapılmaktadır.

Mısır 2004 yılı istatistiklerine göre; Mısırın ziyaret eden 1,5 milyon Arap turistinin 309.000’i Suudi Arabistan’dan gelmiştir. Bu sayının önümüzdeki yıllarda daha da artması beklenmektedir. Çünkü; Suudi Arabistan’dan her sene 4 milyon Suudi vatandaşı turistik gezilere çıkmaktadır.⁷²

1.3. Ulaşım ve İletişim Sektörü

Suudi Arabistan da; ulaşım demiryolları hariç çok ileri düzeydedir. Ülke ekonomik büyümeye imkan verecek modern ulaşım altyapısına sahiptir. Ülkede üç havaalanı, filosunda 139 uçağı vardır. Bu sektörde son yıllarda özelleştirmeye önem verilmiştir. Aynı zamanda deniz taşımacılığı da gelişmiştir. Suudi Arabistan Orta

⁷² The Economist Intelligence, “Country Profile Saudi Arabia”, (2005), <http://www.eiu.com>,(21.03.2006).

Doğudaki en büyük deniz ulaşım ağına sahiptir. 183 iskelesi vardır. 2003 yılında Suudi limanlarındaki işlem hacmi 112.8 milyon tona ulaşmıştır. Krallık her yıl ortalama 12.000 gemiyi ağırlamaktadır. Ayrıca telefon ve internet hizmetleri de ileri safhadır.⁷³

Mısır Arap Cumhuriyetin de 45.600 km karayolu bulunmaktadır. 2001 yılı itibariyle 9.432 km uzunluğunda demiryoluna sahiptir. Kahire de 45 km uzunluğunda günlük iki milyon yolcu kapasiteli metro şehir içi ulaşımına hizmet vermektedir. Mısır'da 12 adet liman vardır. Fakat limanların hizmet kalitesi düşüktür. Sektörün yıllık iş hacmi 1.9 milyar dolardır. Ülkede 60'ın üzerinde sivil ve askeri hava limanları bulunmaktadır. Ülkede iletişim devlet kuruluşundan telekom Egypt tarafından verilmektedir. Mısır'da her türlü fax, e-mail ve internet hizmetleri mevcuttur. Ayrıca cep telefonu kullanımı da yaygındır.⁷⁴

Suudi Arabistan karayolları çağdaş bir görüntü vermektedir. Mısır'da karayolları Suudi Arabistan'daki gibi gelişmemiştir. Havacılık da ise Suudi Arabistan'ın uçak sayısı Mısır'dan daha fazladır. Mısır'da ise havaalanı sayısı Suudi Arabistan'dan daha fazladır. Suudi Arabistan'da demiryollarına hiç önem verilmemiştir. Osmanlı Döneminde yapılan demiryolu ağına hiçbir ekleme yapılmamıştır. Mısır'da demiryolları Suudi Arabistan'a göre çok daha gelişmiştir. Suudi Arabistan gelişmiş limanlara sahiptir. Mısır'da ise limanlar mevcuttur ama çağdaş bir görünüm sergilememektedir. Kapasiteleri de çok düşüktür.

1.4. Petrol ve Doğal Gaz Sektörü

Suudi Arabistan'ın en önemli sektörü petrol sektörüdür. Ülke dünyanın en zengin petrol yataklarına sahiptir. Suudi Arabistan OPEK'E üyedir. OPEK'İN toplam üretiminin %26.8'ini Suudi Arabistan karşılamaktadır. Dünyanın en fazla petrol ihraç eden ülkesidir. Ayrıca petrol çıkarma maliyetleri de düşüktür. Suudi Arabistan ürettiği doğal gazı ülke içinde tüketmektedir. Aramco, doğal gaz

⁷³ "US-Saudi Arabian Business Concil", <http://www.us-saudi.business.org/The%20Saudi%20Arbian%20Economy.html>, (31.03.2006).

⁷⁴ "Mısır Ülke Raporu", http://www.müşavirlikler.gov.tr/upluad/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc61187819 (31.03.2006).

çıkarılması işletilmesi amacıyla önümüzdeki 25 yıl içerisinde 45 milyar dolar yatırım yapmayı kararlaştırmıştır. Suudi Arabistan doğal gaz sektörünü yabancı yatırımcılara açmayı planlamaktadır. Ülke doğal gazı elektrik ve içme suyu üretiminde kullanmaktadır.

Mısır Arap Cumhuriyeti ham petrol kaynakları bakımından kendi kendine ancak yetmektedir. Ülkede petrol rezervleri giderek azalmaktadır. Petrol sanayi, ihracat gelirlerinin %40'ını oluşturmaktadır. Mısır da doğal gaz giderek artmakta, Mısır bu ürettiği doğal gazı boru hatlarıyla Lübnan, Suriye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya pazarlamayı planlamaktadır.

Petrol ve doğal gaz sektöründe iki ülke benzer özellikler göstermektedir. Petrol ve doğal gazı ihraç eden ülkelerdir. İki arasında bu sektörlerde iş birliği ve ticaret imkanları bulunmamaktadır.⁷⁵

1.5. İnşaat Sektörü

Sektör Suudi Arabistan'ın en gelişmiş sektörlerin başında gelmektedir. Ülkede enerji, su, telekomünikasyon, petro-kimyasallar, sağlık ve eğitim alanlarındaki yatırımlar nedeniyle bu sektörün büyümeye devam etmesi beklenmektedir. Ülkedeki inşaat sektörü petrol fiyatlarıyla doğrudan etkilenmektedir. sektör devletin müdahalesine açıktır. GSMH'nin %5'ini oluşturmaktadır. İşgücünün %14.6'sını istihdam etmektedir.⁷⁶

Suudi Arabistan inşaat işleri için Orta Doğudaki en büyük Pazar konumundadır. Ülke önemli ölçüde inşaat malzemelerine ihtiyaç duymakta ve ithal etmektedir. Mısır Arap Cumhuriyeti için Suudi Arabistan'daki inşaat sektörü, ticaret ve yatırım alanlarında imkanlar sağlayabilir. Mısır'ın çimento üretimi yüksektir. Suudi Arabistan'a yakın olmasının da avantajlarını kullanarak bu ülkeye çimento ve inşaat malzemeleri ihraç edebilir. Ayrıca Suudi Arabistan'da Mısır'da inşaat

⁷⁵ T.C Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, “Suudi Arabistan Ekonomisi ve Dış Ticareti”, Şubat 2001, s.14.

⁷⁶ DEİK, “Suudi Arabistan Ülke Bülteni”, Mayıs 2005, s.9..

sektöründe yatırım yapabilir. Suudi Arabistan'da çalışan çok sayıda Mısırlı işçi bulunmaktadır. Suudi Arabistan da nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

1.6. Sanayi Sektörü

Mısır Arap Cumhuriyetinin sanayisinin GSMH içindeki payı %20'dir. Toplam işgücünün %21'i sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Sektörde bulunan firma ve işletmeler eski teknolojiye dayalı üretim yapmaktadırlar. Yeniliklere ve teknolojiye kapalıdırlar. Dış pazarlarda rekabet edebilecek güçleri yoktur. Devlet bu sektörde etkin durumdadır. Son zamanlarda Devlet, elindeki işletmeleri elinden çıkarmaya başlamıştır. Özelleştirmeler devam etmektedir.⁷⁷

Mısır otomotiv sanayi montaja dayalıdır. Sektörde 21 civarında yerli ve yabancı montaj fabrika vardır. Mısır Arap Cumhuriyetinde tekstil sektörü, ekonomiye önemli katkı sağlamaktadır. Sektörün GSYİH içindeki payı %3'tür. Tekstil sektörü yıllık 1 milyar dolar olan ihracat geliri ile petrolden sonra ikinci önemli ihraç kalemini oluşturmaktadır. Sektörün toplam ihracat içindeki payı %15'tir. Sektör istihdam meydana getiren önemli sektörlerden biridir. Mısır tekstil ve konfeksiyon sektörü üretim girdileri açısından yüksek kaliteli ham pamuk ile düşük maliyetli işgücü ve enerji avantajına sahiptir.⁷⁸

Çimento sektörü Mısır'ın hızla büyüyen sektörlerinden biridir. Mısır'da 70 sanayi bölgesinde 23 fabrika bulunmaktadır. Mısır çimento ithal eden konumundan ihraç eden konumuna yükselmiştir.

Mısır, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde demir-çelik üretiminde birinci sırada yer almaktadır. Mısır 64 çelik üreticisi ülkeler arasında yapılan sıralamada, 2000 yılında 36, 2001 yılında 33, 2002 yılında ise 30. sırada yer alarak sürekli yükseliş sergilemektedir.⁷⁹

⁷⁷ http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2004.doc, (30.04.2006).

⁷⁸ "Mısır Tekstil ve Konfeksiyon Raporu", <http://www.müşavirlikler.gov.tr>, (17.05.2006).

⁷⁹ http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2004.doc, (30.04.2006).

Suudi Arabistan'da devlet, imalat sanayinin gelişmesi için sürekli destekte bulunmaktadır. Devlet ekonominin petrol dışındaki ürünlerle farklılaştırmak istemektedir. Ülkede 3583 fabrika faaliyet göstermektedir. Bunlardan 8'i çimento fabrikasıdır. Suudi Arabistan'ın gelişme stratejisinde rol oynayan sanayi ağır sanayidir. Bunlar arasında petro-kimya ve çelik sanayi sayılabilir. Ülkede çelik üretimi 3.9 milyon tondur ve çelik üretimi her yıl artış göstermektedir.⁸⁰

İki ülkenin sanayi sektörlerini karşılaştırdığımızda; Mısır Arap Cumhuriyetinin sanayisinin Suudi Arabistan sanayisinden daha çok geliştiğini görmekteyiz. Mısır'da sanayi sektöründe istihdam edilen insanların sayısı daha fazladır. Tekstil sektörü Mısır Arap Cumhuriyetinde çok gelişmiştir. Bu sektörde Mısır'ın üstünlüğü vardır. Mısır Arap Cumhuriyeti, Suudi Arabistan'a tekstil ürünleri ihraç etme potansiyeline sahiptir. Çünkü Suudi Arabistan tekstil ürünleri ithal etmektedir. Mısır'ın ihraç ettiği tekstil ürünleri içerisindeki Arap ülkelerinin payı %1, konfeksiyon ürünlerinin ise %2'dir. Bu oran çok düşüktür.

2. MISIR ARAP CUMHURİYETİ VE SUUDİ ARABİSTAN'IN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

2.1. TÜRKİYE İLE MISIR'IN EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ

Türkiye-Mısır arasındaki ticari ilişkileri en son 4.10.1996 tarihinde imzalanan Ticaret Anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir. Diğer taraftan, Mısır ile çeşitli alanlarda işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. Bunlar arasında, çifte vergilendirmenin önlenmesi, karşılıklı yatırımların teşviki ve korunması, ekonomik ve teknik işbirliği ve KEK Protokolü yer almaktadır. 27 Aralık 2005 tarihinde Türkiye ile Mısır arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın başlıca; esas itibarıyla tarflar arasındaki ekonomik işbirliğinin artırılması ve güçlendirilmesi, mal ticaretindeki kısıtlamaların kaldırılması, uygun rekabet koşullarının meydana getirilmesi, karşılıklı yatırımların teşvik edilmesi, tarafların başta AB olmak üzere üçüncü ülke piyasalarındaki ticaret ve işbirliğinin geliştirmişir.

⁸⁰ İGEME, "Suudi Arabistan Ülke Profili", (2005), s.8..

1999 yılında 576 milyon dolar olan ticaret hacmi, 2002 yılında 445 milyon dolara gerilemiştir. 2003 yılında ise ticaret hacmi 533 milyon dolara yükselmiştir.

Tablo 45. Türkiye -Mısır Ticaret Hacmi(Milyon \$)

	2000	2001	2002	2003	2004	%Değ.
Mısır'ın İhracatı	140720.4	91720.41	118172.7	189397	254296.4	34.3
Türkiye'nin İhracatı	375,707	421,469	326,389	345,779	471,680	36.4
Ticaret Hacmi	516,428	513,189	444,562	535,176	725,977	35.7
Ticaret Dnegesi	234,987	329,748	208,216	156,382	217,384	39

Kaynak: “Mısır Ülke Raporu”, <http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR> 2004.doc.
(30.4.2006)

2004 yılında bir önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında, ticaret hacmi %35.7 oranında artarak 535 milyon dolardan, 726 milyon dolara yükselmiştir. İki ülke arasındaki ticaret dengesi Türkiye'nin lehine gelişmiştir.

Türkiye-Mısır arasındaki mevcut ticaret hacmi iki ülkenin potansiyelini yansıtmamaktadır. Bu bağlamda, ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 1998 yılında iki ülke arasında Serbest Ticaret Alanı oluşturulmasına yönelik müzakereler başlatılmış olup, konuya ilişkin 4 üncü tur müzakereler Mayıs 2003 ayında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Akdeniz'in bir serbest ticaret alanına dönüştürülmesine yönelik EUROMED çerçevesinde, bölge ülkeleri arasında en geç 2010 tarihine kadar STA anlaşmalarının tamamlanması gerekmektedir. Türkiye-Mısır STA anlaşmasının en kısa sürede sonuçlandırılması, bölgedeki menfaatlerimizin korunması bakımından önem arz etmektedir.

Türk firmalarının Mısır'daki yatırımları 40 milyon dolar gibi düşük bir seviyede kalmıştır. almaktadır. Buna karşılık, Mısırlı firmaların Türkiye'deki yatırımları ise 5 milyon dolar düzeyinde kalmıştır.

Müteahhitlik hizmetleri konusunda ise STFA, Haz Mermer, GÜRİŞ Mısır'da çeşitli müteahhitlik projelerine imza atmışlardır. Son olarak, TAV, 350 milyon dolar büyüklüğündeki Kahire Havalimanı 3 nolu Terminal Projesini kazanmıştır. Müteahhitlik hizmetleri konusunda Mısır'da büyük bir potansiyel bulunmaktadır.

2.1.1. Türkiye'nin Mısır'a İhracatı

1999 yılında 467 milyon dolara ulaşan ihracatımız bu tarihten sonra sürekli bir düşüş göstermiştir. Özellikle 1999 yılı sonunda demir-çelik çubuk ihracatına getirilen yüksek düzeyli anti-damping vergileri bu düşüşte en büyük etkeni oluşturmuştur. Buna ek olarak, Port Said üzerinden ihracı yapılan hazır giyim ürünleri ihracatımız, Port Said'in serbest bölge özelliğini kaybetmesi ile birlikte düşüşe geçmiştir. 2002 yılında Mısır'a yönelik ihracatımız 362 milyon dolara gerilemiştir. 2003 yılında ise bir önceki yıla göre %5 oranında artarak, 343 milyon dolara ulaşmıştır. 2004 yılında Mısır'a yönelik ihracatımız bir önceki yıla göre %36.4 oranında artarak 346 milyon dolardan 472 milyon dolara ulaşmıştır.

Mısır'a ihraç ettiğimiz başlıca ürünler arasında, meyve, sebze ve et mamulleri, dokumaya elverişli lifler, demir-çelik, plastik ve diğer kimyasallar, metal eşya, otomotiv ve yan sanayi ürünleri, çeşitli makineler ve dokumacılık ürünleri yer almaktadır. (Tablo 46)

Tablo 46. Türkiye'nin İlk 10 Madde İtibariyle Mısır'a İhracatı (\$)

ÜRÜNLER	2004
SENTETİK VE SUNİ DEVAMSIZ LİFLER	33.581.074
BENZİNLİ YENİ BİNEK OTOMOBİL(1000 CM3-SİLİNDİR HACMİ-1500CM3)	26.792.379
KIRMIZI MERCİMEK	23.909.647
SÜREKLİ DÖKÜM KÜTÜKLER	16.606.827
DEMİR ÇELİKTEN DEMETLİ TELLER	12.583.282
BENZİNLİ YENİ BİNEK OTOMOBİL(1500CM3-SİLİNDİR HACMİ-1600CM3)	11.550.987
ELEKTRO TENEKE,KOK TENEKE;SADE YÜZEY İŞÇİLİĞİ	11.543.342
	(Devam ediyor)

POLİESTERDEN KISMEN ÇEKİMLİ İPLİK(DİKİŞ HARİÇ)	11.073.118
HADDELENMİŞ KÜTÜKLER	10.095.686
KABUKSUZ FINDIK	8.564.180

Kaynak: İTO, “Mısır Ülke Raporu”, (2005), s.7

2.1.2. Türkiye'nin Mısır'dan İthalatı

Tablo 47. Türkiye'nin İlk 10 Madde İtibariyle Mısırdan İthalatı (\$)

ÜRÜNLER	2004
HAM PETROL	37.177.520
ASKERİ MALZEME	21.541.388
PİRİNÇ	15.839.088
KARBON KARALARI VE DİĞER ŞEKİLLERDE KARBON	13.208.237
KLİNKER	11.967.033
YÜKSEK YOĞUNLUKPOLİETİLEN	10.158.478
UZUN ELYAFLI PAMUKLU	9.462.515
PETROL KOKU	8.713.788
SAF AMONYAK	8.576.032
AMONYUM NİTRAT	7.262.139

Kaynak:İ.T.O ,Mısır Ülke Raporu,(2005),s.9

Mısır'ın ihracatı 1999 yılında 109 milyon dolar, 2002 yılında ise 118 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında özellikle petrol ve pirinç ihracatındaki artışlar nedeniyle, toplam ithalatımız 189 milyon dolara yükselmiştir.

2004 yılında bir önceki yıla göre Mısır'dan yapılan ithalatımızda %34,3 oranında artış gerçekleşerek, 189 milyon dolardan 254 milyon dolara yükselmiştir.

Mısır'dan ithal ettiğimiz başlıca ürünler arasında, pirinç, dokumaya elverişli lifler, petrol ve ürünleri, cam kumu, fosfat, kimyasallar, klinker, dokumacılık ürünleri ve elektriksiz makineler yer almaktadır. (Tablo 47)⁸¹

2.2. TÜRKİYE İLE SUUDİ ARABİSTAN'IN EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ

İki ülke arasında 1 Mayıs 1974 tarihinde Riyad'da imzalanan “Ticaret Anlaşması”ve “Teknik İşbirliği Anlaşması” mevcuttur. Ayrıca Karma Ekonomik Komisyon toplantıları dönüşümlü olarak her iki ülkede düzenlenmektedir. İmzalanması planlanan ve çalışmaları devam eden çifte vergilendirmenin önlenmesi ile yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmaları ikili ticarete ivme kazandıracaktır.

Ticaret hacmine doğrudan etki edebilecek diğer bir düzenleme ise iki ülke standartlarla ilgili teşkilatlarının, belgelerinin karşılıklı olarak tanınmasıdır.

Suudi Arabistan'a doğrudan mal ihracının yanı sıra hizmet sektöründe de önemli potansiyeller vardır. Halihazırda bazı firmalarımız temsilcilik, bazı firmalarımız da doğrudan yatırım ortaklık yoluyla Suudi Arabistan'da proje yürütmektedirler. 2004 yılında, Türk müteahhitlik firmaları toplam değeri yaklaşık 282 milyon USD olan projeler için Cidde Ticaret Ataşeliğine “İş Alındı Belgesi” başvurusunda bulunmuştur. Suudi Arabistan istatistiklerine göre 2003 yılında Türkiye'nin toplam ihracattaki payı %1, ithalattaki payı ise %1.5 seviyelerinde gerçekleşmiştir.⁸²

⁸¹ http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2004.doc, (30.04.2006).

⁸² MÜSİAD, “Suudi Arabistan İş Gezisi Raporu”, (2005), s.38.

Tablo 48. Türkiye Suudi Arabistan Dış Ticareti (Bin Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge	İhr/İth
1997	534.997	1,017,640	1,552,637	-482,643	0.52
1998	472.861	669,950	1,142,811	-197,089	0.70
1999	367.184	579,161	946,345	-211,977	0.63
2000	386.554	961,682	1,358,236	-575,128	0.41
2001	500.642	729,645	1,230,287	-229,003	0.68
2002	554.643	793,789	1,348,432	-239,146	0.69
2003	741.474	969,127	1,710,601	-227,652	0.76
2004	767.402	1,231,507	1,998,909	-464,105	0.62

Kaynak:DEİK, “Suudi Arabistan Ülke Bülteni”, Mayıs,(2005), s.13

1997 yılında 1.5 milyar dolar olan iki ülke dış ticaret hacmi daha sonraki yıllarda 2003 yılına kadar bu rakama ulaşamamıştır. 2003 yılında 1.7 milyar dolara ulaşarak önemli bir artış gösteren ticaret hacmi 2004 yılında 2 milyar doları bulmuştur.⁸³

Hazine müsteşarlığı verilerine göre Türkiye’deki 6.584 adet yabancı sermayeli firmaların toplam yabancı yatırım miktarı 8.4 katrilyon TL olup, ülkemizde faaliyette bulunan 88 Suudi firmasının getirmiş olduğu yabancı sermaye 77.6 trilyon TL’dir. Suudi Arabistan Genel Yatırım İdaresinin (SAGIA) vermiş olduğu bilgilere göre ise Suudi Arabistan’da sanayi alanında 11, hizmetler alanında 14 olmak üzere toplam sermaye miktarı 110.1 milyon SAR olan 25 adet Türk sermayeli firma faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerin 5’i ortak diğerleri ise tamamen Türk sermayelidir.⁸⁴

2.2.1. Türkiye’nin Suudi Arabistan’a İhracatı

Türkiye’den Suudi Arabistan’a yapılan ihracata bakıldığında, 2003 yılında birinci sırayı Otomotiv ve Yan sanayi alırken, 2004 yılında demir, çelik almaktadır. 2004 yılı halı ve meyve ihracatının 2003 yılına oranla artış eğilimi gösterdiği

⁸³ DEİK, “Suudi Arabistan Ülke Bülteni”, Mayıs 2005, s. 13.

⁸⁴ MÜSİAD, a.g.e., s.4.

görülmektedir. Kazanlar ve makineler kalemi ihracatındaki yaklaşık %75 artışın ve Elektrikli makine ihracatındaki %115'lik artış dikkat çekmektedir. 2004 yılında 2003 yılına kıyasla meyve ihracatının artarken sebze ihracatının düştüğü görülmektedir.

Tablo 49. Fasıllar İtibariyle Türkiye'nin İhracatı (2003-2004)

İŞKOLLARI	2003 YILI İHRACAT VERİLERİ	2004 YILI İHRACAT VERİLEDİ
Otomotiv ve Yan Sanayi	117.730	96.600
Demir Çelik	95.708	125.500
Hahlar	45.383	61.900
Meyve	46.442	51.100
Örülmemiş Giyim Eşyası	26.771	25.400
Hububat	28.244	20.600
Yenilen Meyveler	25.526	20.300
Kazanlar, Makineler	21.729	38.200
Elektrikli Makineler	23.696	51.000

Kaynak: KOSGEB, Suudi Arabistan Dış Ticaret ve Pazara Giriş Bilgileri, Haziran 2005, s.16.

2.2.2. Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan İthalatı

Tablo 50. Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan İthalatı (2003-2004)

İŞKOLLARI	2003 YILI İHRACAT VERİLERİ	2004 YILI İHRACAT VERİLEDİ
Mineral Yakıtlar	797.070	978.900
Plastikler	67.361	95.800
Organik Kimyasallar	68.923	106.800
Kazanlar, Makineler	8.051	6.500
Demir, Çelik Eşya	2.615	8.700
Sentetik Suni Lifler	7.098	7.500
Adi Metallerden Eşya	2.508	2.400
İnorganik Kimyasallar	1.784	1.500
Boya	6.535	9.900

Kaynak: KOSGEB, Suudi Arabistan Dış Ticaret ve Pazara Giriş Bilgileri, Haziran 2005, s.17.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi (Tablo.50) ithalatımızın büyük bir bölümünü petrol oluşturmaktadır. Ayrıca ithal ettiğimiz diğer ürünler arasında petrokimya ürünleri sayılabilir.

Suudi Arabistan ise petrokimya alanında ileri safhadadır. Bu alanda ürettiği ürünleri ihraç etmektedir. Suudi Arabistan'da Çimento üretimi, Mısır'dan daha düşüktür. Fakat kendi ihtiyacını karşılayabilmektedir.

SONUÇ

Mısır ve Suudi Arabistan Ortadoğu ve Arap ülkeleri içinde ekonomileri güçlü olan ülkelerdendir. Bu ülkelerin bölgede siyasi ve ekonomik etkinliği fazladır. Mısır Arap Cumhuriyeti son yıllarda gerçekleştirdiği reformlar sayesinde ekonomik bakımdan iyi bir seviyeye gelmiştir. Mısır Hükümetinin çabaları ile ülke, yatırım merkezi haline gelmiştir. Ülkedeki yabancı sermaye miktarı artmıştır. Mısır, ekonomisini çeşitlendirme gayreti içindedir. Arap ülkeleri içinde sanayisi en iyi durumda olan ülkedir. Sanayide kullandığı teknoloji, eski teknolojidir. Emek yoğun üretim yapmaktadır. Mısır, petrol ihraç eden ülke durumundan çıkmıştır. Petrol üretimi azalmaktadır. Ürettiği petrol kendi ancak ihtiyacını karşılamaktadır. Doğal gaz üretimi, sürekli olarak artmaktadır. Turizm gelirleri ve Süveyş Kanalı gelirleri ülkenin en önemli gelirlerindedir. Mısır bölgedeki birçok ülkeyle ticari anlaşmalar imzalamıştır. Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşması 2001 tarihinde imzalamıştır. Mısır ekonomisi önümüzdeki yıllarda daha iyi duruma gelme potansiyeline sahiptir.

Suudi Arabistan ekonomisi petrole dayanmaktadır. Petrol dışındaki sektörler pek gelişmemiştir. Ekonomisinin petrole bağımlı olmasından dolayı, petrol fiyatlarının değişmesi ülkeyi doğrudan etkimektedir. Suudi Arabistan da petro-kimya sektörü ve demir çelik sektörü gelişmiştir. Bu sektörlerin dışındaki sanayi sektörleri gelişmemiştir. Suudi Arabistan da inşaat sektörü son yıllarda hareketlenmiştir. Enerji, su, telekomünikasyon ve petro-kimya alanlarındaki yatırımlar nedeni ile bu sektörün büyümeye devam etmesi beklenmektedir. Ülke ekonomisinde dış ticaret çok önemli yere sahiptir. Ürettiği petrolü ve petro-kimya ürünlerini ihraç etmekte, ülkenin ihtiyacı olan ürünler ithal etmektedir. Ülke yabancı sermayeye açıktır. Suudi Arabistan 2005 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olmuştur. (DTÖ) üyeliği, Suudi Arabistan'da ticaretin uluslar arası standartlara göre yapılabilmesi açısından önemli bir gelişmedir.

Mısır ve Suudi Arabistan temel kaynaklar bakımından aynı doğal kaynaklara sahip olduklarından dolayı kendi aralarında ticari ilişkiler gelişmemiştir. Her iki ülkenin de ticaret yaptığı ülkeler ABD, Avrupa ülkeleri ve Uzak Doğu ülkeleridir.

Mısır, Türkiye ile Serbest Ticaret Anlaşmasını imzalamıştır. Mısırdaki yatırım yapan Türk yatırımcıların sayısı artmaktadır. Özellikle tekstil firmaları Mısırdaki yatırım

yapmak istemektedirler. Mısır'daki yatırım teşvikleri, ucuz işgücü ve diğer girdileri ve ikili, bölgesel anlaşmalarıyla birlikte Afrika'ya girişte önemli kapı olması Mısır'ın tercih edilmesine neden olmaktadır.

Suudi Arabistan ile Türkiye arasında dış ticaret, son yıllarda gelişme göstermiştir. Suudi Arabistan'a ihracatımız, ithalatımızdan azdır. Suudi Arabistan'la karşılıklı ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, Türk iş adamlarına kısa vadede önemli fırsatlar sunma potansiyeli vardır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Marufoğlu, Sinan. **Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkeleri Sosyo Ekonomik Yapıları ve Türkiye İle İlişkileri**. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1998.

Uslu, Kamil. **Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkeleri Sosyo Ekonomik Yapıları ve Türkiye İle İlişkileri**. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1998.

Yıldırım, Sevil. **Dünyada ve Türkiye’de Petrol**, DTM. Ekonomik Araştırmalar Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003.

Raporlar

Akgür, Muhsin, B.D. Roca. **Mısır Ülke Etüdü**, İstanbul Ticaret Odası, 1997.

DEİK. **Mısır Ülke Bülteni**, Eylül 2005.

DEİK. **Mısır Ülke Bülteni**, Mart 2006.

DEİK. **Suudi Arabistan Ülke Bülteni**, Mayıs 2005.

İGEME. **Suudi Arabistan Ülke Raporu**, Ocak 2001.

İGEME. **Suudi Arabistan Ülke Raporu**, 2006.

İGEME. **Suudi Arabistan Ülke Profili**, 2006.

İGEME. **İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi**, 2005.

İstanbul Ticaret Odası. **Mısır Ülke Raporu**, Haziran 2005.

KOSGEP. **Suudi Arabistan Dış Ticaret ve Pazara Giriş Bilgileri**, Haziran 2005.

MEED. 16-22 Sebtember 2005.

MÜSİAD. **Suudi Arabistan İş Gezisi Raporu**, 29 Eylül-8 Ekim, 2005.

T.C. CİDDE Başkonsolosluğu Ekonomi ve Ticaret Ataşeliği. **Temmuz-Ağustos Raporu**, 2005

T.C. CİDDE Başkonsolosluğu Ticaret Müşavirliği. **Suudi Arabistan Raporu**, Mart 2006.

T.C. CİDDE Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği. **Suudi Arabistan Ekonomisi ve Dış Ticareti**. Şubat, 2001.

The Middle East And Nort Afrika. 2005, s.306.

The Economist Intelligence Unit. **Country Profile Egypt**, 2005.

Dergiler

İstanbul Sanayi Odası Dergisi, S. 953, 1995.

Seminerler

“Türk-Mısır Konseyi Yatırım Semineri”, Mart. <http://www.deik.org.tr> [17 Mayıs 2006].

Web Kaynakları

DEİK. “Mısır Ülke Bülteni”, Mart 2006. <http://www.deik.org.tr> [17 Mayıs 2006].

DTM. <http://www.dtm.gov.tr/Rapor/Arabistan.htm> [10 Şubat 2006].

DTM. “Mısır Arap Cumhuriyeti Müteahhitlik Sektörü”. [http://www.müşavirlik.gov.tr/Mısır Müteahhitlik Sektörü](http://www.müşavirlik.gov.tr/Mısır_Müteahhitlik_Sektörü) [17 Mayıs 2006].

DTM. “Irak Savaşı Gölgesinde Ortadoğu Ülkeleri İle Dış Ticaret İlişkileri”. <http://www.dtm.gov/ead/ticaret/ticaret.htm> [4 Haziran 2006].

İGEME. “Mısır Ülke Raporu”. <http://www.igeme.gov.tr> [25 Mayıs 2006].

Kahire Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği. Ekim 2003. “Mısır Madencilik Sektörü”. [http://www.gov.tr/Mısır Maden Raporu](http://www.gov.tr/Mısır_Maden_Raporu) [17 Mayıs 2006].

“Mısır Tekstil ve Konfeksiyon Sektör Raporu”. <http://www.müşavirkler.gov.tr> [17 Mayıs 2006].

“Mısır Ülke Raporu”. 2003. [http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc 61187819](http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2003.doc#-Toc_61187819) [31 Mart 2006].

“Mısır Ülke Raporu”. 2004. http://www.müşavirlikler.gov.tr/upload/ET/RAPOR_2004.doc [30 Nisan 2006].

“Mısır Ülke Raporu” <http://www.gov.tr/aldetay.cfm.doc> [Haziran 2006].

T.C.CİDDE Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği. [http://www.dtm.org.tr/türkçe/distic/ Suudi Arabistan.htm-523k](http://www.dtm.org.tr/türkçe/distic/Suudi_Arabistan.htm-523k) [20 Şubat 2006].

T.C.CİDDE Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği. “Suudi Arabistan Ekonomisi ve Türkiye İle Ticari İlişkisi” <http://www.müşavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm.doc> [21 Haziran 2006].

T.C. CİDDE Başkonsolosluğu. “Nisan 2006 Raporu” <http://www.Müşavirlikler.cfm.doc> [4 Haziran 2006].

The Economist Intelligence Unit. “Country Profile Egypt”, 2005 <http://www.eiu.com> [21 Mart 2006].

<http://www.us-saudi.business.org/The%20Arabistan%20Economy.html> [30 Mart 2006].

<http://www.us-saudi.business.org/Traveling%20to%20Saudi%20Arabia.html> [30 Mart 2006].

<http://www.foreigrade.gov.tr/Dünya/Rapor/Arabistan.htm> [20 Şubat 2006].

<http://www.sis.gov.eg/En/Land&People/S.Canal/0310000000000002.htm> [16 Mayıs 2006].

<http://www.sis.gov.eg/pdf/En/Economic/Sektors/Apriculture/050301000000000001.htm> [16 Mayıs 2006].

<http://www.sis.gov.eg/En/Economy/Introduction/EconomicReform.htm> [16 Haziran 2006].

<http://www.economi.gov.eg/english/Downloads/Toçdownload.stm> [22 Mayıs 2006].

<http://www.cbe.org.eg/public/All%20Montly%20Statiscal%20Bulletin%20June%202006> [07 Nisan 2006].

<http://www.cbe.org.eg/Montly/Statistical> [22 Mayıs 2006].

<http://www.eiu.com/Country.Profile.Saudi.Arabia.2005> [21 Mart 2006].